

GRÉCKOKATOLÍCKA TEOLOGICKÁ FAKULTA
PREŠOVSKÁ UNIVERZITA V PREŠOVE

**PROCES PERMANENTNEJ FORMÁCIE
ABSOLVENTOV TEOLÓGIE
AKO SÚČASŤ CELOŽIVOTNÉHO
VZDELÁVANIA**

Prešov 2023

Peter Šturák (ed.)

***Proces permanentnej formácie absolventov teológie
ako súčasť celoživotného vzdelávania***

Recenzenti:

prof. ThDr. Martin Weis, PhD.

doc. ThDr. Radoslav Lojan, PhD.

doc. ThDr. Peter Tirpák, PhD.

Technický redaktor, spracovanie obálky a grafická úprava:

PhDr. ThLic. Juraj Gradoš, PhD.

Príprava obálky:

Mgr. Jana Lukáčová, PhD.

Publikácia vychádza v rámci projektu KEGA č. 003PU-4/2023

Za obsahovú, jazykovú a gramatickú úpravu textov zodpovedajú autori príspevkov

Vydavateľ:

Vydavateľstvo Prešovskej univerzity v Prešove

vydanie prvé

Prešov, 2023

ISBN 978-80-555-3119-9

OBSAH

Úvod	5
------------	---

Mons. prof. ThDr. Peter Šturák, PhD.

1 Svedectvo vernosti bohu, cirkvi a svätému otcovi na príklade blahoslavených biskupov – mučeníkov Gojdiča a Hopka, ako ovocie pre rozvoj Gréckokatolíckej cirkvi na Slovensku v súčasnosti	7
---	---

doc. PhDr. Jaroslav Coranič, PhD.

2 Elementárne a stredné školstvo v správe Prešovského gréckokatolíckeho biskupstva v rokoch 1918 – 1939	17
--	----

doc. ThDr. Marcel Mojzeš, PhD.

3 Synodálny rozmer permanentnej formácie kňazov	37
---	----

doc. ThDr. Štefan Paločko, PhD.

4 Miesto fundamentálnej teológie v kontexte teologických vied.....	47
--	----

Mgr. Jana Lukáčová, PhD.

5 Percepčia pohľadu na rodinu a manželstvo z pohľadu kresťanstva a islamu	58
--	----

prof. ThDr. Cyril Hišem, PhD.

6 Kňazský seminár sv. Karola Boromejského v Košiciach.....	68
--	----

Adresár autorov.....	78
----------------------	----

ÚVOD

Vzhľadom na aktuálne potreby v našej spoločnosti na Slovensku sa stále viac do popredia dostáva otázka potreby neustáleho vzdelávania sa. Dynamický rozvoj si vyžaduje flexibilné reagovanie nielen zo strany formálneho vzdelávania, ale samozrejme aj na úrovni ďalšieho individuálneho vzdelávania. Jedinec tak stojí pred požiadavkou a potrebou celoživotného vzdelávania sa, kedy sa vzdelávací proces nekončí dosiahnutím stupňa vzdelania v nejakom konkrétnom odbore. Cenný kapitál predstavuje takto ukončené vzdelanie, ktorí je však potrebné neustále zveľaďovať ďalším rozvojom a permanentným rozširovaním si už nadobudnutých vedomostí a zručností. Táto skutočnosť ďalšieho celoživotného vzdelania sa je samozrejme dôležitá aj pre absolventov teologických fakúlt na Slovensku, Gréckokatolícku teologickú fakultu Prešovskej univerzity v Prešove nevynímajúc.

Predložený zborník štúdií vychádza v rámci projektu KEGA č. 003PU-4/2023 a ponúka pre absolventov fakulty, predovšetkým kňazov Gréckokatolíckej cirkvi na Slovensku určitý výber z teologických disciplín, ktoré môžu napomôcť intelektuálny proces permanentnej formácie. Sú to štúdie z fundamentálnej teológie, spirituality v kontexte synodálneho procesu, ďalej je to poukázanie na hodnotu manželského zväzku na príklade monoteistických náboženstiev. Nechýbajú ani štúdie historického charakteru predstavujúce vzdelávacie a vychovávateľské inštitúcie Prešovského biskupstva v prvej polovici 20. storočia ako aj poukázanie na dôležitosť vernosti Bohu a Cirkvi na príklade blahoslovených hieromučeníkov biskupov Gojdiča a Hopka príklad pre kňazov aj v dnešnej dobe. Záverečná štúdia prináša historický náčrt kňazského seminára sv. Karola Boromejského v Košiciach.

Mons. prof. ThDr. Peter Šturák, PhD.

1 SVEDECTVO VERNOSTI BOHU, CIRKVI A SVÄTÉMU OTCOVI NA PRÍKLADE BLAHOSLAVENÝCH BISKUPOV – MUČENÍKOV GOJDIČA A HOPKA, AKO OVOCIE PRE ROZVOJ GRÉCKOKATOLÍCKEJ CIRKVI NA SLOVENSKU V SÚČASNOSTI

MONS. PROF. THDR. PETER ŠTURÁK, PHD.
<https://orcid.org/0000-0003-4606-5208>

Abstrakt: Permanentná formácia kňazov je dôležitou súčasťou kňazského života. Intelektuálna formácia ako jej súčasť, má za úlohu rozvíjanie štúdia teologických disciplín. Medzi nimi majú svoje osobitné miesto dejiny Cirkvi, nakoľko z poznania dejín Cirkvi môžu kňazi čerpať mnohé poučenia pre svoj život. Takýmto obdobím je v dejinách Gréckokatolíckej cirkvi na Slovensku je druhá polovica 20. storočia, keď táto Cirkev bola postavená pred veľkú skúšku, v ktorej prevažnej väčšine obstála hrdinsky. Obidvaja jej pastieri bl. biskupi Gojdič a Hopko boli tými, ktorí sa stali jasnými majákmi vernosti Bohu a svojej cirkvi. Ich príklad nasledovali mnohí kňazi, ktorí sa nepodriadili štátnej moci a boli násilne odvrátení od svojich veriacich. Spolu so svojimi rodinami boli vysťahovaní do českého pohraničia, kde museli žiť vo vyhnanstve počas 18 rokov až do obnovenia činnosti Gréckokatolíckej cirkvi v Československu v roku 1968. Aj v ťažkých podmienkach vytrvali vo viere a tak dávali úžasný príklad aj pre svojich veriacim, ktorých museli nútené vo farnostiach opustiť.

Kľúčové slová: Gréckokatolícka cirkev na Slovensku. Biskup Gojdič. Biskup Hopko. Kňazi. Permanentná formácia.

Abstract: One of the very important aspects of priestly vocation is permanent formation of priests. One of its core components is intellectual formation whose primary purpose is to broaden and deepen the knowledge across all theological disciplines. The Church history has its rightful place in the ongoing formation since it is an inexhaustible source of many valuable lessons for priests to draw from. In the history of the Greek Catholic Church in Slovakia, the second half of the twentieth century was the period of trials and tribulations that this particular Church faced with fortitude. Two of its shepherds, blessed bishops Gojdič and Hopko, became the beacons of loyalty and faithfulness to God and their Church. Following their example, many priests refused to accept the new situation and were forcibly separated from their faithful. Together with their families they were expatriated to the Czech borderland where they had lived in exile for long eighteen years until the activities of the Greek Catholic Church in Czechoslovakia were resumed again in 1968. Even in these dire conditions, they remained strong in their faith and were great inspiration for their faithful whom they were forced to leave behind in their parishes.

Keywords: Greek Catholic Church in Slovakia. Bishop Gojdič. Bishop Hopko. Priest. Permanent formation.

ÚVOD

V kontexte rôznych analýz a hodnotení v súvislosti s 30. výročím vzniku samostatnej Slovenskej republiky boli mapované mnohé oblasti spoločenského, politického, ekonomického, kultúrneho, ale aj cirkevného života na Slovensku. V konzervatívnom denníku *Postoj*, ktorý približuje dianie v Cirkvi bol uverejnený príspevok venujúci sa Gréckokatolíckej cirkvi na Slovensku pod názvom *Bilancia uplynulých 30 rokov – Od vzniku samostatnej republiky sa Gréckokatolícka cirkev teší rozvoju*. Jej autor, hovorca Bratislavskej eparchie, Stanislav Gábor, konštatuje, že: „Za 30 rokov od rozdelenia Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky na dva samostatné štáty sa Gréckokatolícka cirkev na Slovensku, ku ktorej sa hlásia štyri percentá obyvateľstva (zhruba 220 000 veriacich), teší veľkému rozvoju.“ Ďalej prináša krátke názorné predstavenie najnovšej etapy v živote tejto miestnej Cirkvi. Konštatuje, že: „Gréckokatolícka cirkev na Slovensku bola podobne ako ostatné cirkvi v bývalom Československu počas rokov komunizmu prenasledovaná a perzekvovaná. Podľa sovietskeho vzoru a modelu, ktorý sa po roku 1945 uplatnil aj v iných štátoch východného bloku, bola naša Gréckokatolícka cirkev na tzv. Prešovskom „sobore“ v apríli 1950 formálne pričlenená k pravoslávnej cirkvi a legislatívne postavená mimo zákon. Od roku 1950 do roku 1968 cirkev pred štátom formálne neexistovala. Následne pokračuje v opise ďalších medzníkov v jej ťažkej a zložitej nedávnej histórii slovami: „Až v roku 1968 mohla znovu začať verejne pôsobiť, avšak v značne oklieštenom rámci. Cirkev bola podľa Gábora skôr trpená, navonok povolená, ale zatlačená do chrámov a bol jej znemožnený akýkoľvek rozvoj. Svedčí o tom aj skutočnosť, že cirkev do februára 1990 nemala svojho biskupa.“ Zároveň zdôrazňuje autor príspevku, že: „Tieto historické fakty treba pripomenúť preto, aby bolo zrejmé, že až po Nežnej revolúcii a po znovunadobudnutí náboženskej slobody mohlo dôjsť k rozvoju Gréckokatolíckej cirkvi na Slovensku. Gréckokatolícka cirkev za uplynulé desaťročia podľa jeho slov potvrdila, že je neoddeliteľnou súčasťou našej spoločnosti a chce prispieť k jej ďalšiemu rozvoju vo všetkých možných oblastiach pre dobro jednotlivcov i celej spoločnosti.“¹ Vyvrcholenie pozitívneho rozvoja Gréckokatolíckej cirkvi v danom období priniesol rok 2008, keď: „Pápež Benedikt XVI. povýšil Gréckokatolícku cirkev v Slovenskej republike na metropolitnú. Košický exarchát sa stal eparchiou a bola zriadená úplne nová eparchia – bratislavská. Jej ustanovenie súviselo s reorganizáciou štruktúry Gréckokatolíckej cirkvi na Slovensku a vytvorením metropolie sui iuris, pozostávajúcej z troch eparchií (Prešovskej archieparchie, Košickej eparchie a Bratislavskej eparchie) s metropolitným sídlom v Prešove.“

Okrem načrtnutého krátkeho historického prierezu jej najnovších dejín s poukázaním aj na jej súčasnosť, upozorňuje hneď v úvode okrem iného na jeden dôležitý aspekt v jej súčasnosti a tým je nárast počtu kňazov Gréckokatolíckej cirkvi na Slovensku. Ako dôvod uvádza,

¹ *Bilancia uplynulých 30 rokov – Od vzniku samostatnej republiky sa Gréckokatolícka cirkev teší rozvoju*. In: <https://www.postoj.sk/122362/od-vzniku-samostatnej-republiky-sa-greckokatolicka-cirkev-tes-i-rozvoju>

že je to: „Ovocie utrpenia a obety v 50. rokoch“ (minulého 20. storočia, keď Gréckokatolícka cirkev prežila svoju Kalváriu, ale aj Vzkriesenie).²

1. DEJINNÉ PRIBLIŽENIE SITUÁCIE GRÉCKOKATOLÍCKEJ CIRKVI V DRUHEJ POLOVICI 20. STOROČIA V BÝVALOM ČESKOSLOVENSKU

Po druhej svetovej vojne dochádza k úplne novej geopolitickej situácii vo vtedajšom svete, ktorá sa v dominantnej miere týkala Európy, nevynímajúc územie kde sa nachádzala vtedajšia Československá republika. Tá sa dostala, ako aj ďalšie okolité krajiny, do tzv. sovietskej sféry vplyvu. To malo za následok postupnú a neskôr radikálnu zmenu spoločensko-politickej situácie, ktorá sa priamo dotýkala aj života cirkvi vo všeobecnosti. Nový režim začal spočiatku zastretý, neskôr však po roku 1948 otvorený boj proti cirkvám vo všetkých smeroch, osobitným spôsobom voči Katolíckej cirkvi.

Pokým ostatné cirkvi boli vystavené rôznym perzekúciám, Gréckokatolícka cirkev bola štátnou mocou priamo likvidovaná. Jej biskupi: sídelný biskup Pavol Peter Gojdič OSBM, ako aj jeho pomocný biskup ThDr. Vasiľ Hopko boli po smutne známych udalostiach tzv. Prešovského „soboru“ v apríli 1950 uväznení. Prevažná časť kňazov, ktorá nesúhlasila s likvidáciou svojej cirkvi bola vyvezená násilne do českého pohraničia so zákazom pobytu na Slovensku a veriaci ostali bez svojich pastierov. Hrdinský postoj Gréckokatolíckej cirkvi v bývalom Československu ocenil pápež Ján Pavol II., ktorý vyhlásil obidvoch pastierov za blahoslavených.³

2. SVEDECTVO VERNOSTI CIRKVI PREŠOVSKÉHO BISKUPA PAVLA PETRA GOJDIČA OSBM AKO PRÍKLAD PRE KŇAZOV A VERIACICH

Biskup Pavol Peter Gojdič OSBM⁴ celý svoj život staval na láske k Bohu, ktorá sa odzrkadľovala v láske k blížnemu v duchu svojho biskupského hesla: „Boh je láska, milujme ho!“ a s takouto láskou v srdci viedol skoro štvrtstoročie a to v neľahkých dobách Prešovskú eparchiu.

² *Bilancia uplynulých 30 rokov – Od vzniku samostatnej republiky sa Gréckokatolícka cirkev teší rozvoju.* In: <https://www.postoj.sk/122362/od-vzniku-samostatnej-republiky-sa-greckokatolicka-cirkev-tes-i-rozvoju>

³ ŠTURÁK, P.: Gréckokatolícka cirkev v Československu v rokoch 1945-1950. In: MAČALA, P. – MAREK, P. – HANUŠ, J.: (eds.) *Cirkve 19. a 20. století ve slovenské a české historiografii*. Brno: CDK, 2010, s. 558.

⁴ Pavol Peter Gojdič OSBM sa narodil 17. júla 1888 v Ruských Pekľanoch v gréckokatolíckej kňazskej rodine. Po absolvovaní základného a stredného vzdelania študoval teológiu v rokoch 1907-1911 v Prešove a Budapešti. Za kňaza bol vysvätený 27. augusta 1911 v Prešove. Zastával mnohé funkcie v biskupskej kúrii, počnúc aktuárom a končiac ako riaditeľ biskupskej kancelárie. 20. júla 1922 vstúpil do kláštora oo. baziliánov v Mukačeve. Za apoštolského administrátora prešovskej eparchie bol menovaný 14. septembra 1926. Konsekrovaný na biskupa bol v chráme svätého Klementa v Ríme 25. marca 1927. Ako biskup veľmi horlivo pôsobil, zaslúžil sa o duchovné povznesenie duchovenstva a veriacich, významné boli jeho aktivity v oblasti sociálnej, cirkevného školstva a pod. Menovaný za sídelného prešovského biskupa bol 17. júla 1940. V roku 1950 po smutne známych udalostiach tzv. Prešovského soboru sa začala jeho internácia a následne pobyt vo väzniciach Československa. 15. januára 1951 bol odsúdený Štátnym súdom v Bratislave na trest doživotného odňatia slobody, stratu občianskych práv a konfiškáciu majetku. Zomrel ako mučeník vernosti Cirkvi a Svätému Otcovi 17. júla 1960 vo väzení v Leopoldove. Vyhlásený za blahoslaveného bol pápežom Jánom Pavlom II. 4. novembra 2001 v Ríme.

Spravoval ju počas štyroch odlišných politických režimov: systém parlamentnej demokracie 1918–1939, obdobie Slovenskej republiky v rokoch 1939–1945, tzv. ľudovodemokratické zriadenie v rokoch 1945–1948 a totalitný komunistický režim po februári 1948. Boli to obdobia plné dynamických zmien medzinárodnej a vnútro politickej situácie, ktoré si vyžadovali veľkú dávku odvahy, rozvahy i statočnosti, ale aj prezieravosti a diplomacie.⁵

Duchovnosť a starostlivosť biskupa Pavla Petra Gojdiča OSBM sa mocne prejavila aj vo vzťahu k eparchii, keď po skorom zvolení na biskupský stolec vypracoval plán duchovnej obnovy pozostávajúci zo šiestich bodov a prostredníctvom pastierskych listov a nariadení sa obracal na kňazov a veriacich jemu zverenej eparchie. Veľkú úctu venoval Sviatostnému Spasiteľovi v Eucharistii a Matke Božej, o čom svedčí aj vyhlásenie Eucharistického roka a o rok na to Mariánskeho roka. Osobitné miesto v srdci otca biskupa zaujímali deti, siroty a mládež, o ktoré bolo postarané aj z hľadiska jej formovania prostredníctvom rozvoja cirkevného školstva. Veľkú zásluhu mal otec biskup na zriadení gréckokatolíckeho gymnázia ako aj na zveľadení dievčenského internátu, obnovení Alumnea a založení eparchiálneho sirotinca.

Biskup Gojdič neostal ľahostajný voči krivdám, ktoré sa diali na židovskom obyvateľstve. Nakoľko mal dobré informácie o situácii aj od Židov samotných, obracal sa na všetky možné orgány moci, kde by mohol uspieť. Biskup vydal nariadenie aj svojim duchovným v Prešovskej eparchii, aby podľa vlastného uváženia a možnosti poskytovali pomoc rasovo prenasledovaným Židom. Spolu so svojimi kňazmi preukazoval židovským rodinám pomoc v podobe vydávania pravých aj nepravých krstných listov, ukrývali cennosti v budove biskupstva, zabezpečovania prezidentských výnimiek a napokon aj ukrývaním prenasledovaných Židov na farách, aj v biskupskom paláci. Svojím včasným, jednoznačným a horlivým postojom a činmi ukázal aj gréckokatolíckym kňazom a veriacim cestu, ako sa majú zachovať k trpiacim Židom. Najvyššie izraelské vyznamenanie Spravodlivý medzi národmi dostal po smrti v roku 2007, vôbec ako prvý katolícky biskup, práve biskup Gojdič.⁶

Svedectvo vernosti Bohu, Cirkvi a Svätému Otcovi vydal v tých najdôležitejších a najťažších životných obdobiach. Týždeň pred tzv. Prešovským „soborom“, ktorý v roku 1950 prehlásil Gréckokatolícku cirkev v Československu za pravoslávnu, ho navštívili traja zástupcovia Pravoslávnej cirkvi, ktorí ho nahovárali na prestup na pravoslávie. Biskup to podľa správy z 21. apríla jasne odmietol slovami: „Mám už 62 rokov a obetujem celý majetok a rezidenciu, no svoju vieru za žiadnych okolností nezhodím, lebo chcem, aby moja duša bola spasená a viac v tej veci za mnou nechodte!“ Toto krásne vyznanie viery je o to významnejšie, že ho zaznamenal človek, ktorý bol proti nemu nasadený a tým bol vládny splnomocnenec Michal Rodák.⁷ Po ukončení samotného „Soboru“ bol internovaný a následne bola započatá jeho

5 BIRČÁK, A.: Biskup Pavol Peter Gojdič a jeho doba. BARNOVSKÝ, M.: In: *Slovo episkopa Gojdiča*. Prešov: 2004, s. 226.

6 CORANIČ, J.: *Z dejín Gréckokatolíckej cirkvi na Slovensku*. České Budějovice: Sdružení sv. Jana Nepomuckého při Biskupství českobudějovickom, 2014, s. 280.

7 Archív ABÚ Prešov. *Týždenné situačné správy zmocnenca M. Rodáka na Biskupskom úrade v Prešove od 25.12.1949 do 3.5.1950*. Dokumenty č. 206–217.

vyšetrovacia väzba. Aj v neľudských podmienkach vydával svedectvo svojej vernosti Cirkvi. Biskupa Gojdiča neustále vypočúvali, kladli nové a nové otázky, nútili ho, aby prestúpil na pravoslávie. Najprv prosili, sľubovali, potom sa vyhrážali a používali rôzne donucovacie prostriedky podľa známej „sovietskej školy“ tak rázu fyzického, ako aj psychického. Krížová cesta výsluchov, dokazovania viny nemala akoby svojho konca. O pomeroch vyšetrovania v tomto väzení hovorí aj ďalší uväznený spišský biskup Ján Vojtaššák: „Bude stačiť, keď poviem, že týchto podliakov opanovala jedná myšlienka – doviest’ do celkového zdeptania ľudskej hodnosti, zrovnať človeka s blatom.“⁸ Samotný biskup Gojdič sa vyjadril o spomínaných vyšetrovaniach takto: „Po sedemmesačnej vyšetrovacej väzbe nervovo som bol už natoľko vyčerpaný, že už som nemal tej sily a odolnosti, akej som potreboval, aby som znášal následky, ktoré ma čakali, keď odopriem podpis protokolu Temnú izbu – deň a noc chodiť alebo stáť som viac ráz skúsil a to mi stačilo, aby sama spomienka na tmavú izbu a vyhrážka ňou, urobila ma poslušným nástrojom vôle vyšetrojúceho referenta. Naraz som počul aj zverský rev vyšetrovaných, ktorých odolnosť ešte tmavá izba nezlomila. Pod takým nátlakom som podpísal protokol.“⁹ Dňa 15. januára 1951 bol biskup Gojdič odsúdený Štátnym súdom v Bratislave na trest doživotného odňatia slobody, stratu občianskych práv a konfiškáciu majetku.

Potom začala jeho strastiplná cesta mnohými ťažkými väznicami bývalého Československa. Aj na týchto miestach preukázal hrdinstvo pevnej a neohrozenej viery mnohými krásnymi postojmi. Tak napríklad vo väznici Leopoldove jeho pomocný prešovský biskup ThDr. Vasiľ Hopko naňho spomínal takto: „Biskup Pavol bol často väznený v najťažších celách – samotkách. Dávali mu robiť tie najhoršie ponižujúce práce. A predsa! Biskupa nevedela pokoriť žiadna práca. Naopak, aby sa utvrdzoval v pokore, sám vyhľadával tie najhoršie práce vediac, že to ho najviac približuje k Pánu Bohu.“¹⁰ Z pobytu v tomto väzení je známa príhoda s cigaretami. Naš väzeň, aby pomáhal spoluväzňom, ktorí boli psychicky veľmi vyčerpaní a boli náruživými fajčiarmi, zbieral ohorky z cigariet a potom z nich „robil“ cigarety. Niektorí dozorcovia o tom nevedeli a mysleli si, že biskup je skúpy a lakomý, keď to robí. Až neskôr spoznali, že otec biskup je nefajčiar a že pomáha takýmto spôsobom spoluväzňom – fajčiarom. Tak zmenili svoj názor a odhadzovali úmyselne väčšie ohorky, aby mu urobili radosť.“¹¹ O pobyte biskupa Gojdiča vo väzení vydali krásne svedectvá aj ďalší spoluväzni. Napríklad František Ondruška si spomína takto: „Obdivovali sme ho. Jeho veľkosť bola v jeho nevyjadriteľnej skromnosti, pokore a skutočnom detinskom vzťahu k Bohu. Chatrná telesná stavba, jeho oči a celá tvár prezrádzali strašné utrpenie, no z jeho úst sme nikdy nepočuli ani jedno slovo sťažnosti. Až do konca svojho života prechovával nesmiernu lásku k svojim kňazom a veriacim. S vďačnosťou spomínal na jednotlivých kňazov, na cirkevné slávnosti

⁸ TRSTENSKÝ, V.: *Sila viery, sila pravdy*. Bratislava: Senefeld-R, 1990, s. 305.

⁹ Národní archiv Praha, fond: Státní úřad pro věci církevní, krab. č. 94. *Správa súdruha Moučky o stavu vyšetrování*.

¹⁰ ŠTURÁK, P.: *Otec biskup Pavol Gojdič, OSBM*. Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška, 1997, s. 104–105.

¹¹ ŠTURÁK, P.: Biskup Pavol Gojdič, OSBM – martýr Gréckokatolíckej cirkvi. In: *Boli soľou a svetlom*. Trnava: SSV, 2011, s. 88.

a s nadšením hovoril a dôvodoch jednoty gréckych katolíkov s rímskou cirkvou.¹² Zaujímavá je časť posudku z 29. decembra 1957: „Voľný čas venuje modlitbám a čiastočne čítaniu kníh. Trest, ktorý mu bol uložený, neuznáva a trestný čin ktorý spáchal, že to bolo len z presvedčenia ľudského a náboženského citu. Je horlivým prívržencom Vatikánu a jeho ideológiu vstępuje aj ostatným spoluodsúdeným.“¹³

Biskup Gojdič zomrel ako mučeník viery a vernosti v Leopoldove v deň svojich 72 narodenín a to 17. júla 1960. Za svoju vernosť Cirkvi 4. novembra 2001 v Ríme ho pápež Ján Pavol II. vyhlásil za blahoslaveného a spolu s ním aj rehoľného kňaza – redemptoristu Metoda Dominika Trčku, CSsR. Pápež vo svojej homílii okrem iného povedal: „Obaja, (aj Metod Dominik Trčka CSsR), v obetavej a hrdinskej službe Gréckokatolíckej cirkvi na Slovensku, prešli tými istými trápeniami v dôsledku svojej vernosti Evanjeliu a Petrovmu nástupcovi, a teraz im spolu prináleží koruna slávy. Posilnený asketickým spôsobom života v Ráde svätého Bazila Veľkého, Pavol Peter Gojdič, usiloval sa neúnavne o realizáciu pastoračného programu, ktorý si vytýčil: „S pomocou Božou chcem byť otcom sirôt, oporou chudobným a učiteľom trpiacich. Ľuďmi všeobecne považovaný za „človeka zlatého srdca“, predstaviteľom vtedajšej vlády sa stal skutočným „trňom v oku“. Po tom, čo komunistický režim postavil gréckokatolícku cirkev mimo zákon, bol zatknutý a uväznený. Tak začalo preňho obdobie kalvárie, utrpenia, zlého zaobchádzania a ponižovania, až po smrť vo vernosti Kristovi a láske k Cirkvi a pápežovi.“¹⁴

3. POMOCNÝ PREŠOVSKÝ BISKUP VASIĽ HOPKO AKO VERNÝ NASLEDOVATEĽ BISKUPA PAVLA PETRA GOJDIČA OSBM

V šľapajach prešovského sídelného biskupa Gojdiča pokračoval aj pomocný prešovský biskup ThDr. Vasiľ Hopko.¹⁵ Po odsúdení Štátnym súdom v Bratislave začala sa jeho púť mnohý-

¹² ŠTURÁK, P.: Blahoslavený biskup Pavol Peter Gojdič OSBM a jeho činnosť v období rokov 1927 – 1960. In: *Blahoslavený biskup Pavol Peter Gojdič (1888 – 1960) v súradniciach času a doby*. Prešov: PU v Prešove, 2007, s. 30 – 31.

¹³ ŠTURÁK, P.: *Dejiny Gréckokatolíckej cirkvi na Slovensku v rokoch 1945 – 1989*. Prešov: Petra, 2017, s. 129.

¹⁴ In: *Slávnosť prenesenia relikvií blahoslaveného biskupa Pavla Petra Gojdiča, OSBM*. Prešov 17. novembra 2001. Prešov: Petra, 2001, s.15.

¹⁵ Vasiľ Hopko sa narodil 21. apríla 1904 v obci Hrabské, neďaleko Bardejova. Základné a stredoškolské vzdelanie získal v Bardejove a v Prešove, kde maturoval na maďarskom evanjelickom gymnáziu. Teologické štúdium ukončil v Prešove v roku 1928. Za kňaza ho vysvätil biskup Gojdič 3. februára 1929. Jeho prvým pôsobiskom až do roku 1936 bola pražská farnosť. V tomto roku ho biskup Gojdič povolal do Prešova, kde sa stal špirituálom kňazského seminára. V roku 1937 už pôsobil ako konzistoriálny konzultor. Gojdič si ho vybral za svojho tajomníka, po získaní doktorátu z teológie súčasne prednášal morálku na Vysokej škole bohosloveckej v Prešove. 2. januára 1947 vymenovaný a 11. mája 1947 konsekrovaný biskupom Gojdičom. Po „Veľkom súbore“ – 28. apríla 1950 bol zatknutý a odsúdený na 15. rokov. Pre zlý zdravotný stav mu bol v roku 1964 trest prerušený, dočasne umiestnený do kláštora v Oseku. Definitívne na slobodu bol prepustený v roku 1968. 2. apríla 1969 ho pápež Pavol VI. vymenoval za svätiaceho biskupa. Zomrel 23. júla 1976. Jeho telesné pozostatky sú uložené v krypte katedrálneho chrámu v Prešove. Vyhlásený za blahoslaveného bol pápežom Jánom Pavlom II. v Bratislave 14. septembra 2003.

mi väznicami, kde strávil 13 a pol roka. Dvadsaťjeden krát ho prevádzali z väzenia do väzenia, päťkrát bol v Leopoldove, dvakrát v Ilave, štyrikrát vo Valdiciach. Taktiež sedel v Mírove a Ružyni. Pracoval v mnohých „profesiách“ ako obšívач matracov, plátač vriec na múku, vyrábal špendlíky a bižutériu.¹⁶ Sám na pobyt vo väzeniach spomína takto: „Musel som znášať veľké trápenia, ktoré by som neprial ani najväčším nepriateľom. Konkrétne z väzenia v Prahe má nasledujúce zážitky: „Aby ma „zlomili“ zatvorili ma do tmavej samoty, kde som celkom stratil orientáciu. Potom ma prinútili chodiť takmer bezprestania 122 dní. Počas týchto dní som dostával iba kúsok chleba a pohár vody. Moje opuchnuté nohy sa podobali kmeňom stromov. V duchu som videl svoj vlastný pohreb. Ale modlil som sa, aby som mal silu a zostal verný Katolíckej cirkvi.“¹⁷ Neskôr často hovorieval: „To čo som prežil, neželám nikomu na svete.“¹⁸ Svoje utrpenie sám označil ako vysokú školu pokory, ktorá naučí človeka trpieť, pracovať, slúžiť a mlčať.¹⁹

Vo väzení v Leopoldove, ako už bolo spomínané, bol jeho spoluväzňom aj biskup Gojdič. Krátko pred svojou smrťou dal biskupovi Hopkovi a všetkým veriacim svoje požehnanie. Túto udalosť popisuje aj jeho blízky spoluväzeň František Ondruška takto: „Raz popoludní v čase prechádzky ma biskup Gojdič požiadal, aby som ho vyviezol na vozičku na dvor. Bola to prekvapivá požiadavka, lebo biskup zásadne i cez poludňajšiu prestávku zostával na svojom lôžku. S radosťou som sa rozhodol splniť jeho vôľu a takmer nahlucho som pustil biskupovu poznámku: „Chcel by som ešte poslať požehnanie svojim kňazom a veriacim“. Len čo som postavil vozík na miesto, ktoré určil sám biskup, hoci mne sa nezdalo vhodné, prichádzal zástup väzňov, ktorých viedli na ošetrovanie chrupu do väzenskej ambulancie. Medzi nimi druhý odzadu bol svätiaci biskup Hopko. Biskup Gojdič sa posadil, uprel zrak priamo na prichádzajúceho biskupa a požehnal mu znakom kríža. Jeho ústa šepkali nepočuteľné slová. Keď väzni vošli do budovy väzenskej zubnej ambulancie, biskup Gojdič so zjavným pokojom a úsmevom na ústach ma požiadal, aby som ho zaviezol nazad.“²⁰

Po spoločensko-politických zmenách v roku 1968 bol biskup Vasil' Hopko prepustený na slobodu a podieľal sa na obnovení činnosti Gréckokatolíckej cirkvi.²¹ V rokoch normalizácie mu však komunistický režim nedovolil vykonávať administráciu Prešovskej eparchie.

Biskup Hopko vždy ostal verný vo viere a verný Svätému Otcovi, aj keď pre túto vernosť bol tiež nespravodlivo odsúdený a väznený. Obdivuhodná bola jeho láska k Svätému Otcovi, k východnému obradu, k svojmu ľudu. Bol to človek modlitby. V posledných rokoch svojho života kde sadol, tam sa modlil. Jeho ústa stále šeptali modlitby. Pri svojej smrti mohol po-

¹⁶ PEKAR, A.: *Ispovidniky viry našoji sučasnosti*. Rím, 1982, s. 277–278.

¹⁷ Publikácia vydaná z príležitosti 20. výročia smrti ThDr. Vasiľa Hopka, pomocného biskupa prešovského. Prešov 5. máj 1996, s. 4.

¹⁸ DANCÁK, F.: *Aby všetci jedno boli*. Prešov: Petra, n. o., 2007, s. 14.

¹⁹ BUJŇÁK, J.: Biskup Hopko a väzenie. In: *Slovo – časopis Gréckokatolíckej cirkvi*. Prešov : Petra, 2001, roč. 33, č. 11–12, s. 11.

²⁰ PEKAR, A.: *Ispovidniky viry našoji sučasnosti*. Rím, 1982, s. 258.

²¹ DANCÁK, F.: *Da vsi jedino budut – Aby všetci jedno boli*. Prešov: Petra, n. o., 2002, s. 15.

kojne povedať so sv. apoštolom Pavlom: Dobrý boj som bojoval, beh som dokončil, vieru som zachoval. Už mám pripravený veniec spravodlivosti, ktorý mi v onen deň dá Pán, spravodlivý sudca (2 Tim 4, 7–8). Pápež Ján Pavol II. vyhlásil tohto hrdinského biskupa pri svojej apoštolskej ceste na Slovensku 14. septembra 2003 za blahoslaveného.²²

Svojich pastierov biskupov Gojdiča a Hopka nasledovali vo vernosti svojej viere a Svätému Otcovi mnohí kňazi, ktorí boli nespravodlivo vo vykonštruovaných procesoch odsúdení k dlhoročnému väzeniu. Mali zákaz pobytu na území východného Slovenska. Vo vyhnanstve v českých zemiach museli vykonávať ťažké a ponížujúce práce. Bolesť vyhnanstva, biednych sociálnych pomerov, mnohokrát nevraživosť prostredia, to všetko museli znášať aj ich najbližší.

Medzi nich patril aj o. Eliáš Baláž (1917–2008). Počas akcie „P“ to nemal ľahké. Veľmi často ho chodili presviedčať. Dokonca mu ponúkali pol milióna korún, keď podpíše prestup do Pravoslávnej cirkvi. Pán Berník z ONV a cirkevný tajomník Drga ho nahovárali a presviedčali, že keď podpíše, urobí dobrú službu ich novému smerovaniu. Ivan Rohaľ – Il'kiv, jeho spolužiak z gymnázia, mu ponúkal výhodné miesta v Bratislave s mesačným platom 20 000 Kčs. Išlo o miesto riaditeľa banky. Otec Eliáš odmietol. Mal na pamäti, že: „Boha treba viac poslúchať ako ľudí! (Sk 5, 29).“²³

Aj život veriacich bol však neustále pod drobnohľadom štátnych úradov. Dosvedčuje to aj *Správa o cirkevnopolitickej situácii na východnom Slovensku zo dňa 3. novembra 1953* pod číslom 631/53-taj. V nej sa okrem iného píše: „Na mnohých miestach hlavne v tých obciach, kde sú miešané náboženstvá rímskokatolíci a gréckokatolíci žijú veriaci, bývalí gréckokatolíci po starom spôsobe. Odmietajú prijať pravoslávneho kňaza a dožadujú sa svojho bývalého gréckokatolíckeho kňaza. Bohoslužby si odbavujú sami bez pravoslávneho kňaza. Na niektorých obciach, kde je už pridelený pravoslávny kňaz, veriaci odmietajú ísť do kostola a radšej sami bez kňaza si odbavujú bohoslužby na cintoríne, pri kríži za obcou a podobne.“²⁴

ZÁVER

Obidvaja prešovskí gréckokatolícki biskupi Pavol Peter Gojdič OSBM a Vasil' Hopko, prevažná časť kňazov a veriacich dozreli vo viere a v láske v rokoch likvidácie Gréckokatolíckej cirkvi na Slovensku. Dňa 26. októbra 2010, vtedajší prešovský arcibiskup a metropolita Mons. Ján Babjak SJ, vo svojej prednáške pri udelení čestného doktorátu Prešovskej univerzity v Prešove v kontexte predchádzajúcich myšlienok povedal okrem iného tieto slová: „Vystáva otázka: Bolo potrebné priniesť toľko obiet a utrpenia? Dovolím si vysloviť tvrdenie, že to bolo po-

²² ŠTURÁK, P.: *Likvidácia Gréckokatolíckej cirkvi v Československu v 50–tych rokoch*. Zborník prednášok z vedeckej konferencie Blahoslavený biskup Vasil' Hopko (1904 – 1976). Prešov: PETRA, 2004, s. 12.

²³ BABJAK, J.SJ: *Zostali verní. Osudy gréckokatolíckych kňazov. II. zväzok* (5. – 8. diel). Prešov: PETRA, 2011, s. 249–250.

²⁴ ŠTURÁK, P.: Život gréckokatolíckych veriacich v okovách totalitného režimu. In: CORANIČ, J. – ŠTURÁK, P. – KOPRIVNÁKOVÁ, J.: (eds.) *Cirkev v okovách totalitného režimu. Likvidácia gréckokatolíckej cirkvi v Československu v roku 1950*. Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity v Prešove, 2010, s. 179.

trebné a v Božom pláne bolo s tým počítané. Lebo Boh chcel Gréckokatolícku cirkev obdarováť veľkými milosťami, ale najprv ju chcel vyskúšať a očistiť. Áno, dnes sa chcem poďakovať Pánu Bohu za všetkých tých, ktorí v danom časovom horizonte – päťdesiatych a šesťdesiatych rokoch minulého storočia – zostali verní Bohu, Cirkvi a Svätému Otcovi. Vyznaním viery a odpustením vín svojim katom – komunistom a zvlášť krutým členom Štátnej bezpečnosti, – získali pre Gréckokatolícku cirkev nehynúce poklady u Pána Boha. Utrpením ju očistil od všetkého, čo by jej v budúcnosti prekážalo v napredovaní vo vernosti a v láske.“²⁵

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

Archívne pramene

Národní archiv Praha, fond: Státní úřad pro věci církevní, krab. č. 94. Správa súdruha Moučky o stavu vyšetrování.

Archív ABÚ Prešov. *Týždenné situačné správy zmocnenca M. Rodáka na Biskupskom úrade v Prešove od 25.12.1949 do 03.05.1950*. Dokumenty č. 206 – 217.

Literatúra

BABJAK, J. SJ: *Zostali verní. Osudy gréckokatolíckych kňazov. II. zväzok* (5. – 8. diel). Prešov : PETRA, 2011.

BABJAK, J.: Slávnostná prednáška Mons. ThDr. Jána Babjaka SJ, PhD. In: ŠTURÁK, P. – PALA, G. – CORANIČ, J.: (eds.) *Poslovia viery, poznania a múdrosti*. Prešov: Prešovská univerzita, Gréckokatolícka teologická fakulta, 2011. s. 69 – 74.

BIRČÁK, A.: Biskup Pavol Peter Gojdič a jeho doba. BARNOVSKÝ, M.: In: *Slovo episkopa Gojdiča*. Prešov : 2006.

BUJŇÁK, J.: Biskup Hopko a väzenie. In: *Slovo – časopis Gréckokatolíckej cirkvi*. Prešov: Petra, 2001, roč. 33, č. 11–12, s. 11.

CORANIČ, J.: *Z dejín Gréckokatolíckej cirkvi na Slovensku*. České Budějovice: Sdružení sv. Jana Nepomuckého při Biskupství českobudějovickom, 2014.

DANCÁK, F.: *Aby všetci jedno boli*. Prešov: Petra, n. o., 2007.

DANCÁK, F.: *Da vsi jedino budut – Aby všetci jedno boli*. Prešov : Petra, n. o., 2002.

PEKAR, A.: *Ispovidniky viry našoji sučasnosti*. Rím, 1982.

ŠTURÁK, P.: *Dejiny Gréckokatolíckej cirkvi na Slovenku v rokoch 1945 – 1989*. Prešov: Petra, 2017.

ŠTURÁK, P.: *Otec biskup Pavol Gojdič, OSBM*. Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška, 1997.

ŠTURÁK, P.: Biskup Pavol Gojdič, OSBM – martýr Gréckokatolíckej cirkvi. In: *Boli soľou a svetlom*. Trnava: SSV, 2011.

²⁵ BABJAK, J.: Slávnostná prednáška Mons. ThDr. Jána Babjaka SJ, PhD. In: ŠTURÁK, P. – PALA, G. – CORANIČ, J.: (eds.) *Poslovia viery, poznania a múdrosti*. Prešov: Prešovská univerzita, Gréckokatolícka teologická fakulta, 2011, s. 70 – 71.

- ŠTURÁK, P.: Blahoslavený biskup Pavol Peter Gojdič OSBM a jeho činnosť v období rokov 1927 – 1960. In: *Blahoslavený biskup Pavol Peter Gojdič (1888 – 1960) v súradniciach času a doby*. Prešov: PU v Prešove, 2007, s. 10 – 32.
- ŠTURÁK, P.: Gréckokatolícka cirkev v Československu v rokoch 1945-1950. In: MAČALA, P. – MAREK, P. – HANUŠ, J.: (eds.) *Církev 19. a 20 století ve slovenské a české historiografii*. Brno: CDK, 2010, s. 549 – 558.
- ŠTURÁK, P.: *Likvidácia Gréckokatolíckej cirkvi v Československu v 50- tých rokoch*. Zborník prednášok z vedeckej konferencie Blahoslavený biskup Vasil' Hopko (1904-1976). Prešov: PETRA, 2004, s. 6 – 16.
- ŠTURÁK, P.: Život gréckokatolíckych veriacich v okovách totalitného režimu. In: CORANIČ, J. – ŠTURÁK, P. – KOPRIVNÁKOVÁ, J.: (eds.) *Cirkev v okovách totalitného režimu. Likvidácia gréckokatolíckej cirkvi v Československu v roku 1950*. Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity v Prešove, 2010, s. 175 – 184.
- TRSTENSKÝ, V.: *Sila viery, sila pravdy*. Bratislava: Senefeld-R, 1990.

2 ELEMENTÁRNE A STREDNÉ ŠKOLSTVO V SPRÁVE PREŠOVSKÉHO GRÉCKOKATOLÍCKEHO BISKUPSTVA V ROKOCH 1918 – 1939¹

DOC. PHDR. JAROSLAV CORANIČ, PHD.

<https://orcid.org/0000-0002-7986-0753>

Abstrakt: Gréckokatolícka cirkev na Slovensku (severovýchodnom Uhorsku), resp. Prešovské gréckokatolícke biskupstvo už od svojho vzniku aktívne vstupovalo do výchovného a vzdelávacieho procesu svojich veriacich. V Československu v období medzivojnového Československa v rokoch 1918 – 1939 existovali školy štátne, obecné, konfesijné (cirkevné) a súkromné (spolkové), pričom na území Slovenska jednoznačne prevažovali školy cirkevné. Gréckokatolícka cirkev bola v I. Československej republike zriaďovateľom vyše dvoch stoviek ľudových (základných, resp. elementárnych) škôl, ku koncu 30. rokov spravovalo dve meštianske školy, učiteľskú akadémiu (tzv. Preparandiu), gymnázium a Teologickú akadémiu. Predmetný príspevok sa konkrétne zameriava na predstavenie elementárneho a stredného školstva v správe Prešovského gréckokatolíckeho biskupstva v predmetnom období.

Kľúčové slová: Prešovské gréckokatolícke biskupstvo, Československo 1918 – 1939, cirkevné školstvo, elementárne školy, stredné školy.

Abstract: The Greek Catholic Church in Slovakia (northeastern Hungary), or the Greek Catholic Bishopric of Presov, has been actively involved in the educational process of its faithful since its foundation. In Czechoslovakia during the interwar period between 1918 and 1939, there were state, municipal, confessional (church) and private (federal) schools, with church schools clearly predominating in Slovakia. The Greek Catholic Church was the founder of more than two hundred folk (primary or elementary) schools in the First Czechoslovak Republic, and by the end of the 1930s it administered two bourgeois schools, a teachers' academy (so-called Preparandia), a gymnasium and a Theological academy. The present paper focuses specifically on the presentation of elementary and secondary education in the administration of the Presov Greek Catholic bishopric in the period in question.

Keywords: Greek Catholic Bishopric of Prešov, Czechoslovakia 1918 – 1939, Church Education, Elementary schools, Secondary schools.

¹ Príspevok je výstupom z projektu KEGA č. 003PU-4/2023 *Proces permanentnej formácie absolventov teológie ako súčasť celoživotného vzdelávania* a projektu VEGA č. 1/0751/22 *Pramene k dejinám Gréckokatolíckej cirkvi na Slovensku v rokoch 1918 – 1939*.

V Československu v medzivojnovom období existovali školy štátne, obecné, konfesijné (cirkevné) a súkromné (spolkové), pričom na území Slovenska jednoznačne prevažovali školy cirkevné.² Novovzniknutý československý štát recipoval vo vzťahu k cirkvám ich vtedajšiu existujúcu organizačnú a právnu štruktúru, na Slovensku teda štruktúru bývalého Uhorska. Týkalo sa to aj školstva³, podľa zákona Československej republiky č. 11/1918 Zb. z.⁴ ostali na Slovensku ďalej v platnosti uhorské školské zákony, najmä zákony z roku 1868⁵, roku 1883⁶, či roku 1891⁷. Na základe týchto zákonov katolíckej cirkvi zostalo právo zakladať a udržiavať školské ustanovizne.⁸ Uhorský školský zákon z roku 1868 pritom zabezpečoval katolíckej cirkvi tieto práva:

1. právo zakladať školy;
2. právo vlastného spravovania cirkevných škôl, v čom je zahrnuté aj disciplinárne právo vo veciach učiteľov a žiakov;
3. právo verejnosti, pred štátom boli cirkevné školy v každom ohľade rovnoprávne so štátnymi, obecnými a inými verejnými školami;
4. právo žiadať hmotné prostriedky prostredníctvom školskej dane.⁹

- ² Konfesijné školstvo tvorilo v predmetnom období takmer 80% z celkového počtu elementárnych škôl. Viac: KOPČAN, M.: Význam katolíckej školy. In: *Katolícke Slovensko 833 – 1933*. Trnava : Spolok sv. Vojtecha, 1933, s. 248 – 251.
- ³ O problematike školstva, resp. vzdelávania v bývalom Uhorsku pojednávajú napr. tieto práce: BOKES, F.: Príspevok k uhorskej školskej politike v rokoch 1848 – 1918 so zreteľom na Slovákov. In: *Historický časopis*, 3/1955, Bratislava : SAV 1955, s. 361 – 409; PŠENÁK, J.: *Kapitoly z dejín slovenského školstva a pedagogiky*. Bratislava : UK Bratislava 2002, 204 s.; PŠENÁK, J.: Uhorská školská politika v druhej polovici 19. storočia a boj Slovákov o slovenskú školu. In: *Pedagogica. Zborník Filozofickej fakulty Univerzity Komenského*, roč. 16. Bratislava 2001, s. 107 – 118; ŠTULRAJTEROVÁ, J.: Vývin učiteľského vzdelávania na Slovensku do roku 1945. In: *Pedagogica. Zborník Filozofickej fakulty Univerzity Komenského*, roč. 25. Bratislava 2013, s. 5 – 26; BOKES, J. – KARŠAI, F.: Vývoj na Slovensku. Období 1875 – 1918. In: KODEDOVÁ, O. (ed.): *Dejiny českého a slovenského učiteľstva*. Díl I – II. Teze 1848 – 1945. Praha 1970, s. 157 – 181; MÁTEJ, J.: *Kapitoly z dejín slovenského školstva a pedagogiky (19. a 20. storočie)*. Bratislava 1970, 161 s.
- ⁴ Sbírká zákonů a nařízení státu Československého. Částka II., vydána dne 6. listopadu 1918, čís. 11, s. 2.
- ⁵ Zákonný článok č. XXXVIII z roku 1868 o ľudových a meštianskych školách a učiteľských ústavoch. Tento článok potvrdil rozhodujúci vplyv štátu nad školstvom v celom Uhorsku, a zároveň v súlade s konkordátom medzi štátom a cirkvou pripustil silnejší vplyv cirkví pri zriaďovaní škôl a ich správe. In: http://www.msap.sk/index.php?option=com_content&view=article&id=37&Itemid=51; 1868; tiež: évi XXXVIII. törvénycikk – a népiskolai közoktatás tárgyában (online).
- ⁶ Zákonný článok č. XXX/1883. Tento zákon unifikoval stredné vzdelanie zavedením jednotných noriem a požiadaviek do siete stredných škôl v Uhorsku. Tento zákon ponechal cirkvám, obciam a iným organizáciám a súkromným inštitúciám právo zriaďovať a udržiavať gymnázia a stredné školy popri štátnych. Viac: PŠENÁK, J.: Uhorská školská politika v druhej polovici 19. storočia a boj Slovákov o slovenskú školu. In: *Pedagogica. Zborník Filozofickej fakulty Univerzity Komenského*, roč. 16. Bratislava 2001, s. 113.
- ⁷ Zákonný článok XV z roku 1891 o detskej starostlivosti (o materských školách). Viac: KASÁČOVÁ, B.: Od detských opatrovní po predškolskú edukáciu. In: GAŠPAROVÁ, E. – MIŇOVÁ, M. (eds.): *Od detskej opatrovne k materskej škole*. Banská Bystrica 2009, s. 62.
- ⁸ DOLINSKÝ, J.: *Cirkev a štát na Slovensku v r. 1918 – 1945*. Trnava : Dobrá kniha 1999, s. 47.
- ⁹ FUNCZIK, E.: Rím. kat. cirkevné školy na Slovensku. In: *Katolícke Slovensko 833 – 1933*. Trnava 1933, s. 243.

Už v rokoch 1919 – 1920 však došlo pri nazeraní na školskú problematiku¹⁰ k istému skomplikovaniu vzťahov medzi katolíckou cirkvou a československou vládou. Štát začal v roku 1920 postupne preberať kontrolu nad cirkevným školstvom na Slovensku. Dialo sa to o. i. poštátňovaním cirkevných škôl a zriaďovaním nových štátnych škôl. V roku 1922 bol prijatý tzv. Malý školský zákon, ktorým sa upravilo vyučovanie náboženstva tak, že ostalo povinným len na nižšom stupni ľudových škôl. Zákon umožnil „oslobodenie“ žiakov od povinného vyučovania náboženstva na vyššom stupni na základe požiadania rodičov. Tento zákon zároveň upravil povinnú školskú dochádzku a systém národných škôl. Nariadil osemročnú povinnú školskú dochádzku, do učebných plánov národných škôl boli zaradené nové učebné predmety.¹¹

CIRKEVNÉ GRÉCKOKATOLÍCKE ŠKOLSTVO¹²

Gréckokatolícka cirkev, resp. Prešovské gréckokatolícke biskupstvo bolo v medzivojnovom období Československa zriaďovateľom a udržiavateľom vyše dvoch stoviek ľudových (základných, resp. elementárnych) škôl. Okrem nich do konca 30. rokov 20. storočia spravovalo biskupstvo ešte meštiansku školu, učiteľskú akadémiu (tzv. Preparandiu), gymnázium a teologickú akadémiu.

Ľudové (elementárne, národné) školy

Počet gréckokatolíckych cirkevných ľudových škôl v novovzniknutom Československu ostal oproti počtu škôl existujúcich v prvej dekáde 20. storočia v Uhorsku takmer nezmenený. Posledný uhorský schematizmus Prešovského gréckokatolíckeho biskupstva z roku

¹⁰ Školskej problematike v medzivojnovom období Československa sa venovalo viacero prác, zo všetkých je možné spomenúť napr.: PŠENÁK, J.: *Slovenská škola a pedagogika 20. storočia*. Ružomberok : Verbum 2001, 329 s.; DOBROČKÁ, S.: Prekonávanie rozdielov systému slovenského a českého školstva v medzivojnovom Československu. In: *Pedagogika. Časopis pro vědy o vzdělávání a výchově*, 3/2016, s. 330 – 343. (online [\)](https://pages.pedf.cuni.cz/pedagogika/?p=11500%20title=); GABZDILOVÁ, S.: *Školský systém na Slovensku v medzivojnové Československej republike (1918 – 1938)*. Košice : UPJŠ 2014, 80 s.; KIČKOVÁ, A.: K problematike výučby náboženstva v Československu po roku 1918. In: *Konštantínove listy* 11/2 (2018), s. 190 – 198; ZACHAROVÁ, J.: *Českí učitelé a slovenské školstvo v letech 1918 – 1939*. Bratislava : MPC 2015, 40 s.; KUDLÁČOVÁ, B. (ed.): *Pedagogické myslenie a školstvo na Slovensku v medzivojnovom období*. Bratislava : VEDA 2014, 159 s.

¹¹ Zákon č. 226/1922 Sb. z. a n. státu československého, jímž se mění a doplňují zákony o školách obecných a občanských. Sbírka zákonů a nařízení státu Československého. Ročník 1922. In: <https://ftp.aspi.cz/aspi/opispdf/1922.html>; tiež: ŠTURÁK, P.: Spoločensko-náboženská situácia v Československu v rokoch 1918 – 1927. In: *Blahoslavený biskup Pavol Peter Gojdič (1888 – 1960) v súradniciach času a doby*. Prešov 2006, s. 36.

¹² Gréckokatolíckemu školstvu v predmetnom období sa venujú napr. tieto práce: KOPRIVNÁKOVÁ, J. – CORANIČ, J. – ŠTURÁK, P. (eds.): *Dejiny cirkevného gréckokatolíckeho školstva na Slovensku*. Prešov : GTF 2009, 273 s.; JANOČKO, M.: *Dejiny cirkevného školstva v Prešovskej eparchii do roku 1989*. Prešov: PETRA 2008, 303 s.; KÓNYA, P. – LUKÁČ, E. – CORANIČ, J. – ŠAFIN, J.: *350 rokov vysokého školstva v Prešove*. Prešov : Vydavateľstvo Prešovskej univerzity 2018, 238 s.; LACA, P.: *Dejiny gréckokatolíckeho kňazského seminára v Prešove*. Bratislava 2016, 240 s.; RENDEK, L. – JAMBOR, P.: *Cestou hľadania. Formácia bohoslovcov v Prešovskom biskupstve v rokoch 1818 – 1968*. Poprad 2021, 248 s.; SZÉKELY, G.: Prínos gréckokatolíckej cirkvi do rozvoja katolíckeho cirkevného školstva na Slovensku. In: GLOSÍKOVÁ, O. (ed.): *Rusínske školstvo, kultúra a osveta na Slovensku v rokoch 1919 – 1950*. I. časť. Prešov 2010, s. 15 – 29.

1908 udáva počet 245 cirkevných ľudových škôl¹³, súpis gréckokatolíckych cirkevných elementárnych škôl v Prešovskom biskupstve z roku 1919 udáva 232 škôl¹⁴, vatikánska štatistika (Statistica della Gerarchia e dei Fedeli di rito orientale) z roku 1929 eviduje 246 škôl¹⁵, schematismus z roku 1931 už vykazuje iba 215 škôl¹⁶ (tu je však potrebné poukázať na to, že v štatistike z roku 1931 chýbajú školy z maďarských farností Prešovského biskupstva, ktoré boli vyčlenené z Prešovského biskupstva a začlenené do novovzniknutej Miškoveckej apoštolskej administratúry). Nasledujúca tabuľka predstavuje stav cirkevných škôl podľa jednotlivých dekanátov Prešovského biskupstva zo schematismov z rokov 1908 a 1931.

Ľudové školy v Prešovskom gréckokatolíckom biskupstve v rokoch 1908 a 1931

Dekanát	1908		1931	
	počet škôl	počet žiakov	počet škôl	počet žiakov
Bardejovský	18	1797	17	1 398
Bukovecký	18	1507	18	1 099
Svetlický	10	1044	12	951
Vranovský	8	483	8	403
Humenský	9	506	8	431
Košický	8	525	8	456
Hronský	3	915	3	649
Krajniansky	19	1757	15	1 903
Laborecký	12	1233	12	1 401
Levočský	5	845	5	469
Lomniansky	9	480	7	450
Makovický	18	1761	20	1 869
Popradský	17	1828	14	1 482
Prešovský	9	724	11	678
Sabinovský	8	882	11	769
Svidnícky	11	998	16	846
Spišský sup.	10	2247	9	1 027
Spišský inf.	5	1194	5	949
Stropkovský	14	1344	16	1 001
Cserhátsky	11	788	–	–
Szántovský	5	354	–	–
Dolnoboršodský	10	1432	–	–
Hornoboršodský	8	511	–	–
Spolu	245	25 155	215	18 231

¹³ *Schematismus Venerabilis Cleri Graeci Ritus Catholicorum Diocesis Eperjesiensis pro anno Domini 1908*. (Ab erecta Sede Episcopali anno 88). Eperjesini 1908, s. 307 – 315.

¹⁴ AGAP, Bežná agenda, r. 1919, inv. č. 435, sign. 1262.

¹⁵ Statistica della Gerarchia e dei Fedeli di rito orientale. Citta del Vaticano 1929, s. 105.

¹⁶ *Schematismus Venerabilis Cleri Graeci Ritus Catholicorum Dioceseos Fragopolitane pro anno Domini 1931*. (Ab erecta Sede Episcopali anno 115). Prešov 1931, s. 189 – 196.

Aj keď sa po roku 1918 zachoval počet škôl z uhorského obdobia, problémom sa javil nedostatok kvalifikovaných učiteľov. Jeden z dôvodov tohto stavu bolo aj to, že značný počet učiteľov musel počas vojnových rokov odísť na front, z ktorého sa už domov viacerí nevrátili. Niektorí učitelia sa taktiež nevedeli stotožniť so vznikom nového československého štátu a ostali pôsobiť mimo Slovenska. V povojnovom období si tento zreteľný nedostatok učiteľov uvedomoval aj generálny vikár Prešovského biskupstva Mikuláš Russnák, ktorý 30. septembra 1919 zverejnil výzvu všetkým kňazom, aby tam, kde nie sú učitelia, títo sami vstúpili do učiteľskej služby. Zároveň zaslal vláde žiadosť, aby táto činnosť takýchto kňazov – učiteľov bolo zohľadnená aj v ich platovom ohodnotení.¹⁷ V podobnom duchu sa nesie aj ďalšia výzva M. Russnaka z 10. októbra 1919. Vikár v nej vyzýva bohoslovcov, ktorí už ukončili učiteľský kurz, aby sa kvôli nedostatku učiteľov usilovali vstúpiť do učiteľskej služby.¹⁸ Tento postup bol одобrený aj samotným Ministerstvom školstva a národnej osvety, o čom biskupský úrad v Prešove informoval konzultor pre gréckokatolícke záležitosti. Dňa 10. decembra 1919 vikár M. Russnák v eparchiálnom vestníku *Cerkov i škola* opäť zverejnil výzvu, aby sa zaplnili všetky neobsadené miesta učiteľov na cirkevných ľudových školách. Na takýchto školách sa mali usporiadať konkurzy, do ktorých sa mohli prihlásiť „*kňazi, bohoslovci, ďalší vzdelaní ľudia mužského alebo ženského rodu, ktorí už mali 18 rokov, a ktorí žijú morálnym životom, a sú schopní deti ruským jazykom učiť*“.¹⁹

Ťažké sociálne pomery na severovýchodnom Slovensku zapríčinili v roku 1919 to, že niektoré školy nezačali v školskom roku 1919/1920 s vyučovaním ešte ani v novembri. Mikuláš Russnák preto 13. novembra 1919 vydáva pastiersky list adresovaný všetkým školským radám v biskupstve, aby sa tie čo najrýchlejšie usilovali o jeho začatie.²⁰

V tomto období štát na chod cirkevných škôl prispieval veľmi nedostačujúco. Prešovskí administrátori, či už generálny vikár Mikuláš Russnák, ako aj biskup Dionýz Njaradi, sa snažili zachovať počet cirkevných škôl aj napriek zásahom zo strany štátu. Ten totiž vyvíjal tlak na zníženie počtu gréckokatolíckych, poväčšine rusínskych cirkevných ľudových škôl, keďže samotná Gréckokatolícka cirkev nemala k dispozícii finančné prostriedky na zabezpečenie ich fungovania. Pre udržanie týchto škôl, ako aj internátov pre stredoškolákov, ktoré sa nachádzali v Prešove, sa gréckokatolícki hierarchovia viackrát obrátili na veriacich s prosbou o pomoc pri ich zabezpečení.²¹

V roku 1927 sa v Prešovskom gréckokatolíckom biskupstve uskutočnila významná udalosť, ktorá výraznou mierou zasiahla aj do života cirkevného školstva. V dňoch 7. – 8. júna 1927 sa konal Kongres kňazov a učiteľov cirkevných škôl eparchie, ktorý zvolal biskup Pavol P. Gojdič. Jedným z dôvodov jeho konania, bolo o. i. aj vyriešenie častých nezhôd, ktoré do-

¹⁷ *Cerkov i škola*, 1. 10. 1919, roč. 2, č. 9, s. 57.

¹⁸ *Cerkov i škola*, 1. 11. 1919, roč. 2, č. 10, s. 63.

¹⁹ Prepodobnomu prichodskému duchovenstvu. In: *Cerkov i škola*, 25. 12. 1919, roč. 2, č. 12, s. 77.

²⁰ Vsem p. školným radam. In: *Cerkov i škola*, 25. 11. 1919, roč. 2, č. 11, s. 72.

²¹ Pozri napr. AGAP, Bežná agenda, r. 1922, inv. č. 438, sign. 2813, (*Ohlas gr. kat. biskupa Nyáradiho v Prešove k veriacim vo veci udržovania internátov*).

chádzali medzi miestnymi duchovnými a učiteľmi cirkevných škôl vo farnostiach.²² Biskup, kapitula, vyše 70 kňazov a takmer všetci cirkevní učitelia z biskupstva riešili najaktuálnejšie problémy duchovného a pastoračného charakteru, ale taktiež napríklad aj problémy súvisiace s chodom cirkevných škôl.²³

V roku 1927 taktiež došlo k ďalšej významnej udalosti, ktorá mala vplyv na dianie v celom školskom systéme v Československu – k uzavretiu medzištátnej dohody, tzv. *Modu vivendi* medzi Svätou stolicou a československým štátom. Jej uzatvorením došlo k istému zlepšeniu situácie aj cirkevných ľudových škôl.

V zložitých vnútropolitických a spoločenských pomeroch po vzniku československého štátu vzniklo mnoho nedorozumení medzi miestnymi československými štátnymi úradníkmi a rusínskymi gréckokatolíckymi kňazmi a učiteľmi. Rusínski úradníci boli tiež buď ignorovaní alebo mali výrazne obmedzený okruh pôsobnosti. Na severovýchodnom Slovensku vznikli viaceré iniciatívy, ktoré sa snažili potlačiť všetko, čo bolo neslovenské, teda aj rusínske hnutie. Prejavovalo sa to predovšetkým v brzdení rozvoja rusínskeho národnostného školstva. Viacerí župní a okresní školskí inšpektori v horlivosti k lojalite k novému štátu začali presadzovať, aby sa aj v čisto rusínskych obciach vyučovalo po slovensky. Rusínsky jazyk nebol zavedený do verejnej správy a postupne bol vytlačovaný aj zo škôl. V dotazníkoch školského inšpektorátu sa rusínska národnosť vôbec neuvádzala a školy sa pokladali za slovenské. Rusínski učitelia boli pritom prepúšťaní zo škôl pre neznalosť slovenského jazyka a nahradzovaní slovenskými učiteľmi.²⁴

Československá Ústava z roku 1920 zaručovala Rusínom v tých obciach, kde svojim podielom na počte obyvateľov tvorili 20 a viac percent, výučbu v školách realizovať v rodnom jazyku. Tieto práva Rusínov ako menšiny, boli síce deklarované ústavou, ale v praxi narážali na mnohé ťažkosti. Na základe horeuvedeného väčšina z týchto škôl bola zaradená do systému národnostného školstva, preto boli verejnosťou často vnímané ako ruské (resp. rusínske) školy. Školy boli v podstate až na malé výnimky jediné národnostné výchovno-vzdelávacie a kultúrne inštitúcie gréckokatolíckych Rusínov. Z toho dôvodu im bol prikladaný obrovský význam v národnostnej politike, preto akékoľvek zásahy do ich fungovania boli často brané ako útok proti celému rusínskemu národu. Vláda napr. v 30. rokoch 20. storočia neustále pozorne sledovala národnostné pohyby v gréckokatolíckych obciach na severovýchodnom Slovensku, o čom svedčia dôverné správy veliteľov policajných a četníckych staníc z jednotlivých obcí.

Úrady chceli zistiť, aký sa používa vyučovací jazyk na gréckokatolíckych školách v jednotlivých obciach, akým jazykom sa uskutočňuje výučba náboženstva, v akej reči sa vedú boho-

²² AGAP, Bežná agenda, Spisy, r. 1927, inv. č. 443, sign. 1682.

²³ VASIL, C.: *Kánonické pramene byzantsko – slovanskej katolíckej cirkvi v Mukačevskej a Prešovskej eparchii v porovnaní s Kódexom kánonov východných cirkví*. Trnava: Dobrá kniha, s. 183; tiež VASIL, C.: *Vladyka Pavol Peter Gojdič, OSBM (1888 – 1960)*. In: Zostali verní I. Košice 1997, s. 18.

²⁴ CORANIČ, J.: *Dejiny Gréckokatolíckej cirkvi na Slovensku v rokoch 1919 – 1939*. Prešov : Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, 2013, s. 2012 – 2013.

služby a kázne v chrámoch a zaujímal ich tiež, či jednotliví farári nevedú medzi veriacimi agitáciu za používanie rusínskeho jazyka.²⁵

K roku 1931 z celkového počtu 215 škôl v Prešovskom biskupstve pôsobilo 102 škôl (47,4%) so slovenským vyučovacím jazykom, 100 škôl (46,5%) s jazykom ruským a 13 škôl (6,1%) s jazykom „rusko-slovenským“.

Ludové školy v Prešovskom gréckokatolíckom biskupstve a ich vyučovací jazyk
(stav k roku 1931)²⁶

Dekanát	Celkový počet škôl	Školy vyučujúce slovensky		Školy vyučujúce „rusky“		Školy vyučujúce „rusko-slovensky“	
		počet škôl	počet žiakov	počet škôl	počet žiakov	počet škôl	počet žiakov
Bardejovský	17	11	936	5	364	1	98
Bukovecký	18	11	678	7	421	0	0
Svetlický	12	3	185	9	766	0	0
Vranovský	8	8	403	0	0	0	0
Humenský	8	4	173	4	258	0	0
Košický	8	8	456	0	0	0	0
Hronský	3	2	302	0	0	1	347
Krajniansky	15	0	0	15	1 903	0	0
Laborecký	12	0	0	12	1 401	0	0
Levočský	5	2	280	2	134	1	55
Lomniansky	7	5	345	1	48	1	57
Makovický	20	5	450	11	1 026	4	393
Popradský	14	0	0	14	1 482	0	0
Prešovský	11	9	494	0	0	2	184
Sabinovský	11	6	363	3	233	2	173
Svidnícky	16	11	546	4	243	1	57
Spišský sup.	9	3	248	6	779	0	0
Spišský inf.	5	5	949	0	0	0	0
Stropkovský	16	9	420	7	581	0	0
Spolu	215	102	7 228	100	9 639	13	1 364

²⁵ GALAJDA, D.: Náboženská výchova v školskom systéme Gréckokatolíckej cirkvi na Slovensku v 20. storočí. In: CORANIČ, J. – ŠTURÁK, P. (eds.): *Dejiny cirkevného gréckokatolíckeho školstva na Slovensku II*. Prešov: GTF PU 2009, s. 142 – 143.

²⁶ *Schematismus Venerabilis Cleri Graeci Ritus Catholicorum Dioceseos Fragopolitane pro anno Domini 1931*. (Ab erecta Sede Episcopali anno 115). Prešov 1931, s. 189 – 196.

Učiteľská akadémia (Preparandia²⁷)

Významnou strednou školou, ktorá bola v správe Gréckokatolíckej cirkvi, bola Učiteľská akadémia, tzv. Preparandia. Z tejto školy každoročne vychádzalo niekoľko desiatok kvalifikovaných učiteľov, kultúrnych pracovníkov a kantorov pre jednotlivé gréckokatolícke farnosti. Poslaním učiteľskej akadémie bola príprava kvalifikovaných učiteľov, tzv. *ďakov* pre cirkevné gréckokatolícke ľudové školy. Zakladateľom akadémie bolo Prešovské gréckokatolícke biskupstvo, hlavným iniciátorom jej vzniku bol v poradí štvrtý prešovský biskup Dr. Ján Vályi. Akadémia pôsobila v Prešove od školského roka 1895/96. Názov učiteľského ústavu bol niekoľkokrát pozmenený. V počiatočnej etape fungovania ústav niesol oficiálny názov školy *Prešovský kráľovský grécko-katolícky pevcoučiteľský (kantorsko-učiteľský) seminár* (používal sa aj latinský názov *Accademia pedagogica*). Vyučovacím jazykom ústavu bola vtedy maďarčina. Po vzniku Československa učiteľský ústav ostal pod správou biskupského úradu gréckokatolíckej cirkvi v Prešove, pričom jeho názov sa zmenil na *Gréckokatolícky ruský učiteľský seminár v Prešove*. Ministerstvo školstva a národnej osvety (MŠaNO) zároveň povolilo zmenu vyučovacieho jazyka ústavu na jazyk ruský (podkarpatoruský, resp. rusínsky). V roku 1931 MŠaNO priznalo škole nový názov *Gréckokatolícky učiteľský ústav (seminár)* v Prešove. Už o šesť rokov neskôr, v roku 1937, MŠaNO opäť zmenilo názov školy na *Gréckokatolícky ruský koedukačný ústav* v Prešove. Až do likvidácie gréckokatolíckej cirkvi v roku 1950 došlo k ďalším trom zmenám názvu: v roku 1940 na *Gréckokatolícka ruská učiteľská akadémia*, v roku 1945 bola akadémia poštátnená a premenovaná na *Štátnu ruskú učiteľskú akadémiu*, v roku 1950 sa názov premenoval na *Ruské pedagogické gymnázium*. Súčasne bola škola presťahovaná z Prešova do Medzilaboriec, kde existovala tri roky. V roku 1953 bolo sídlo školy opäť premiestnené do Prešova, pričom došlo k jej ďalšiemu premenovaniu na názov *Pedagogická škola ukrajinská*.²⁸

Na čele učiteľského ústavu stáli postupne títo riaditelia: Kornel Kovalický (1895 – 1901), Dr. Alexander Gerbery (1901 – 1920), Dr. Alexander Dziak (1920 – 1929), Marián Macievič

²⁷ Preparandia, zastar. pedagogická škola, učiteľský ústav. Učiteľský ústav pre vzdelávanie učiteľov elementárnych škôl v Uhorsku.

²⁸ BESKYD, G.: Z histórie stredných škôl a internátov Rusínov Slovenska v rokoch 1919 – 1950. In: GLOŠÍKOVÁ, O. (ed.): *Rusínske školstvo, kultúra a osveta na Slovensku v rokoch 1919 – 1950*. II. časť. Prešov 2010, s. 91 – 110; BESKYD, G.: Zohral významnú úlohu medzi Rusínmi (Gréckokatolícky ruský pevcoučiteľský seminár, 1. 9. 1895 – 30. 6. 1950). In: *Významné pre Rusínov*. Prešov : Svetový kongres Rusínov 2005, s. 6 – 9.; LUKÁČ, E.: *Stredné školy v Prešove do roku 1945*. Prešov : Privatpress, 2002, s. 53 – 55, 91 – 97; LUKÁČ, E.: Gréckokatolícky učiteľský ústav v Prešove. In: LUKÁČ, E. – MICHALIČKA, V. a kolektív: *História najstarších učiteľských ústavov na Slovensku (1819 – 1945)*. Prešov : Filozofická fakulta PU 2007, s. 289 – 312; DERFIŇÁK, P.: Jeden rok činnosti Gréckokatolíckeho učiteľského ústavu v Prešove. In: *Život na periférii. Východné Slovensko v prúde času* (venované doc. PhDr. Libuši Frankovej, CSc., pri príležitosti jej životného jubilea). Prešov : Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, 2020, s. 229 – 248.

(1929 – 1930), Dr. Štefan Gojdič (1930 – 1939), Mikuláš Ilkovič (1939 – 1940), Juraj Bobák (1940 – 1945), Viktor Zavacký (1945 – ?).²⁹

Československý štát prispieval na chod cirkevných škôl značne poddimenzovane. Finančný nedostatok týkajúci sa zabezpečenia chodu Gréckokatolíckeho učiteľského ústavu v rokoch 1920 – 1921 prinútil vedenie Prešovského biskupstva zapodievať sa otázkou, či by nebolo prijateľnejšie, aby učiteľský ústav prešiel do správy štátu. V januári 1921 generálny vikár M. Russnák požiadal Prezídium ministerstva školstva a národnej osvety, aby štát prevzal správu nad Gréckokatolíckym učiteľským ústavom v Prešove, tzv. Preparandiu. Ministerstvo túto žiadosť akceptovalo, pripravilo dokonca aj poštátňovaciu zmluvu, vedenie Prešovského biskupstva však v poslednej chvíli zmenilo svoje rozhodnutie, a tento návrh stiahlo.³⁰ Financovanie ústavu však naďalej ostalo v 20. rokoch veľmi nedostatočné. Tento fakt je zreteľne vidieť na základe mnohých žiadostí vedenie ústavu, ktoré sa viackrát obracalo na príslušné štátne orgány o zvýšenie podpory, jednak pre školu, ako aj pre členov učiteľského zboru.³¹

S gréckokatolíckym učiteľským ústavom v Prešove je v druhej polovici 20. rokov spojený jeden problém, ktorý zvýraznil napätie v slovensko-rusínskych vzťahoch. Išlo o uznávanie, resp. neuznávanie absolventov gréckokatolíckeho učiteľského ústavu za riadnych učiteľov na gréckokatolíckych ľudových školách so slovenským vyučovacím jazykom a ich následné schválenie iba za „výpomocné“ sily (navyše s poukázaním platu len na desať mesiacov a nezapočítaním takto odpracovaných rokov do dôchodku). Proti takémuto postupu protestoval novovymenovaný biskup P. Gojdič u ministra školstva a národnej osvety Milana Hodžu. V liste z 10. mája 1927 ho biskup žiadal, aby boli absolventi prešovského učiteľského ústavu uznaní aspoň za „dočasných“ učiteľov aj na školách s vyučovacím jazykom slovenským a aby učiteľský ústav mohol aj naďalej vydávať „svedectvo dospelosti“ nielen pre školy s vyučovacím jazykom „ruským“, ale aj „československým“. Biskup poukazuje na to, že ukončenie štúdia bez maturitnej skúšky z jazyka „československého“ de facto spôsobí zánik tejto školy, keďže žiaci sa budú hlásiť na tie školy, ktoré túto skúšku vykonávajú. Biskup zároveň žiada, aby tí učitelia, ktorí: „*preukážu zodpovednú znalosť z literatúrnych dejín, gramatiky, a terminológie iných predmetov, dostali osvedčenie spôsobilosti aj pre školy so slovenským vyučovacím jazykom. Na maturitnej skúške by mal byť pritom prítomný aj vládny komisár, ktorý by bol najspoľahlivejším kontrolórom zodpovednej znalosti žiakov z československého jazyka*“.³² Biskup sa v liste ďalej dovoľával na sľuby, ktoré mu dal minister po vymenovaní do biskup-

²⁹ LUKÁČ, E.: Gréckokatolícky učiteľský ústav v Prešove. In: LUKÁČ, E. – MICHALIČKA, V. a kolektív: *História najstarších učiteľských ústavov na Slovensku (1819 – 1945)*. Prešov : Filozofická fakulta PU 2007, s. 293 – 310; BESKYD, G.: Z histórie stredných škôl a internátov Rusínov Slovenska v rokoch 1919 – 1950. In: GLOSIKOVÁ, O. (ed.): *Rusínske školstvo, kultúra a osveta na Slovensku v rokoch 1919 – 1950*. II. časť. Prešov 2010, s. 95.

³⁰ AGAP, Bežná agenda, Spisy, inv. č. 438, r. 1922, sign. 445.

³¹ Pozri napr. protokol zo zasadnutia učiteľského zboru Preparandie z 31. mája 1929. In: AGAP, Bežná agenda, r. 1929, inv. č. 445, sign. 1975.

³² AGAP, Prezidiálne spisy, r. 1927, inv. č. 62, sign. 18.

³³ Tamže.

ského úradu, že „*nebude odnárodňovať žiadne menšiny, a bude podporovať rusínsky národ morálne i materiálne, aby svoju vieru a ruskosť mohol zachovať*“.³⁴

V gréckokatolíckej cirkvi bola funkcia učiteľa spravidla spojená s funkciou kantora, pričom prípravu kantorov takmer výlučne zabezpečovala prešovská učiteľská akadémia. Absolventi iných škôl, ktorí síce mali kvalifikáciu pre vyučovací jazyk „československý“, však väčšinou neboli spôsobilí vykonávať aj kantorskú službu. Vznikla tak paradoxná situácia, učitelia ktorí z hľadiska cirkvi a veriacich boli spôsobilí vykonávať učiteľsko-kantorskú funkciu, nedostali od štátu povolenie a boli nezamestnaní, na druhej strane učitelia, ktorí túto kvalifikáciu dostali, boli zase najmä pre kantorskú službu nespôsobilí.

Štátna podpora stredného národnostného školstva bola aj na konci 20. rokov 20. storočia stále nedostačujúca. Prešovský biskup P. Gojdič preto 23. novembra 1929 vydal obežník pre všetkých cirkevných učiteľov v biskupstve, v ktorom predstavil akýsi model „samodofinancovania“ cirkevného školstva. V obežníku poukazuje na to, že ak nebude: „*našich škôl v Prjaševi (Preparandia), o korotkyj čas zamolkne po našich, teper ješčě čisto russkich okolicach russka besida, ješčě i russka pišňa, v školach russkich „Otče naš“, ibo otkuda dostaneme russkich učitelej, jestli ne budet v Prjaševi russkoj preparandii. Novy školny zakony takimi trebovanijami vystupajut protiv vozderžateľa našich škôl, značit protiv praviteľstva jeparchialnaho, čo jesli cila Prjaševska Rus ne prijmet siju važnu spravu za svoju – ne prijmet na sebe jako patriotičnu dolžnosť do vozderžanija pomjanutych škôl pričinitisja svojimi hellerami – to nedaleko čas, kohda tolko v istorii ostanet o nas slida, že po Karpatami, okolo Prjaševa, žili v načali XX. Stolitija Rusiny, kotory bez nacionalnoj svidomosti, bez vsjakoho žertvoľubija znikli iz lica Čsl. Respubliky*“.

Aby Preparandia a jej internáty neprestali existovať, biskup navrhol vznik akcie „Naša škola“. V podstate išlo o to, že sa na dofinancovanie učiteľského ústavu vyzbierajú samotní veriaci. Každá rodina mala za každé školopovinné dieťa prispieť sumou 1 Kč.³⁵

V roku 1931 čelila prešovská učiteľská Preparandia ďalšiemu problému. Niektoré československé tlačové médiá verejne spochybnili úroveň vyučovacieho procesu na tejto škole. Napr. noviny *Národní osvobození* zo dňa 5. mája 1931 sa v článku pod názvom *O řeckokatolíckem učitel'skem ústavu v Prešově* snažili vykresliť kvalitu prijímacieho konania a úroveň vedomostí pri skúškach omnoho nižšie, ako tomu malo byť na iných slovenských učiteľských ústavoch. Tento stav mal potom spôsobiť napr. aj to, že takíto vraj „nedostatočne“ pripravení absolventi „*konkurovali iným absolventom z lepších škôl*“.³⁶

Gréckokatolícky učiteľský ústav v Prešove počas celej svojej existencie zohral dôležitú úlohu vo vzdelávacej, kultúrnej a náboženskej oblasti gréckokatolíckych Rusínov. Vychoval množstvo významných predstaviteľov gréckokatolíckej a rusínskej inteligencie.³⁷

³⁴ Tamže.

³⁵ Vsim vpočt. hh. učitel'am i učitel'kam jeparchii našej! In: *Russkoje slovo*, roč. 6 (1929), č. 43, s. 1 – 2.

³⁶ AGAP, Bežná agenda, Spisy, r. 1931, inv. č. 447, sign. 1770.

³⁷ Podrobnejší prehľad historického vývoja Učiteľskej akadémie viz: Kronika Gréckokatolíckeho učiteľského ústavu Prešov. In: ŠA Prešov, Stredné školy a skúšobné komisie v Prešove, Sabinove, Michalovciach

Gréckokatolícka meštianska škola

Podobne ako gréckokatolícky učiteľský ústav, aj gréckokatolícku meštianku zriadil prešovský biskup Dr. Ján Vályi, podarilo sa mu to však až na konci svojho episkopátu, v roku 1910. Bola to okrem učiteľskej akadémie druhá stredná škola v zriaďovateľskej pôsobnosti Prešovského gréckokatolíckeho biskupstva. Už od svojho zriadenia bola veľmi populárna medzi gréckokatolíckym obyvateľstvom biskupstva. V predvojnových rokoch mala priemerne za rok 100 – 120 študentov v štyroch ročníkoch. Počas prvej svetovej vojny sa počet študentov zvýšil, najviac ich bolo v školskom roku 1917/1918, keď mala škola zapísaných 214 denných študentov a 50 externých študentov. V prvom povojnovom školskom roku 1918/1919 sa počet študentov mierne znížil na 211. Učiteľský zbor mal v tomto období štyroch až siedmich pedagógov (vrátane riaditeľa školy). V roku 1919 bol riaditeľom školy Lev Petrašovský, učiteľmi boli Zenon Chanáth, Július Lendel, Mikuláš Petřík, Ladislav Takács a Viliam (Vilmos) Nedved.³⁸ Veľkým problémom sa javilo financovanie školy, Prešovské biskupstvo dokázalo pedagógom zabezpečiť iba základný plat, navýšený plat pedagógov podľa ich odpracovaných rokov musel doplácať štát.³⁹ Financovanie školy, ale najmä chýbajúca plná kvalifikácia vyučujúcich pedagógov spôsobila, že v školskom roku 1919/1920 bola činnosť školy pozastavená. Vládny referát pre školské veci Ministerstva Československej republiky s plnou mocou pre Slovensko v prípise zo dňa 20. septembra 1919 zastavil zápis a vyučovanie na gréckokatolíckej meštianskej škole. Generálny vikár biskupstva Mikuláš Rusznák na tento zákaz reagoval protestným listom zo dňa 27. septembra 1919. Následne „školský“ referát listom zo 6. októbra 1919 zverejnil svoj postoj k tejto záležitosti, ktorý bol nasledujúci: „...oznamujeme Vám, že proti jestvovaniu tamojšej grécko-katolíckej školy hrazdanskej nemáme námietok, budú-li splnené naše požiadavky stanovené p. vládnym referentom a síce: 1) výučba musí sa dieť jazykom ruským, 2) učitelia na tejto škole musia byť náležite kvalifikovaní a musia složiť povinný sľub československej republike. Okrem toho treba hľadať k tomu, aby neboli prijímaní do tejto školy žiaci inej konfesie, než grécko-katolíckej...“⁴⁰ Gréckokatolícka meštianska škola začala opätovne vyučovať od školského roku 1922/1923. Až do konca trvania I. Československej republiky tu študovalo priemerne 25 – 35 študentov ročne v každom zo štyroch ročníkov.⁴¹ Vyučovacím jazykom na meštianke bol po znovuotvorení jazyk ruský, resp. karpatorusínsky, čiastočne aj slovenský.

Jazyková školská otázka, resp. národnostná školská problematika sa dostala do popredia predovšetkým v druhej polovici 30. rokov, a vyvrcholila počas existencie Slovenského štátu. Ešte v roku 1931 riaditeľstvo gréckokatolíckej meštianskej školy v Prešove prišlo s návrhom zriadiť pri škole jednoročný učebný kurz so slovenskou vyučovacou rečou. Dôvodom mala

a Medzilaborciach 1786 – 1956, I. Knihy, inv. č. 118, č. kr. 15.

³⁸ AGAP, Bežná agenda, Spisy, r. 1919, inv. č. 435, sign. 560.

³⁹ AGAP, Bežná agenda, Spisy, r. 1919, inv. č. 435, sign. 1262.

⁴⁰ AGAP, Bežná agenda, Spisy, r. 1919, inv. č. 435, sign. 1610.

⁴¹ Štátny archív v Prešove (ŠA Prešov), fond: Stredné školy v Prešove (Sabinove, Stropkove, Medzilaborciach), Gréckokatolícka meštianska škola v Prešove, inv. č. 1 – 40, č. kr. 1 – 3.

byť čo najlepšia príprava kandidátov pre pripravovaný pedagogický kurz so slovenskou vyučovacou rečou pri gréckokatolíckom učiteľskom ústave. Hlavnou úlohou gréckokatolíckej meštianky bola totiž výchova kandidátov pre tento učiteľský ústav.⁴² Obe iniciatívy boli v tom čase neúspešné, príčinou boli najmä nejasnosti okolo ich finančného zabezpečenia, keďže prešovský biskupský ordinariát ako zriaďovateľ a udržiavateľ spomínaných škôl nemal na to dostatok prostriedkov a štát napokon neprejavil vôľu na ich dofinancovanie. V roku 1937 sa však podarilo zriadenie slovenskej pobočky pri učiteľskom ústave v Prešove.⁴³ Neskôr vznikla myšlienka založenia samostatného slovenského učiteľského ústavu v Michalovciach. Po vzniku Slovenského štátu boli k 1. septembru 1940 študenti slovenskej národnosti gréckokatolíckeho vierovyznania premiestnení do Michaloviec. Tieto triedy potom tvorili základ Štátnej učiteľskej akadémie pre Slovákov gréckokatolíkov.⁴⁴

V súlade so svojou národnostnou politikou začali slovenské vládne orgány zasahovať aj do gréckokatolíckeho cirkevného školstva. Dotklo sa to aj Gréckokatolíckej meštianskej školy s vyučujúcim jazykom rusínskym v Prešove. Dňa 15. júna 1940 Ministerstvo školstva a národnej osvety zaslalo gréckokatolíckemu biskupskému úradu v Prešove nariadenie, ktorým úrad ako udržiavateľ meštianskej školy, mal povinnosť v súlade s výsledkami sčítania obyvateľstva zmeniť vyučovací rusínsky jazyk na jazyk slovenský. Svoje nariadenie ministerstvo odôvodnilo nasledovne: „*Keďže podľa úradného zistenia rusínske obyvateľstvo v meste Prešov i jeho blízkom okolí nachádza sa v nepatrnej menšine, existenciu meštianskej školy s vyučujúcim jazykom rusínskym nemožno považovať za odôvodnenú z hľadiska nezbytných kultúrnych potrieb úzkej rusínskej menšinovej oblasti.*“

Ministerstvo zároveň pohrozilo, že ak biskupský úrad toto nariadenie neuposlúchne do 31. júla 1940 „*bude MŠANO nútené ďalšiu výplatu školských podpôr na platy učiteľov gréckokatolíckej meštianskej školy s vyučujúcim jazykom rusínskym zastaviť dňom 31. 8. 1940*“. Biskup P. P. Gojdič vo svojej odpovedi MŠANO z 24. júna 1940 sa snažil poukázať na špecifické postavenie prešovskej meštianky, v liste preto vysvetľuje: „*Hoci v Prešove a blízkom okolí je málo Rusínov, meštianka je však jedinou ruskou meštianskou školou pre Rusínov na východnom Slovensku. Rusínske obce sú na severnom pohraničí, kde obvodové meštianske školy je ťažko zakladať pre veľkú biedu a chudobu Rusínov. Preto títo Rusíni dávajú svoje deti do tunajšej gréckokatolíckej meštianky, lebo ordinariát má internáty, kde žiactvo môže umiestniť lacno. Plán zmeny vyučovacieho jazyka vzbudil medzi Rusínmi pohoršenie, keďže zánik ruskej školy v Prešove by spôsobil až tragédiu na rusínskom obyvateľstve.*“

⁴² Žiadosť riaditeľstva gréckokatolíckej meštianskej školy v Prešove biskupovi P. Gojdičovi zo dňa 16. 1. 1931, aby sa u Školského referátu MŠANO zasadil za zriadenie jednoročného učebného kurzu so slovenskou vyučovacou rečou; Žiadosť prešovského gréckokatolíckeho biskupského ordinariátu Školskému referátu MŠANO o zriadenie jednoročného učebného kurzu so slovenskou vyučovacou rečou zo dňa 17. 1. 1931. In: AGAP, Bežná agenda, Spisy, inv. č. 447, sign. 146.

⁴³ Nový učiteľský ústav pre grécko – katolíckych Slovákov. In: *Národné noviny*, 68, 18. 9. 1937, č. 110, s. 5.

⁴⁴ VERDONOVÁ, V.: *Stredné školy a skúšobné komisie v Prešove, Sabinove, Michalovciach a Medzilaborciach 1786 – 1956*. Združený inventár I. 2.1. Prešov : Štátny oblastný archív v Prešove. 1991, s. 54.

Biskup P. P. Gojdič po vykreslení týchto dôvodov preto žiadal, aby prešovská meštianka ostala aj naďalej rusínska, no súčasne „ústretovo“ konštatoval, že „*ak by slávne MŠANO tieto dôvody neuznalo, tunajší ordinariát z núdze pristáva na vašu alternatívu, pri ktorej štátna podpora pre učiteľské sily bude ponechaná aj po 31. 8. 1940*“. V skutočnosti MŠANO tieto dôvody naozaj neuznalo, a keďže biskupský ordinariát a riaditeľstvo meštianky sa snažili zo všetkých síl zachovať existenciu tejto školy, nakoniec pristúpili na požiadavku zmeny vyučujúceho jazyka. O tomto rozhodnutí potom 2. júla 1940 biskupský ordinariát informoval Ministerstvo školstva a národnej osvety. V liste biskupa P. P. Gojdiča MŠANu sa konštatuje: „*Nakoľko Sl. Ministerstvo školstva št. podporu učiteľov gr. kat. mešt. školy v Prešove po 31. aug. 1940 len tak je ochotné vyplácať, keď vyuč. jazyk spom. školy bude pozmenený z ruského na slovenský, tunajší ordinariát – čo udržiavateľ spom. školy – hlavným cieľom ktorého je, aby spomínaná škola vôbec žila, rozhodol sa, že od nastávajúceho šk. roku 1940/41 vyučovací jazyk spom. školy premení na slovenský a to v zmysle Vášho telegramu, adresovaného dňa 22. júna t. r. riaditeľstvu spom. školy – vo všetkých triedach.*

Po tomto zásadnom riešení teda nieto žiadnej príčiny, prečo by ste nepoukazovali št. podporu pre učiteľov spom. školy aj po 31. aug. bež. r. Poznnamenávam, že riaditeľ spom. školy bol podpísaným vyzvaný, aby na nasl. šk. rok všetko zariadil už podľa tohto rozhodnutia. Tiež ráčte vziať na vedomie, že v zmysle rozhodnutia tun. ordinariátu na spom. škole druhým jazykom bude jazyk rusínsky a nemčina bude sa vyučovať nepovinne. Tiež je priáním tun. ordinariátu, aby pre gr. kat. žiactvo spom. školy náboženstvo sa vyučovalo v reči rusínskej (podk. ruskej)“.

V závere listu biskup napokon poznamenáva, že „zo štyroch členov uč. zboru spom. školy, dvaja (riaditeľ a jedna učiteľka) už majú spôsobilosť pre slovenské meštianske školy; ostatní dvaja odb. učitelia ešte v jari podali žiadosť, aby v jesennom období mohli urobiť dopl. odb. skúšku aj pre slovenské mešt. školy.“⁴⁵

V roku 1940 z názvu Gréckokatolícka meštianska škola bolo vypustené adjektívum „gréckokatolícka“. Po skončení II. svetovej vojny bola táto školská inštitúcia premenovaná na Štátnu ruskú meštiansku školu, zároveň sa vymenil takmer celý pedagogický zbor.⁴⁶

Gréckokatolícke ruské reálne gymnázium

Veľmi aktuálnou potrebou pre Rusínov bolo zriadenie aspoň jedného gymnázia s rusínskou vyučovacou rečou. Jeho založenie bolo Rusínom viackrát sľúbené, a to už od vzniku Československej republiky, k realizácii týchto sľubov však doteraz neprišlo.

Hlavným iniciátorom založenia rusínskeho gymnázia bol biskup P. P. Gojdič. O jeho založenie sa usiloval už od prvých dní svojho menovania za administrátora Prešovského gréckokatolíckeho biskupstva v roku 1927. Sám vypracoval návrh, ktorý pod názvom „*Pametní list Pavla Gojdiča biskupa prešovské grecko – katolícké diecesie o školských požadavcích ruského lidu na Prešovsku, zejména o zřízení ruského gymnasia pro ruské obyvatelstvo na Východním*

⁴⁵ AGAP, Bežná agenda, Spisy, r. 1940, inv. č. 456, sign. 1110.

⁴⁶ JANOČKO, M.: *Dejiny cirkevného školstva v Prešovskej eparchii do roku 1989*. Prešov : Petra 2008, s. 220.

Slovensku“ z 3. mája 1936 zaslal predsedovi československej vlády Milanovi Hodžovi.⁴⁷ Ministerskému predsedovi na úvod pripomenul, že „volání po nápravě v ruském školství na Slovensku není nové“ a už „Slovenská Národní Rada v Turčianskom Sv. Martine nám po převrate slíbila vlastní školy“. Apeluje preto na neho, „znajíc Váš zmysl a porozumění pro uspokojivé rozřešení národnostního spolutití na rusko – slovenském rozhraní“, aby sa zasadil za spravodlivé posúdenie a následné vyriešenie týchto požiadaviek. V liste o. biskup poznamenáva: „Jedním z projevů rostoucího vlastního uvědomění jest volání ruského lidu po ruském vyučování v školách. V krajině velkého pedagoga Komenského jest to zjev přirozený a v našem demokratickém státě úplně zákonný. Počtenost našeho lidu v kompaktních masách, změněné poměry a touha širokých lidových vrstev po vzdělání pobízejí náš lid k tomu, aby vedle ruských obecních (lidových) jakož i obvodních škol měšťanských byla i na východním Slovensku zřízená aspoň jedna ruská střední škola typu gymnasiálního.“⁴⁸

Prvý verejný článok o potrebe zriadenia rusínskeho gymnázia uverejnil v novinách *Russkij vestnik* prešovský advokát Ivan Pješčák⁴⁹ v novembri roku 1934.⁵⁰ K posunu v tejto otázke došlo až po voľbách v roku 1935 a nástupe novej vlády, ktorá sa začala pozitívnejšie stavať k rusínskym požiadavkám. Postupne sa začali aktivizovať aj ďalší rusínski gréckokatolícki predstavitelia. Prípravu založenia gymnázia vzalo na seba aj Združenie rusínskej mládeže na Slovensku (*Objedinenije ruskoj molodeži na Slovakiji*). Predsedom Združenia bol Ivan Pješčák, podpredsedom lekár Dionýz Rojkovič a tajomníkom Pavol Dubaj.⁵¹ K realizácii plánu založenia gymnázia bol neskôr vytvorený samostatný výbor, tzv. „Všenárodní výbor“, ktorým boli vyzvané všetky rusínske (ruské) spolky, aby do neho delegovali svojich členov. Ďalšími členmi výboru mali byť všetci rusínski poslanci, senátori a redaktori novín. Predsedom výboru sa stal kanonik Prešovskej kapituly o. Teodor Rojkovič, sekretárom Dr. Ivan Pješčák a zapisovateľkou Marta Dubajová. Prejednával sa aj charakter budúceho „ruského“ gymnázia. O jeho charaktere potom rusínske národnostné noviny *Ruskoje slovo* informovali takto: „Gymnázium by bolo privátne s právom verejným, t. z. že vysvedčenia vydané týmto gymnáziom by boli rovnocenné iných gymnázií...“⁵²

Zriadenie cirkevného gymnázia bolo v kompetencii prešovského gréckokatolíckeho biskupského úradu. Dňa 23. februára 1936 preto biskupský úrad na základe doteraz platného školského zákona č. 30. z roku 1883 oznámil pražskému ministerstvu školstva a národnej

⁴⁷ AGAP, Prezidiálne spisy, r. 1924, inv. č. 69, sign. 15.

⁴⁸ AGAP, Prezidiálne spisy, r. 1934, inv. č. 69, sign. 15.

⁴⁹ Ivan Pješčák (1904 – 1972) bol učiteľom, redaktorom a právnikom. V rokoch 1937 – 1939 pôsobil ako poslanec v Národnom zhromaždení ČSR za Autonomistický blok. V rokoch 1938 – 1939 pôsobil aj ako minister autonómnej vlády Karpatskej Ukrajiny (bol ministrom vo vláde Andreja Bródyho a v prvej vláde Augustina Vološina).

⁵⁰ PJEŠČÁK, I.: Projekt Russkoj gimnaziji v Praževí. In: *Russkij vestnik*, 1934, č. 44, s. 2 – 3.

⁵¹ MUŠINKA, M.: Od ruského gymnázia k spojenej škole Tarasa Ševčenka. In: *Ukrajinské (Ruské) gymnázium Prešov*. Prešov 2006, s. 8.

⁵² *Ruskoje slovo*, roč. 12, 1. december 1935.

osvety zriadenie a otvorenie gréckokatolíckeho reálneho gymnázia v Prešove s „rusským“ vyučovacím jazykom od začiatku školského roka 1936/37.⁵³

Pražské ministerstvo školstva a národnej osvety (MŠANO) a následne aj bratislavský školský referát výnosom č. 45.046/36 – II/2 z 27. apríla 1936, resp. 15. mája 1936 toto oznámenie vzali na vedomie, čiže otvorenie gymnázia de facto a aj de iure povolili, za týchto predpokladov:

1. „Menovaný ústav bude v školskom roku 1936/37 otvorený iba prvou triedou a v nasledujúcich školských rokoch bude doplňovaný vždy len jednou triedou najbližšie vyššou, takže v školskom roku 1943/44 bude mať všetkých osem kmeňových tried.
2. Ústav bude mať úradný názov Gréckokatolícke ruské reálne gymnázium v Prešove.
3. Na ústave sa bude vyučovať podľa učebnej osnovy platnej toho ktorého času pre štátne reálne gymnázia, bude sa na ňom používať len učebníc a učebných pomôcok, schválených pre štátne ústavy, čo sa týka umiestnenia, zariadenia nábytkom a vystrojenia učebnými pomôckami, bude ústav udržiavaný v takom stave, aby aj po týchto stránkach vyhovoval všetkým požiadavkám kladenými na štátne stredné školy.
4. Ústav sa bude spravovať v ohľade správnom, osobnom i pedagogickom všetkými predpismi, platnými toho ktorého času pre štátne reálne gymnázia.
5. Celý obnos a vecný náklad na menovaný ústav bude gréckokatolícky biskupský ordinariát v Prešove hradiť zo svojich vlastných prostriedkov.“⁵⁴

Dňa 10. mája 1936 bolo zvolané zhromaždenie, na ktorom boli účastní aj predstavitelia mesta Prešov. Prítomní si vypočuli list MŠANO o schválení otvorenia gymnázia, ktoré malo niesť názov „Gréckokatolícke ruské reálne gymnázium v Prešove.“⁵⁵ Od školského roku 1939/40 sa názov školy zmenil na „Gréckokatolícke ruské gymnázium“.

Založenia gymnázia bolo pre biskupa Pavla Petra Gojdiča podľa jeho vlastných slov splnenie dávneho sna, preto pri tejto príležitosti 12. mája 1936 vydal zvláštny obežník, v ktorom vyslovil svoju radosť nad touto udalosťou. V obežníku sa píše: „Dávne želanie našej eparchie, mať svoje gréckokatolícke cirkevné gymnázium, s pomocou Božou blíži k uskutočneniu. Ministerstvo školstva a národnej osvety otvorenie Gréckokatolíckeho ruského reálneho gymnázia v Prešove vzalo na základe školského zákona z roku 1883 zák. čl. XXX listom č. 45046/1936 na vedomie; to znamená, že otvorenie gymnázia povolilo.

Akú náboženskú a národnostnú pevnosť, aké kultúrne centrum znamená pre eparchiu otvorenie nášho gymnázia, to sa nedá hneď zhodnotiť. Heslo: Čia mládež, toho je budúcnosť, možno právom doplniť – čia je mladá inteligencia, toho je budúcnosť. Že náš osud doteraz nebol najnádejnejší, toho najzávažnejšou príčinou bolo, že sme nemali (početnú) nábožensky a národnostne vychovanú uvedomelú gréckokatolícku ruskú inteligenciu. Tento doterajší ne-

⁵³ AGAP, Bežná agenda, Spisy, inv. č. 452, sign. 444.

⁵⁴ Tamže.

⁵⁵ DUCÁR, A.: Dekrétka zauvažeh do zasnuvannja ruskoj gimnaziji ta jii dialnosti. In: 50 rokiv prjašivskoj ukrajinskoj gimnaziji. Bratislava 1988, s. 32 – 33.

dostatok musí odstrániť zamýšľané gymnázium. Avšak máme na zreteli aj súkromný záujem našich uvedomelých a svedomitých rodičov, ktorí s nemalou starosťou hľadajú na budúcnosť svojich dietok do akej školy ich poslať, aby sa počas dlhoročných štúdií neskazil, aby nestratili dva najcennejšie poklady človeka – vieru v Boha a lásku k svojmu národu.

Otvorením gréckokatolíckeho ruského gymnázia dávame možnosť našim veriacim, aby sa ich dietky vychovali v našom náboženskom a národnostnom duchu, aby sa z nich stali verné deti katolíckej cirkvi, milujúce svoj podkarpatorussky národ, oddané Československej republike.

Keď túto radostnú zvesť oznamujem veľadôstojnému duchovenstvu, súčasne vás, veľadôstojní otcovia, a skrze Vás veľavážených pánov učiteľov a všetkých veriacich, prosím, aby ste túto najušľachtilejšiu a najsvätejšiu akciu prijali za svoju a prišli nám na pomoc – pokiaľ je to možné aj materiálne, ale hlavne morálne. Očakávame od Vás, že sa postaráte, aby sa všetky naše gréckokatolícke dietky postupujúce do prvého ročníka gymnázia, zapísali do nášho gréckokatolíckeho gymnázia.

Ak milujete svoju eparchiu, svoju gréckokatolícku Cirkev, ak milujete podkarpato-russky národ, dajte sa do práce, aby sa táto ušľachtilá idea, ktorá sa po veľkých ťažkostiach, po dlhých a vážnych poradách, blíži k realizácii, nielen počala, ale aj pokračovala a rozvíjala tak, aby sa otvorením gréckokatolíckeho ruského gymnázia začala v eparchii aj nábožensky, aj kultúrne aj národnostne nová lepšia, šťastnejšia epocha.

Na uskutočnenie tohto prosím o Vašu pomoc, o Vaše úprimné modlitby, Vaše sv. liturgie, lebo sme si vedomí toho, že bez osobitného Božieho požehnania, pri našich materiálnych nedostatkoch, nedosiahneme plný úspech; musíme nasledovať židovského kráľa Jozafáta, ktorý vidiac svoju nemohúcnosť a bezradnosť, zvolal: Pretože nevieme, čo robiť, kam sa obrátiť, nemáme iné východisko, než pozdvihnúť svoj zrak k Bohu.

Všetci veriaci prešovskej eparchie spoločnými silami dajme sa do práce – pomáhajme kto čím môže – materiálne, morálne, ale hlavne modlitbou, aby gymnázium, ktoré otvárame, stalo sa ohniskom náboženského, kultúrneho a národnostného obrodzenia našej eparchie.⁵⁶

Biskup ako zakladateľ gymnázia, mal právo vymenovať riaditeľa a navrhovať na schválenie členov pedagogického kolektívu. Na prijímacie pohovory, ktoré sa konali v dňoch 29. – 30. júna 1936 sa nahlásilo 80 žiakov, do prvého ročníka bolo nakoniec prijatých 48 žiakov.⁵⁷

Od 1. septembra 1936 sa začalo vyučovať v budove biskupského gréckokatolíckeho sirotinca (dnes budova gréckokatolíckeho seminára). Ďalšie ročníky boli podľa zriaďovacej listiny otvárané postupne každý rok, tak aby gymnázium malo v školskom roku 1943/1944

⁵⁶ Radostná zvesť. In: *Russkoje slovo*, roč. 13, 12. 5. 1936, č. 11 – 12 (487), s. 1, tiež POTÁŠ, M.: *Dar lásky, spomienky na biskupa Pavla Gojdiča*, OSBM. Prešov 1999, s. 128; o otvorení gymnázia pozri Otkrytoje russkoj gymnasii v Prjaševi. In: *Russkaja škola*, roč. 8, 30. 6. 1936, č. 1 – 2, s. 1 – 2.

⁵⁷ Porov.: POTÁŠ, M.: *Dar lásky*. Prešov, 1999, s. 130; tiež MUŠINKA, M.: *Od ruského gymnázia k spojenej škole Tarasa Ševčenka*. In: *Ukrajinské (Ruské) gymnázium Prešov*. Prešov 2006, s. 12.

plných 8 ročníkov. V tom čase na gymnázium už študovalo 330 študentov a ukončilo ho prvých 47 absolventov.⁵⁸

Nakoľko gymnázium nemalo dostatočné priestory pre vyučovanie, boli od roku 1936 do roku 1942 jednotlivé ročníky rozmiestnené po rôznych budovách. Až v roku 1942 všetky ročníky prešli do eparchiálnej budovy. Po vojne gymnázium opäť zmenilo svoj názov, bolo premenované na „Štátné ruské gymnázium“. Zároveň po zoštatnení školstva prestalo byť cirkevnou školskou ustanovizňou a stalo sa úplne svetskou inštitúciou.⁵⁹

Počet študentov Gréckokatolíckeho ruského reálneho gymnázia v Prešove v školských rokoch 1936/1937 – 1943/1944

Školský rok	1. roč.	2. roč.	3. roč.	4. roč.	5. roč.	6. roč.	7. roč.	8. roč.	Spolu
1936/1937	48	–	–	–	–	–	–	–	48
1937/1938	37	60	–	–	–	–	–	–	97
1938/1939	45	48	68	–	–	–	–	–	161
1939/1940	31	46	44	68	–	–	–	–	189
1940/1941	31	34	47	51	59	–	–	–	222
1941/1942	30	45	39	52	43	52	–	–	261
1942/1943	32	29	37	41	49	40	53	–	281
1943/1944	48	33	30	42	39	47	45	46	330

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

Archív gréckokatolíckeho arcibiskupstva v Prešove (AGAP), Bežná agenda, Spisy, r. 1919, inv.

č. 435, sign. 560.

AGAP, Bežná agenda, Spisy, r. 1919, inv. č. 435, sign. 1262.

AGAP, Bežná agenda, Spisy, r. 1919, inv. č. 435, sign. 1610.

AGAP, Bežná agenda, Spisy, r. 1922, inv. č. 438, sign. 445.

AGAP, Bežná agenda, Spisy, r. 1922, inv. č. 438, sign. 2813

AGAP, Bežná agenda, Spisy, r. 1927, inv. č. 443, sign. 1682.

AGAP, Bežná agenda, Spisy, r. 1929, inv. č. 445, sign. 1975.

AGAP, Bežná agenda, Spisy, r. 1931, inv. č. 447, sign. 1770.

AGAP, Bežná agenda, Spisy, r. 1936, inv. č. 452, sign. 444.

AGAP, Bežná agenda, Spisy, r. 1931, inv. č. 447, sign. 146.

AGAP, Prezidiálne spisy, r. 1927, inv. č. 62, sign. 18.

AGAP, Prezidiálne spisy, r. 1934, inv. č. 69, sign. 15.

⁵⁸ MARECOVÁ, B.: *50 rokov prešovského ukrajinského gymnázia*. Bratislava 1988, s. 33.

⁵⁹ DUCÁR, A.: Dekilka zauvažeh do zasnuvannja ruskoj gimnaziji ta jii dialnosti. In: *50 rokov prjašivskoj ukrajinskoj gimnaziji*. Bratislava 1988, s. 36.

- Štátny archív v Prešove (ŠA Prešov), fond: Stredné školy v Prešove (Sabinove, Stropkove, Medzilaborciach), Gréckokatolícka meštianska škola v Prešove, inv. č. 1 – 40, č. kr. 1 – 3.
- ŠA Prešov, Stredné školy a skúšobné komisie v Prešove, Sabinove, Michalovciach a Medzilaborciach 1786 – 1956, I. Kniha, inv. č. 118, č. kr. 15.
- BESKYD, G.: Z histórie stredných škôl a internátov Rusínov Slovenska v rokoch 1919 – 1950. In: GLOSÍKOVÁ, O. (ed.): *Rusínske školstvo, kultúra a osвета na Slovensku v rokoch 1919 – 1950*. II. časť. Prešov 2010, s. 91 – 110.
- BESKYD, G.: Zohral významnú úlohu medzi Rusínmi (Gréckokatolícky ruský pevcoučiteľský seminár, 1. 9. 1895 – 30. 6. 1950). In: *Významné pre Rusínov*. Prešov : Svetový kongres Rusínov 2005, s. 6 – 9.
- BOKES, F.: Príspevok k uhorskej školskej politike v rokoch 1848 – 1918 so zreteľom na Slovákov. In: *Historický časopis*, 3/1955. Bratislava : SAV 1955, s. 361 – 409.
- BOKES, J. – KARŠAI, F.: Vývoj na Slovensku. Období 1875 – 1918. In: KODEDOVÁ, O. (ed.): *Dejiny českého a slovenského učiteľstva*. Díl I – II. Teze 1848 – 1945. Praha 1970, s. 157 – 181.
- Cerkov i škola*, 1. 10. 1919, roč. 2, č. 9, s. 57.
- Cerkov i škola*, 1. 11. 1919, roč. 2, č. 10, s. 63.
- Cerkov i škola*, 25. 11. 1919, roč. 2, č. 11, s. 72, (Vsem p. škol'nym radam).
- Cerkov i škola*, 25. 12. 1919, roč. 2, č. 12, s. 77, (Prepodobnomu prichodskomu duchovenstvu).
- CORANIČ, J.: *Dejiny Gréckokatolíckej cirkvi na Slovensku v rokoch 1919 – 1939*. Prešov : Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, 2013, s. 2012 – 2013.
- DERFIŇÁK, P.: Jeden rok činnosti Gréckokatolíckeho učiteľského ústavu v Prešove. In: *Život na periférii. Východné Slovensko v prúde času* (venované doc. PhDr. Libuši Frankovej, CSc., pri príležitosti jej životného jubilea). Prešov : Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, 2020, s. 229 – 248.
- DOBROCKÁ, S.: Prekonávanie rozdielov systému slovenského a českého školstva v medzivojnovom Československu. In: *Pedagogika. Časopis pro vědy o vzdělávání a výchově*, 3/2016, s. 330 – 343. (online <https://pages.pedf.cuni.cz/pedagogika/?p=11500%20title=>)
- DOLINSKÝ, J.: *Cirkev a štát na Slovensku v r. 1918 – 1945*. Trnava : Dobrá kniha 1999, s. 47.
- DUCÁR, A.: Dekilka zauvažeh do zasnuvannja ruskoj gimnaziji ta jii dial'nosti. In: *50 rokov prjašivskoj ukrajinskoj gymnaziji*. Bratislava 1988, s. 32 – 36.
- FUNCZIK, E.: Rím. kat. cirkevné školy na Slovensku. In: *Katolícke Slovensko 833 – 1933*. Trnava 1933, s. 243.
- GABZDILOVÁ, S.: *Školský systém na Slovensku v medzivojnovnej Československej republike (1918 – 1938)*. Košice : UPJŠ 2014, 80 s.
- GALAJDA, D.: Náboženská výchova v školskom systéme Gréckokatolíckej cirkvi na Slovensku v 20. storočí. In: CORANIČ, J. – ŠTURÁK, P. (eds.): *Dejiny cirkevného gréckokatolíckeho školstva na Slovensku II*. Prešov: GTF PU 2009, s. 142 – 143.

- JANOČKO, M.: *Dejiny cirkevného školstva v Prešovskej eparchii do roku 1989*. Prešov: PETRA 2008, 303 s.
- KASÁČOVÁ, B.: Od detských opatrovní po predškolskú edukáciu. In: GAŠPAROVÁ, E. – MIŇOVÁ, M. (eds.): *Od detskej opatrovne k materskej škole*. Banská Bystrica 2009, s. 62.
- KIČKOVÁ, A.: K problematike výučby náboženstva v Československu po roku 1918. In: *Konštantínove listy* 11/2 (2018), s. 190 – 198.
- KÓNYA, P. – LUKÁČ, E. – CORANIČ, J. – ŠAFIN, J.: *350 rokov vysokého školstva v Prešove*. Prešov : Vydavateľstvo Prešovskej univerzity 2018, 238 s.
- KOPČAN, M.: Význam katolíckej školy. In: *Katolícke Slovensko 833 – 1933*. Trnava : Spolok sv. Vojtecha, 1933, s. 248 – 251.
- KOPRIVŇÁKOVÁ, J. – CORANIČ, J. – ŠTURÁK, P. (eds.): *Dejiny cirkevného gréckokatolíckeho školstva na Slovensku*. Prešov : GTF 2009, 273 s.
- KUDLÁČOVÁ, B. (ed.): *Pedagogické myslenie a školstvo na Slovensku v medzivojnovom období*. Bratislava : VEDA 2014, 159 s.
- LACA, P.: *Dejiny gréckokatolíckeho kňazského seminára v Prešove*. Bratislava 2016, 240 s.
- LUKÁČ, E.: *Stredné školy v Prešove do roku 1945*. Prešov : Privatpress, 2002, s. 53 – 55, 91 – 97.
- LUKÁČ, E.: Gréckokatolícky učiteľský ústav v Prešove. In: LUKÁČ, E. – MICHALIČKA, V. a kolektív: *História najstarších učiteľských ústavov na Slovensku (1819 – 1945)*. Prešov : Filozofická fakulta PU 2007, s. 289 – 312.
- LUKÁČ, E.: Gréckokatolícky učiteľský ústav v Prešove. In: LUKÁČ, E. – MICHALIČKA, V. a kolektív: *História najstarších učiteľských ústavov na Slovensku (1819 – 1945)*. Prešov : Filozofická fakulta PU 2007, s. 293 – 310.
- MARECOVÁ, B.: *50 rokov prešovského ukrajinského gymnázia*. Bratislava 1988, s. 33.
- MÁTEJ, J.: *Kapitoly z dejín slovenského školstva a pedagogiky (19. a 20. storočie)*. Bratislava 1970, 161 s.
- MUŠINKA, M.: Od ruského gymnázia k spojenej škole Tarasa Ševčenko. In: *Ukrajinské (Ruské) gymnázium Prešov*. Prešov 2006, s. 8 – 12.
- Národné noviny*, 68, 18. 9. 1937, č. 110, s. 5, (Nový učiteľský ústav pre grécko – katolíckych Slovákov).
- PJEŠČAK, I.: Projekt Ruskoj gymnaziji v Prjaševi. In: *Russkij vestnik*, 1934, č. 44, s. 2 – 3.
- POTAŠ, M.: *Dar lásky, spomienky na biskupa Pavla Gojdiča, OSBM*. Prešov 1999, s. 128.
- PŠENÁK, J.: *Slovenská škola a pedagogika 20. storočia*. Ružomberok : Verbum 2001, 329 s.
- PŠENÁK, J.: *Kapitoly z dejín slovenského školstva a pedagogiky*. Bratislava : UK Bratislava 2002, 204 s.
- PŠENÁK, J.: Uhorská školská politika v druhej polovici 19. storočia a boj Slovákov o slovenskú školu. In: *Pedagogica. Zborník Filozofickej fakulty Univerzity Komenského*, roč. 16. Bratislava 2001, s. 107 – 118.
- RENDEK, L. – JAMBOR, P.: *Cestou hľadania. Formácia bohoslovcov v Prešovskom biskupstve v rokoch 1818 – 1968*. Poprad 2021, 248 s.

- Russkoje slovo*, roč. 6 (1929), č. 43, s. 1 – 2, (Vsim vpočt. hh. učiteľam i učiteľkam jeparchii našej!).
- Russkoje slovo*, roč. 12 (1935), 1. december 1935.
- Russkoje slovo*, roč. 13, 12. 5. 1936, č. 11 – 12 (487), s. 1, (Radostná zvesť).
- Russkaja škola*, roč. 8, 30. 6. 1936, č. 1 – 2, s. 1 – 2, (Otkrytoje russkoj gymnasii v Prjaševi).
- Sbírka zákonů a nařízení státu Československého. Částka II., vydána dne 6. listopadu 1918, čís. 11, s. 2.
- Schematismus Venerabilis Cleri Graeci Ritus Catholicorum Diocesis Eperjesiensis pro anno Domini 1908*. (Ab erecta Sede Episcopali anno 88). Eperjesini 1908, s. 307 – 315.
- Schematismus Venerabilis Cleri Graeci Ritus Catholicorum Dioceseos Fragopolitane pro anno Domini 1931*. (Ab erecta Sede Episcopali anno 115). Prešov 1931, s. 189 – 196.
- Statistica della Gerarchia e dei Fedeli di rito orientale. Citta del Vaticano 1929, s. 105.
- ŠZÉKELY, G.: Prínos gréckokatolíckej cirkvi do rozvoja katolíckeho cirkevného školstva na Slovensku. In: GLOSÍKOVÁ, O. (ed.): *Rusínske školstvo, kultúra a osveta na Slovensku v rokoch 1919 – 1950*. I. časť. Prešov 2010, s. 15 – 29.
- ŠTULRAJTEROVÁ, J.: Vývin učiteľského vzdelávania na Slovensku do roku 1945. In: *Pedagogica. Zborník Filozofickej fakulty Univerzity Komenského*, roč. 25. Bratislava 2013, s. 5 – 26;
- ŠTURÁK, P.: Spoločensko-náboženská situácia v Československu v rokoch 1918 – 1927. In: *Blahoslovený biskup Pavol Peter Gojdič (1888 – 1960) v súradniciach času a doby*. Prešov 2006, s. 36.
- ŠTURÁK, P. – KOPRIVŇÁKOVÁ, J.: *Dejiny náboženskej pedagogiky II*. Prešov : GTF PU, 2015, 80 s.
- VASIL, C.: *Kánonické pramene byzantsko-slovanskej katolíckej cirkvi v Mukačevskej a Prešovskej eparchii v porovnaní s Kódexom kánonov východných cirkví*. Trnava: Dobrá kniha, s. 183.
- VASIL, C.: Vladyka Pavol Peter Gojdič, OSBM (1888 – 1960). In: *Zostali verní I*. Košice 1997, s. 18.
- VERDONOVÁ, V.: *Stredné školy a skúšobné komisie v Prešove, Sabinove, Michalovciach a Medzilaborciach 1786 – 1956*. Združený inventár I. 2.1. Prešov : Štátny oblastný archív v Prešove. 1991, s. 54.
- ZACHAROVÁ, J.: *Českí učitelé a slovenské školstvo v rokoch 1918 – 1939*. Bratislava : MPC 2015, 40 s.
- Zákon č. 226/1922 Sb. z. státu československého, jímž se mění a doplňují zákony o školách obecných a občanských. Sbírka zákonů a nařízení státu Československého. Ročník 1922. In: <https://ftp.aspi.cz/aspi/opispdf/1922.html>.
- Zákonný článok č. XXXVIII z roku 1868 o ľudových a meštianskych školách a učiteľských ústavoch. In: http://www.msap.sk/index.php?option=com_content&view=article&id=37&Itemid=51; 1868; tiež: évi XXXVIII. törvénycikk – a népiskolai közoktatás tárgyában (online).

3 SYNODÁLNY ROZMER PERMANENTNEJ FORMÁCIE KŇAZOV

DOC. THDR. MARCEL MOJZEŠ, PHD.

<https://orcid.org/0000-0001-9854-1769>

Abstrakt: Autor analyzuje tri princípy synodálneho rozmeru permanentnej formácie kňazov: 1. Ježišov záujem o to, čo prežívajú jeho učeníci – prejavuje sa v prístupe k emauzským učeníkom. Podobne formátor potrebuje prejavíť záujem o to, čo prežívajú kňazi, ktorých má formovať. V prvom rade je však pozvaný na svojom vlastnom živote zakúsiť, ako Ježiš prejavuje záujem o neho samého. 2. Postoj učeníka – je prítomný v spiritualite kresťanského Východu. Pre formátora to znamená postaviť sa na jednu úroveň s tým, kto má byť formovaný. Byť v postoji otvorenosti voči tajomstvu Boha v živote kňaza a zároveň sa vyvarovať nebezpečenstvu gnosticizmu, pred ktorým varuje pápež František. 3. Napokon ide o dôležitosť spoločenstva v procese permanentnej formácie – to sa prejavuje v hľadaní spôsobov, ako učiť spoločne, ako sa navzájom počúvať, ako sa učiť jedni od druhých. Týka sa to nielen formátorov, ale aj formovaných. Tvorcom autentického spoločenstva i synodality je Svätý Duch.

Kľúčové slová: Synodalita. Ježiš Kristus. Permanentná formácia. Postoj učeníka. Spoločenstvo.

Abstract: The author analyzes three principles of the synodal dimension of the permanent formation of priests: 1. Jesus' interest in what his disciples are experiencing - manifested in his approach to the Emmaus disciples. Likewise, the formator needs to show interest in what the priests he is to form are experiencing. First of all, however, he is invited to experience in his own life how Jesus shows interest in himself. 2. The attitude of the disciple - is present in the spirituality of the Christian East. It means for the formator to stand on the same level as the one to be formed. To be in an attitude of openness towards the mystery of God in the life of priest and at the same time to avoid the danger of gnosticism, which Pope Francis warns against. 3. Finally, it is about the importance of community in the process of permanent formation - this is manifested in finding ways to learn together, how to listen to each other, how to learn from each other. This applies not only to the formators, but also to the formed. The creator of authentic community and synodality is the Holy Spirit.

Keywords: Synodality. Jesus Christ. Permanent formation. The attitude of a disciple. Community.

ÚVOD

„Aj jeden človek môže zmeniť svet, ale nedokáže to urobiť sám.“ Toto heslo je možné nájsť na facebookovej stránke Spoločenstva Ladislava Hanusa.¹ Začíname nový projekt ohľadom permanentnej formácie kňazov. Každý nový začiatok je príležitosťou pristaviť sa a urobiť reflexiu nad *spôsobom*, ako ísť, v našom prípade ako realizovať permanentnú formáciu kňazov. Túto reflexiu môžeme urobiť v kontexte prebiehajúcej synodálnej cesty, ktorej sme skrze

¹ <https://www.facebook.com/spolocenstvo/photos/a.157107557709008/3219128404840226/?type=3> (20.6.2023).

pozvanie pápeža Františka všetci súčasťou. V tomto článku sa teda spoločne zamyslíme nad synodálnym rozmerom permanentnej formácie kňazov.

Ježišov záujem o to, čo prežívajú jeho učeníci

Na príklade skúsenosti emauzských učeníkov (Lk 24, 13 – 48) vidíme, čo znamená autentická synodalita. Sám Ježiš Kristus nás to učí. Táto skúsenosť sa skladá z piatich po sebe nasledujúcich momentov:

1. Ježiš prejavuje svoj záujem o človeka tým, že sa pripojí k dvom učeníkom, počúva ich starosti a problémy kráčajúc spolu s nimi;
2. Ježiš vysvetľuje udalosti a to, čo učeníci prežívajú, vo svetle Božieho slova, ktoré sa vzťahuje na Neho a učeníkom pritom horí srdce;
3. Prosba učeníkov „Zostaň s nami, Pane!“ ako odpoveď na zahorenie srdca“;
4. Ježiš sa dáva poznať učeníkom pri lámaní chleba;
5. Učeníci svedčia o stretnutí so zmŕtvychvstalým Ježišom.

Hneď v prvom momente môžeme vidieť sprítomnenú celú starostlivosť Boha o človeka, Boha, ktorý zostupuje, aby sa priblížil k človeku. Už v Starom zákone, v knihe Exodus čítame o tomto Božom zostupovaní (gr. *katabasis*), keď Boh hovorí Mojžišovi z horiaceho kra: „Videl som utrpenie svojho ľudu v Egypte, a počul som jeho volanie pre pracovných dozorcov, Viem o jeho utrpení. Preto som zostúpil (gr. *kateben*), aby som ho vyslobodil z moci Egyptanov a vyviedol ho z tej krajiny do krajiny krásnej a priestranej, do krajiny, ktorá oplýva mliekom a medom...“ (Ex 3, 7 – 8). Boh vidí, počuje a vie o utrpení človeka.

O Božom zostupovaní k človeku (gr. *katabasis*) sa spieva aj Jeruzalemskej utiarni, ktorá sa slávi na Veľkú sobotu: „Zostúpil si na zem, aby si spasil Adama, a keď si ho nenašiel na zemi, Vládca, až do podsvetia si ho zostúpil hľadať.“²

Svätý Efrém Sýrsky v jednom zo svojich hymnov píše: „Ten, ktorý povedal Adamovi: ‚Kde si?‘ (Gn 3, 9), vystúpil na Kríž, aby hľadal toho, ktorý sa stratil. Zostúpil do podsvetia volajúc: ‚Pod', teda, môj obraz a moja podoba“.

Ozvenu tohto starobylého sýrskeho hymnu môžeme vidieť aj na byzantskej ikone Zostúpenia do podsvetia, ktorá je vlastne ikonou Vzkriesenia. Kristus na nej jednou rukou drží Adama a v druhej drží kríž, teda miesto, kam podľa Efréma Sýrskeho Kristus vystúpil, aby hľadal človeka.

Zdroj: wikimedia.org

² Porov. Triódion *sijest' Tripisnec*. Triód' póstnaja, Moskva: Pravilo very, 2000. s. 469r.

Kristus zostupuje, aby sa priblížil k človeku, aby kráčal spolu s ním a aby ho napokon priviedol späť k Otcovi. Podobne to robí, keď sa približuje k dvom emauzským učeníkom. Aby sa mohol lepšie zúčastniť na ich rozhovore, potrebuje s nimi „zlaadiť krok“. O tom, že Boh „zladí“ svoj krok s krokom človeka nádherne píše aj sv. Ján z Kríža, podľa ktorého zasnúbenie Boha s dušou človeka sa uskutočňuje krokom duše (*al paso del alma*), a teda postupne (*poco a poco*).³ Zladiť krok je dôležité aj pri tanci. A ako hovorí názov knihy obsahujúcej rozhovor talianskeho novinára s predstaveným kartuziánov, *Boh chce s nami tancovať*.⁴

Tým, že sa Kristus na začiatku priblíži k učeníkom a pýta sa ich na to, o čom sa cestou zhovárajú, vyjadruje veľký záujem Boha o človeka. O to, čím človek žije, čo ho trápi, čím sa zaoberá, na čo myslí, o čom rozpráva.

Tieto slová jasne potvrdil svätý Ján Pavol II, keď vo svojej prvej encyklike napísal, že prvou a hlavnou cestou Cirkvi je človek: „Prvá cesta, po ktorej musí ísť Cirkev pri plnení svojho poslania, je celý človek v celej pravde svojej existencie, svojho osobného a zároveň aj spoločenského a sociálneho bytia – v rámci svojej rodiny, v rámci toľkých rozličných spoločenstiev a prostredí, v rámci svojho národa alebo ľudu (ba možno ešte len rodu alebo kmeňa), v rámci celého ľudstva. Človek je prvou a hlavnou cestou Cirkvi, cestou, ktorú určil sám Kristus.“

V snahe dať učeníkom priestor vyjadriť, čo prežívajú a čo ich trápi, Ježiš pokorne ustupuje do úzadia a tvári sa, akoby o ničom nevedel, hoci udalosti, o ktorých sa učeníci cestou rozprávajú, sa ho priamo týkajú, ba priam opäť je to On, kto je ich iniciátorom.

Pokorné ustúpenie do úzadia je súčasťou Božieho plánu spásy, je prejavom *kenosis*, vyprázdnenia sa, zrieknutia sa seba samého, o čom píše sv. apoštol Pavol v Liste Filipanom: „Zmýšľajte tak ako Kristus Ježiš: On, hoci má božskú prirodzenosť, nepridŕžal sa svojej rovnosti s Bohom, ale zriekol sa seba samého (gr. *heuatón ekenosen*), vzal si prirodzenosť sluhy, stal sa podobný ľuďom; a podľa vonkajšieho zjavu bol pokladaný za človeka. Uponížil sa, stal sa poslušným až na smrť, až na smrť na kríži. Preto ho Boh nad všetko povýšil a dal mu meno, ktoré je nad každé iné meno, aby sa na meno Ježiš zohlo každé koleno v nebi, na zemi i v podsvetí a aby každý jazyk vyznával: „Ježiš Kristus je Pán!“ na slávu Boha Otca.“ (Flp 2, 5 – 11).

Prvá každodenná antifóna v byzantskej tradícii začína druhým veršom 91. žalmu, ktorý v cirkevnej slovančine znie: „*Blaho jest ispovidatisja Hospodevi...*“, čo by sa dalo preložiť ako „Dobré je vyznávať sa Pánovi...“ Grécke sloveso *exomologeisthai* vychádza z hebrejského *ydh*, ktoré má dva významy: vyznávať Božiu dobrotu a zároveň vyznávať svoju hriešnosť. Jedno bez druhého naplno nejde. Nemožno naplno vyznávať Božiu dobrotu bez toho, aby človek priznal svoju vlastnú malosť, hriešnosť a nedostatočnosť. A takisto nemožno naplno vyznať svoju hriešnosť bez toho, aby to bolo vyznané v kontexte Božej dobroty a milosrdenstva.⁵

³ JÁN Z KRÍŽA: *Duchovní píseň*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2000. s. 157.

⁴ ACCATTOLI, L. – DUPONT, J.: *Boh chce s nami tancovať. Rozhovor novinára Luigiho Accattoliho s priorom kartúzy Serra San Bruno*. Trnava: Dobrá kniha, 2014.

⁵ Porov. GIRAUDO, C.: *Confessare i peccati e confessare il Signore*. Milano: San Paolo, 2013.

Konkrétnym príkladom tohto dvojitého významu slovesa *ydh* (gr. *exomolegeisthai*, csl. *isповидати*) je modlitba troch mládencov v ohnivej peci z knihy proroka Daniela (Dan 3, 26 – 45).

Liturgia teda už týmto začiatkom prvej antifóny pozýva človeka otvoriť naplno Kristovi celý svoj život. Vyznať sa mu. A zároveň osláviť jeho meno. Úvodné verše 91. žalmu pozývajú práve spojiť vyznanie sa Pánovi s vyznaním (= oslávením) jeho mena, jeho dobroty a vernosti: „Dobre je oslavovať Pána a ospevovať meno tvoje, Najvyšší; za rána zvestovať tvoju dobrotu a tvoju vernosť celú noc“ (Ž 91, 2 – 3)

Čo z toho všetkého vyplýva pre permanentnú formáciu kňazov? Ak má byť permanentná formácia účasťou na činnosti Ježiša Krista, je potrebné, aby som sa ako formátor, zaujímal o to, čo prežívajú dnešní kňazi. Pre mňa samého je dôležité vnímať, že Ježiš sa zaujíma aj a v prvom rade o to, čo prežívam ja sám. Ku mne sa pripája a pýta sa, o čom sa „zhováram“ cestou. Synodálny rozmer permanentnej formácie znamená v prvom rade pre mňa samého nanovo objavovať túto Božiu blízkosť voči mne a môjmu kňazstvu. Táto Božia blízkosť je jedným zo štyroch rozmerov blízkosti v živote kňaza, o ktorej hovoril Svätý Otec František vo februári 2022 vo svojom príhovore k účastníkom sympózia „O fundamentálnej teológii kňazstva“.⁶ Vnímanie tejto Božej blízkosti, Božieho záujmu o mňa a o môj život je tou najlepšou motiváciou, aby som vedel „ustúpiť do úzadia“ a ponúknuť nádej založenú na Božom slove, Božej prítomnosti a Božej činnosti v živote kňaza.

POSTOJ UČENÍKA

Druhým dôležitým princípom synodálneho rozmeru permanentnej formácie kňazov je postoj učeníka. Tento postoj môžeme vidieť rozvinutý napríklad v živote Paisija Veličkovského (1722 – 1794), autora cirkevnoslovanského Paisij sa nestavia do pozície učiteľa, ale do jednej roviny s ostatnými – do pozície učeníka voči Svätému písmu i dielam Otcov.⁷

Postoj učeníka je blízky k postoju „spolukajúcnika“, k akému je vyzývaný ten, ktorý prijíma vyznanie hriešnika pri svätom tajomstve (sviatosti) pokánia v starobylých textoch byzantskej tradície. Ten, kto prijíma vyznanie, sa na úvod modlí s tým, kto ide vyznať hriechy: „Modlí sa spolu s ním čítajúc 50. žalm, Trojsvätú pieseň, Pane zmiluj sa 40x a 40 poklon.“⁸ To je dodnes naznačené aj v Malom trebníku.⁹ Nie je tam však uvedené to, čo sa nachádzalo vo viacerých starobylých rukopisoch byzantskej tradície a má hlboký duchovný význam: „Ten,

⁶ FRANTIŠEK: *Príhovor k účastníkom sympózia „O fundamentálnej teológii kňazstva“ organizovaného Kongregáciou pre biskupov*, 17.02.2022. In: <https://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/dokumenty-papezov/c/prihovor-papeza-frantiska-k-ucastnikom-sympozia-o-fundamentalnej-teologii-knazstva> (20.06.2023)

⁷ O tomto postoji učeníka u Paisija hovoril aj o. Miron Kerul'-Kmec. Porov. <https://pramene.podbean.com/e/na-ceste-so-svatymi-otcami/?fbclid=IwARoWTY8LpPoSDWN-bYOra3crGA4mbo6wjD5MCm8KQ6aLTjdWxYoiUOcFHM> (20.06.2023).

⁸ Porov. ARRANZ, M.: *Put' pokajaniija*. Rím (samizdat), 1999. s. 132.

⁹ Malý trebník uvádza, že sa kňaz môže modliť kajúce tropáre, ktoré sú formulované v množnom čísle. Porov. *Malý trebník*. I. časť. Prešov: Petra, 2006. s. 53.

kto prijíma vyznanie, má prijímať hriechy nie ako cudzie, ale ako svoje vlastné.“¹⁰ A napokon: „Ten, kto prijíma vyznanie, nemá pozeráť na veľkosť alebo množstvo hriechov,... ale má pozeráť len na Božie milosrdenstvo a má mať voči vyznávajúcemu sa plnú radosť a dobré slová.“¹¹ Vidíme, že základom tohto postoja „spolukajúcnika“ je pohľad výlučne na Božie milosrdenstvo. Zároveň tento postoj poukazuje aj na cirkevný rozmer pokánia. Aj postoj učeníka, ktorý praktizoval otec Paisij, bol motivovaný túžbou po obrátení.

Čo z toho vyplýva pre permanentnú formáciu kňazov? Aby som sa ja ako formátor nestaval do pozície „gnostika“ – toho, ktorý vie viac ako ostatní. Už Sokrates povedal: „Viem, že nič neviem“. A Svätý Otec František opakovane varuje pred nebezpečenstvom novodobého gnosticizmu aj v súčasnej dobe, ba aj v Cirkvi. Gnosticizmus je prejavom „viery uzatvorenej do subjektivismu, v ktorom človeka zaujíma len určitá skúsenosť alebo určitý rad úvah a poznatkov, ktoré vraj dokážu priniesť útechu a svetlo, ale daný človek v konečnom dôsledku zostane pre ne zatvorený v imanencii svojho vlastného rozumu a citov“.¹²

Gnosticizmus uprednostňuje „myseľ bez Boha a bez tela, bez vtelenia“: „Vďaka Bohu, v priebehu celých dejín Cirkvi bolo veľmi jasné, že dokonalosť osôb sa posudzuje podľa ich lásky, nie podľa kvantity dát a poznatkov, ktoré nazhromaždia. „Gnostici“ majú v tomto bode zmätok, a posudzujú druhých na základe toho, či sú schopní pochopiť hĺbku určitých náuk. Koncipujú myseľ bez vtelenia, neschopnú dotknúť sa trpiaceho tela Krista v druhých, strnulú v encyklopédii abstrakcií. Na odhalenie tajomstva napokon uprednostňujú – ako to vyjadril istý mysliteľ – „Boha bez Krista, Krista bez Cirkvi, Cirkev bez ľudu“.¹³“ (GE 37)

Posudzovanie druhých nie podľa ich lásky, ale na základe toho, či sú schopní pochopiť hĺbku určitých náuk alebo podľa kvantity dát a poznatkov, ktoré nazhromaždia je v Cirkvi reálnym nebezpečenstvom aj dnes, osobitne aj v procese odovzdávania viery v prostredí teologických fakúlt. Veď už apoštol Pavol napísal v známom hymne na lásku v 1. liste Korinťanom: „Keby som mal dar prorocstva a poznal všetky tajomstvá a všetku vedu a keby som mal takú silnú vieru, že by som vrchy prenášal, a lásky by som nemal, ničím by som nebol.“ (1 Kor 13, 2).

Boh sám zjavuje seba samého spôsobom, že pri tom berie ohľad aj na schopnosti človeka. Svedčí o tom tak východná ako aj západná tradícia. Na Východe v byzantskom tropári sviatku Premenenia Pána sa spieva: „Premenil si sa na hore, Kriste Bože a ukázal si učeníkom svoju slávu, nakoľko toho boli schopní...“ a v kondáku: „Premenil si sa na hore, Kriste Bože a učeníci videli tvoju slávu, ako im ľudská prirodzenosť umožnila...“¹⁴

¹⁰ Porov. ARRANZ, M.: *Put' pokajaniija*. Rím (samizdat), 1999. s. 131.

¹¹ Porov. ARRANZ, M.: *Put' pokajaniija*. Rím (samizdat), 1999. s. 132.

¹² FRANTIŠEK: *Evangelii gaudium* 94. In: AAS 2013, roč. 105, s. 1059; FRANTIŠEK: *Gaudete et Exsultate* 36.

¹³ FRANTIŠEK: Homília pri svätej omši v Dome svätej Marty, 11. novembra 2016. In: *L'Osservatore Romano*, 12. novembra 2016, s. 8.

¹⁴ *Pane, zmiluj sa. Modlitebník a spevník gréckokatolíka*. Prešov: Petra n. o., 2009. s. 389.

Gnostický prístup, ktorý by s ohľadom na svätosť posudzoval len vedomosti, čo rozumové schopnosti človeka, je vyvrátený aj tým, čo povedal už emeritný pápež Benedikt XVI. vo vyššie citovanom výroku: „svätosť nie je nič iné, než naplno žitá láska“.¹⁵

Vo vzťahu ku gnosticizmu pápež František vyzýva k ostrážitosti: „Nemám na mysli racionalistických nepriateľov kresťanskej viery. Toto sa môže vyskytnúť vnútri Cirkvi, tak u laikov vo farnostiach, ako aj u tých, čo učia filozofiu alebo teológiu vo formačných centrách. Pretože gnostikom je tiež vlastná viera, že svojimi vysvetleniami môžu urobiť dokonale zrozumiteľnú celú vieru a celé evanjelium. Absolutizujú vlastné teórie a druhých nútia, aby sa podrobili zdôvodneniam, ktoré používajú. Jedna vec je zdravé a pokorné používanie rozumu na premýšľanie nad teologickým a morálnym učením evanjelia; druhá je snažiť sa zredukovať učenie Ježiša na chladnú a prísnu logiku, ktorá sa snaží všetko ovládnuť.“¹⁶

Ako učí svätý Bonaventúra, „je nevyhnutné zanechať všetky činnosti intelektu a dovoliť, aby vrchol citu bol úplne prenesený a premenený v Bohu. (...) Keďže na dosiahnutie tohto nič nepomôže príroda a veľmi málo veda, treba klásť malý dôraz na skúmanie a veľký na duchovné pomazanie; malý na jazyk a veľikánsky na vnútornú radosť; malý na slová a knihy a všetok na dar Boží, teda na Ducha Svätého; malý alebo žiadny na stvorenie a celý na stvoriteľskú podstatu, na Otca, na Syna a na Svätého Ducha“.¹⁷

Pápež František ďalej hovorí, že „gnosticismus je jedna z najhorších ideológií, pretože – zatiaľ čo neprimerane vyzdvihuje poznanie alebo určitú skúsenosť – domnieva sa, že jeho vlastná vízia skutočnosti je dokonalá. A tak, možno nevedome, táto ideológia živí samu seba a stáva sa ešte väčšmi slepou. Niekedy sa stáva mimoriadne klamlivou – keď sa maskuje netelesnou duchovnosťou. Pretože gnosticizmus, vo svojej vlastnej podstate chce ovládnuť tajomstvo“¹⁸ tak tajomstvo Boha a jeho milosti, ako aj tajomstvo života druhých.“¹⁹

A pokračuje: „Ak má niekto odpovede na všetky otázky, ukazuje tým, že nie je na dobrej ceste, a je možné, že je to falošný prorok, ktorý používa náboženstvo na svoj prospech, na podporu vlastných mentálnych a psychologických špekulácií. Boh nás nekonečne presahuje, vždy je pre nás prekvapením a nikdy s istotou nevieme, v ktorej historickej okolnosti ho môžeme stretnúť, pretože to nie sme my, kto určuje čas a miesto stretnutia. Kto chce mať všetko jasné a isté, robí si nárok ovládať Božiu transcendenciu.“

Rovnako nemožno chcieť definovať, kde Boh nie je, pretože on je tajomne prítomný v živote celej osoby, je v živote každého tak ako on chce, a nemôžeme ho negovať našimi domnelými istotami. Ba aj vtedy, keď je niekoho existencia katastrofou, keď ho vidíme zničeného zlozvykmi a závislosťami, Boh je v jeho živote. Ak sa necháme viesť Duchom väčšmi než

¹⁵ BENEDIKT XVI.: Katechéza počas generálnej audiencie 31. apríla 2011. In: *Insegnamenti* VII (2011), s. 451.

¹⁶ FRANTIŠEK: *Gaudete et Exsultate* 39.

¹⁷ BONAVENTURA : *Itinerario della mente in Dio*, VII, 4-5. Citované podľa FRANTIŠEK: *Gaudete et Exsultate*, pozn. 37.

¹⁸ FRANTIŠEK : List Veľkému kancelárovi Pápežskej katolíckej univerzity Argentíny k 100. výročiu Teologickej fakulty (3. marca 2015). In: *L'Osservatore Romano*, 9. – 10. marca 2015, s. 6.

¹⁹ FRANTIŠEK: *Gaudete et Exsultate* 40.

našími argumentáciami, môžeme a musíme hľadať Pána v každom ľudskom živote. To je súčasťou tajomstva, ktoré gnostické mentality napokon odmietnu, pretože ho nemôžu kontrolovať.“²⁰

V ďalšej časti *Gaudete et exsultate* pápež František poukazuje v súvislosti s gnosticizmom na *limity rozumu*: „Len veľmi slabo dokážeme chápať pravdu, ktorú prijímame od Pána. Ešte s väčšou ťažkosťou ju dokážeme vyjadriť. Nemôžeme si preto nárokovať, že náš spôsob jej chápania nás oprávňuje, aby sme vykonávali striktný dozor nad životom druhých...”

V skutočnosti doktrína, alebo lepšie, naše chápanie a vyjadrenie doktríny, „nie je zatvoreným systémom, bez dynamík schopných vyprodukovať otázky, pochybnosti, spytovania, a „otázky nášho ľudu, jeho úzkosti, jeho zápasy, jeho sny, jeho boje, jeho obavy majú hermeneutickú hodnotu, ktorú nemôžeme ignorovať, ak chceme vziať vážne princíp vtelenia. Jeho otázky nám pomáhajú sa pýtať; jeho spytovania nám kladú otázky.“²¹²²

Napokon pápež František ku gnosticizmu dodáva: „Často dochádza k nebezpečnému zmätku: myslieť si, že preto, že niečo vieme alebo dokážeme s istou logikou vysvetliť, už sme svätí, dokonalí, a lepší ako „nevedomá masa“. Svätý Ján Pavol nás upozornil na toto pokušenie „osvietených katolíkov“, ktorí len preto, že niečo čítali, boli na nejakom kurze alebo sa zúčastnili na nejakej obnove, nadobudnú „akýsi pocit nadradenosti nad ostatnými veriacimi“. Avšak v skutočnosti to, čo si myslíme, že vieme, by malo byť vždy motiváciou na lepšiu odpoveď na Božiu lásku – pretože „sa učíme žitím: teológia a svätosť sú nerozdeliteľný dvojčlen.“²³

Keď sv. František z Assisi videl, že niektorí z jeho učeníkov vyučovali doktrínu, chcel sa vyhnúť pokušeniu gnosticizmu. Takto preto napísal sv. Antonovi Paduánskemu: „Teší ma, že učíš svätú teológiu bratov, pokiaľ pri jej štúdiu nezanedbávaš ducha modlitby a zbožnosti.“²⁴ Poznal pokušenie premeniť kresťanskú skúsenosť na zbierku mentálnych špekulácií, ktoré nás napokon vzdialia od čerstvosti evanjelia.“²⁵

Podobne sa na Východe vyjadril Evagrius Pontský: „Ak si teológ, naozaj sa modlíš; ak sa naozaj modlíš, si teológ.“²⁷ Alebo na inom mieste Evagrius píše: „Nie je na svete nič, čo by nám mohlo dať viac šťastia, ako je poznanie Boha.“²⁸

²⁰ FRANTIŠEK: *Gaudete et Exsultate* 41 – 42.

²¹ FRANTIŠEK: Videoposolstvo pre medzinárodný teologický kongres Pápežskej katolíckej univerzity v Argentíne (1. – 3. septembra 2015). In: AAS 2015, roč. 107, s. 980.

²² FRANTIŠEK: *Gaudete et Exsultate* 43 – 44.

²³ JÁN PAVOL II.: *Vita consecrata* 38. In: AAS 1996, roč. 88, s. 412.

²⁴ FRANTIŠEK: List Veľkému kancelárovi Pápežskej katolíckej univerzity Argentíny k 100. výročiu Teologickej fakulty (3. marca 2015). In: *L'Osservatore Romano*, 9. – 10. marca 2015, s. 6.

²⁵ FRANTIŠEK Z ASSISI: *List bratovi Antonovi*, 2.

²⁶ FRANTIŠEK: *Gaudete et Exsultate* 44 – 45.

²⁷ EVAGRIUS: *De oratione* 60. PG 79, 1180B. Citované podľa ŠPIDLÍK, T.: *Spiritualita kresťanského Východu. Systematická príručka*. Olomouc: Refugium, 2002. s. 412.

²⁸ EVAGRIUS: *Kephalaia gnostica* III, 64. Citované podľa ŠPIDLÍK, T.: *Spiritualita kresťanského Východu. Systematická príručka*. Olomouc: Refugium, 2002. s. 67.

Na Východe je dogma vnímaná v úzkom spojení s liturgiou, s modlitbou Cirkvi. Byť teológom teda znamená rozvíjať nielen osobnú modlitbu, ale aj spoločnú, liturgickú modlitbu, ktorej vrcholom je slávenie Eucharistie. Svätý Irenej napísal: „Naše učenie je v zhode s Eucharistiou a eucharistia náuku potvrdzuje.“²⁹

Formátor má odovzdávať v prvom rade osobnú skúsenosť s Ježišom Kristom. To robil svätý apoštol Pavol, ktorý napísal: „Rozhodol som sa, že nechcem medzi vami viesť nič iné, iba Ježiša Krista, a to ukrižovaného. A bol som u vás slabý, bojazlivý a veľmi prestrašený. Moja reč a moje ohlasovanie nespočívali v presvedčivých a múdрых slovách, ale v prejavoch Ducha a moci, aby sa vaša viera nezakladala na ľudskej múdrosti, ale na Božej moci. Medzi dokonalými hovoríme aj múdrosť - no nie múdrosť tohoto veku ani múdrosť kniežat tohoto veku, ktoré spejú k záhube, ale hovoríme tajomnú Božiu múdrosť, ktorá bola skrytá a ktorú Boh pred vekmi určil nám na slávu.“ (1 Kor 2, 2 – 7).

Čo je tou „tajomnou Božou múdrosťou“? Pavol to hovorí jasne: „Židia žiadajú znamenania a Gréci hľadajú múdrosť my však ohlasujeme ukrižovaného Krista, pre Židov pohoršenie, pre pohanov bláznovstvo, ale pre povolaných, tak Židov ako Grékov, Krista - Božiu moc a Božiu múdrosť.“ (1 Kor 1, 22 – 24). Sám Ježiš Kristus je „Božia múdrosť“, *Hagia Sofia*. Ak veľkolepý byzantský chrám v Konštantínopole, ktorý dal postaviť cisár Justinián v 6. storočí po Kristovi, nazývaný aj *Velikaja cerkov* (gr. *Megale ekklesia*) sa stal vzorom a miestom formovania našej byzantskej katedrálnej liturgickej tradície, tak je nevyhnutné zdôrazniť, že tento chrám, hoci dnes slúži už ako mešita, bol a je zasvätený Božej Múdrosti, ktorou je sám Ježiš Kristus. Základom našej kresťanskej liturgie totiž nie je nič iné ako spásonosný život, smrť a zmŕtvychvstanie Ježiša Krista, ako nám často pripomínal aj prof. R. Taft SJ.

DÔLEŽITOSŤ SPOLOČENSTVA V PROCESE PERMANENTNEJ FORMÁCIE

Postoj učeníka a vyvarovanie sa nebezpečenstva gnosticizmu vedú formátora k otvorenosti nielen voči Bohu, ale aj voči iným, s ktorými je povolaný byť formátorom. Už Ježiš Kristus si vyvolil spoločenstvo dvanástich.

U východných otcov nachádzame otvorenosť voči druhým a ich radám. Je to prejavom pokory. Napríklad v živote svätého Jána Klimaka (483 – 563). Vo *Filokalii* v úvode k jeho spisom sa môžeme dočítať, že hoci žil dlhý čas v samote, predsa „každú sobotu a nedeľu prichádzal do monastiera, aby sa v chráme zúčastnil na bohoslužbách a pristúpil ku Kristovým sviatosťam, a potom sa mohol pozhovárať so svätými otcami a porovnať si svoje rozpoloženie s ich radami.“³⁰

Paisij Veličkovský aj po viacročnej skúsenosti života v samote uprednostňoval život v spoločenstve: „V cenobitskom³¹ spôsobe života sa mních učí podriaďovať svätej poslušnosti, čo je koreňom mníšskeho života. Je to cesta, ktorá vedie k pravej pokore a slobode od každej váš-

²⁹ IRENEJ: *Adversus haereses* IV, 18, 5. Sch 100 (1965), s. 610.

³⁰ *Filokalia* II. diel, druhá časť. Ružomberok: Verbum, 2017. s. 383.

³¹ Slovo cenobitský pochádza z gréckeho jazyka: *koinos bios* – spoločný život.

ne... Sám Boží Syn vo svojej láske k ľuďom obnovil a uviedol do života cnosť poslušnosti tým, že sa ukázal ako ten, ktorý je poslušný nebeskému Otcovi, a to až na smrť na kríži. Svojou poslušnosťou vyliečil našu neposlušnosť... Žiadna iná podoba života nie je natoľko vhodná k tomu, aby človek prosperoval v dokonalosti, zbavoval sa vlastných vášní vďaka pokore, plodu poslušnosti. Žiadna iná nevedie k tomu, aby v ňom obnovila Boží obraz, doviedla ho do stavu čistoty a morálneho zdravia, ktorú zakúšal na počiatku. Život v spoločenstve spája ľudí tak silným putom, že sa stávajú jedným telom, údmi jedni druhých, s Kristom ako spoločnou hlavou. A v sile tejto lásky, v ktorej sa vo všetkom podrobujú svojmu duchovnému otcovi, vyznávajú tajomstvá srdca a prijímajú jeho povzbudená a jeho príkazy, akoby prichádzali od samého Boha.“³²

Paisij v živote v spoločenstve videl konkrétnu cestu k praktizovaniu poslušnosti skrze zriekanie sa vlastnej vôle.³³ Poslušnosť, ktorú dokonalým spôsobom žil Ježiš Kristus (Flp 2, 8), plodí pokoru. A pokora je veľmi dôležitá čnosť na ceste duchovného života. Pretože ako hovorí svätý apoštol Peter: „Všetci sa navzájom zaodejte pokorou, lebo Boh pyšným odporuje, ale pokorným dáva milosť.“ (1 Pt 5, 5). Alebo aj apoštol Jakub: „Boh pyšným odporuje, ale pokorným dáva milosť. Podriadte sa teda Bohu; diabli sa vzoprite a ujde od vás. Priblížte sa k Bohu a on sa priblíži k vám. Obmyte si ruky, hriešnici, a očistite si srdcia, vy, čo máte rozpoltenú myseľ. Precíťte svoju úbohosť, žiaľte a plačte. Váš smiech nech sa obráti na nárek a radosť na žal. Pokorte sa pred Pánom a on vás povýši.“ (Jak 4, 6 – 10). A sám Ježiš Kristus vyzýva: „učte sa odo mňa, lebo som tichý a pokorný srdcom; a nájdete odpočinok pre svoju dušu.“ (Mt 11, 29).

Svätý Bazil Veľký vo svojom 8. liste „Na obranu pred cézarejčanmi ohľadom jeho vzdialenia“³⁴ píše, že „jednou z našich slabostí je chybanie podriadenosti (gr. *anhypotaxia*), no Ježiš aj tú bolesť vzal na seba.“³⁵

Čo z toho vyplýva pre permanentnú formáciu kňazov? My, formátori, sme povolaní hľadať spôsoby, ako učiť spoločne, ako sa navzájom počúvať, ako sa učiť jedni od druhých. Potrebujeme k tomu prosieť Boha o dar pokory, o ktorej píše už svätý apoštol Pavol: „Nerobte nič z nevráživosti ani pre márnú slávu, ale v pokore pokladajte jeden druhého za vyššieho.“ (Flp 2, 3).

Učiť spoločne, cirkevne, synodálne neznamena zrieknuť sa Pravdy. Práve naopak. Spoločné pokorné hľadanie a objavovanie toho, ktorý o sebe povedal „ja som cesta, pravda a život“ (Jn 14, 6) môže byť tým najlepším svedectvom o cirkevnosti našej Gréckokatolíckej teologickej fakulty i o synodálnom rozmere permanentnej formácie. Tvorcom autentického

³² Porov. KOLOGRIVOV, I. N.: *Saggio sulla santità in Russia*. Brescia: Queriniana, 1955. s. 414.

³³ Vlastná vôľa a s ňou spojená *diakaioma*, čiže presvedčenie o vlastnej spravodlivosti, no bez Boha, je podľa svätého Doroteja z Gazy veľkou prekážkou na ceste duchovného života. Porov. ŠPIDLÍK, T.: Pojetí poslušnosti a svědomí podle Doroteje z Gazy. In: *Velehrad – Řím. Modlil se tváří k východu. Tomáš kardinál Špidlík S.J.* Olomouc: Refugium, 2010, s. 99 – 106.

³⁴ Ďakujem môjmu bratovi Pimenovi, že poukázal na túto zaujímavú stať.

³⁵ Porov. Iz 53, 4.

spoločenstva je sám Boh. Preto svätý apoštol Ján vo svojom prvom liste používa to isté slovo pre spoločenstvo (gr. *koinonia*) s Bohom i pre spoločenstvo medzi veriacimi. Tento dar spoločenstva Svätého Ducha vyprosuje kňaz pri každej svätej liturgii na začiatku anafory slovami svätého apoštola Pavla: „Milosť Pána Ježiša Krista a láska Božia i spoločenstvo Svätého Ducha nech je s vami všetkými.“ (2 Kor 13, 13)³⁶

ZHRNUTIE

V tomto článku sme predstavili tri princípy synodálneho rozmeru permanentnej formácie kňazov: 1. Ježišov záujem o to, čo prežívajú jeho učeníci. Tento Ježišov prístup sa prejavuje v jeho priblížení sa k emauzským učeníkom a v prejavení záujmu o to, čo prežívajú. Podobne formátor potrebuje prejaviť záujem o to, čo prežívajú kňazi, ktorých má formovať. V prvom rade však na svojom vlastnom živote zakúsiť, ako Ježiš prejavuje záujem o neho samého. 2. Postoj učeníka – je prítomný v spiritualite kresťanského Východu. Postoj učeníka znamená pre formátora postaviť sa na jednu úroveň s tým, kto má byť formovaný. Byť v postoji otvorenosti voči tajomstvu Boha a zároveň sa vyvarovať nebezpečenstvu gnosticizmu, pred ktorým varuje pápež František. 3. Dôležitosť spoločenstva v procese permanentnej formácie – to sa prejavuje v hľadaní spôsobov, ako učiť spoločne, ako sa navzájom počúvať, ako sa učiť jedni od druhých. Týka sa to nielen formátorov, ale aj formovaných. Tvorcom autentického spoločenstva i synodality je Svätý Duch.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

ACCATTOLI, L. – DUPONT, J.: *Boh chce s nami tancovať. Rozhovor novinára Luigiho Accattoliho s priorom kartúzy Serra San Bruno*. Trnava: Dobrá kniha, 2014.

ARRANZ, M.: *Put' pokajanija*. Rím (samizdat), 1999.

BENEDIKT XVI.: Katechéza počas generálnej audiencie 31. apríla 2011. In: *Insegnamenti VII* (2011), s. 451.

Filokalia II. diel, druhá časť. Ružomberok: Verbum, 2017.

FRANTIŠEK: *Evangelii gaudium*.

FRANTIŠEK: *Gaudete et Exsultate*.

³⁶ *Svätá božská liturgia nášho otca svätého Jána Zlatoústeho*. Prešov: Spolok biskupa Petra Pavla Gojdiča, 1998. s. 50.

4 MIESTO FUNDAMENTÁLNEJ TEOLÓGIE V KONTEXTE TEOLOGICKÝCH VIED

DOC. THDR. ŠTEFAN PALOČKO, PHD.
<https://orcid.org/0009-0003-9576-4950>

Abstrakt: Fundamentálna teológia tvorí štandardnú súčasť komplexu teologických vied. Z jej názvu vyplýva, že má ísť o pevný a nevyvrátiteľný základ, na ktorom sú ostatné teologické vedy postavené. V priebehu dvadsiateho storočia bolo možné v rámci teologických prúdov sledovať spochybňovanie tohto základu, čo paradoxne vedie k spochybňovaniu aj týchto samotných teologických prúdov, ako aj k spochybňovaniu teológie ako takej. Tento fakt sám osebe je jasným potvrdením dôležitosti fundamentálnej teológie a zvlášť k precíznemu a autentickému prístupu k tejto teologickej disciplíne. Z toho dôvodu sa permanentná teologická formácia nezaobíde bez zvládnutia základu, ktorý fundamentálna teológia predstavuje.

Kľúčové slová: Fundamentálna teológia. Vierouka. Fideizmus. Senzualizmus. Agnosticizmus.

Abstract: Fundamental theology forms a standard part of theological sciences complex. From its title results that it is supposed to be about solid and irrefutable basis on which other theological sciences are built. During 20th century it was possible to watch, within theological flows, a questioning of this basis, what, paradoxically, leads to questioning even these theological flows themselves, as well as to questioning a theology itself. This fact in itself is clear confirmation of fundamental theology importance and precise and authentic approach to the theological discipline. From this reason the permanent theological formation can't bypass without handling the basis, which presents fundamental theology.

Keywords: Fundamental theology. Faith-teaching. Fideism. Sensualism. Agnosticism.

Katolícka vierouka, ktorá je základom ostatných špeciálnych teologických odborov, je teologická disciplína, ktorá sa zaoberá vedeckým spracovaním a systematizovaním Pokladu kresťanskej viery. Ide teda o Bohom zjavené spasiteľné pravdy o Ňom samom a o jeho dielach, v ktoré máme veriť, aby sme boli spasení.¹ Vierouka vychádza z faktu, že Boh nám zjavil pravdu o sebe a o spôsobe, ktorým sa rozhodol spasiť nás. Toto Zjavenie sa uskutočnilo v Božom slove odovzdanom ľuďom cez prorokov, no najmä cez Krista, ktorý je prostredníkom a zároveň plnosťou celého Zjavenia (Hebr 1, 1-2).²

Aby sme mohli správne odlíšiť aj po mnohých rokoch, čo vlastne je pravé Božie slovo a odlíšiť ho od rozličných bludov, Boh toto svoje slovo odovzdal Cirkvi, ktorú vyzbrojil schop-

¹ KANDERA, P.: *De Deo uno et trino*. Košice 1992, s. 26.

² DEI VERBUM 2, konštitúcia Druhého vatikánskeho koncilu, I. In: POLČIN, S.: *Dokumenty Druhého vatikánskeho koncilu*. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 1993.

nosťou toto slovo verne, pravdivo a neomylnne vysvetľovať a odovzdávať ďalším generáciám až do konca vekov (1Tim 3,15). Táto úloha pravdivého odovzdávania a vysvetľovania Božieho slova sa uskutočňuje prostredníctvom Magistéria katolíckej Cirkvi. Magistérium toto odovzdávanie a vysvetľovanie Božieho slova uskutočňuje prostredníctvom výrokov pápežov, ktoré sú Cirkvi predkladané ako neomylné definície.³ Prostredníctvom týchto definícií teda Cirkev s neomylnou istotou rozlišuje, čo patrí k Apoštolskej tradícii, ktorá bola Kristom odovzdaná Cirkvi, a taktiež čo z tejto Apoštolskej tradície bolo zapísané v inšpirovaných textoch, z ktorých pozostáva biblický kánon. Bolo to práve Magistérium katolíckej Cirkvi, ktoré potvrdilo svojim (DS 1501 – 1504), a tak sú zdrojom zapísanej Apoštolskej tradície autenticky interpretovanej práve Magistériom katolíckej Cirkvi.⁴

Takto definovaná vierouka spolu s jej východiskami však vyvoláva veľmi dôležité otázky. Na základe čoho možno mať istotu, že vierouka pracuje s autentickým Pokladom viery, ktorý bol skutočne Kristom odovzdaný Cirkvi? Ako možno mať istotu, že Apoštolskú tradíciu, ako aj Svätým Duchom inšpirované posvätné spisy dokáže neomylnne rozoznať a interpretovať práve Magistérium katolíckej Cirkvi? A tieto otázky smerujú aj hlbšie, keď otvárajú problém, odkiaľ možno s istotou vedieť, že Kristus nebol obyčajný človek, ale skutočný Boh, ako si môže byť človek istý, že kresťanstvo je Bohom zjavené náboženstvo a napokon, na základe čoho môže mať človek absolútnu istotu, že skutočný Boh vôbec existuje.

Ak teológ nevie potvrdiť istotu v týchto otázkach, potom jeho vierouka stojí vo vzduchoprázdne, nemá žiadny pevný základ a je tak pochybná ba dokonca v riešení životne dôležitých otázok sa stáva lotériou. Je síce schopná čiastkovo a dočasne uspokojiť potreby určitých ľudí, no nie je schopná dať odpoveď na to, či je toto riešenie z dlhodobého až večného hľadiska správne, alebo vedie v konečnom dôsledku k absolútnej deštrukcii a bytostnej katastrofe.

Tento fakt spôsobil, že už v ranom období kresťanstva boli apoštoli a ich nasledovníci konfrontovaní s otázkou najprv židov a neskôr pohanov, odkiaľ berú istotu, že práve kresťanstvo je Bohom zjaveným náboženstvom, kvôli ktorému sa oplatí vzdať sa či už židovských, alebo pohanských praktík, ba že je to náboženstvo, kvôli ktorému sa oplatí dokonca vzdať sa svojho života.

Biblia ako zdroj historických informácií potvrdzuje, že títo prví kresťania argumentovali židom odvolávaním sa na posvätné spisy Starého zákona, ktoré boli židmi prijímané ako Božie slovo a tak nepochybne pravdivé. Tieto spisy porovnávali so životom a učením Ježiša z Nazareta a dokazovali, že to, čo bolo od dávna Bohom cez prorokov prisľúbené a predpovedané, sa práve na Ježišovi vyplnilo (Mt 26,54; Sk 8, 32-35; Sk 17,2-11).

Slabina takejto argumentácie sa ukázala, keď sa kresťania pokúšali získať pre kresťanskú vieru pohanov. Bolo jasné, že predpoklad neomylnosti židovských posvätných spisov

3 PASTOR AETERNUS 36 – 37, dogmatická konštitúcia Prvého vatikánskeho koncilu o Kristovej Cirkvi. In: BARON, A. – PIETRAS, H.: *Dokumenty soborów powszechnych, tom IV*, Kraków: Wydawnictwo WAM, Księża Jezuici, 2005, s. 924 – 926, (DS 3073 – 3074).

4 PIUS XII.: *Encyklika Humani generis* 21 – 22. Olomouc: Matice cyrilometodějská s. r. o., 2004.

u pohanov nemôže fungovať. Pre židov neomylnosť posvätných spisov bola spontánne prijímaná, keďže boli po mnohé generácie formovaní prijímaním tohto predpokladu, no pre pohanov toto základné východisko bolo cudzie a zjavne nemalo absolútnu hodnotu. V aktivitách prvých kresťanov sa nestretávame s pokusmi nejako nevyvrátiteľne dokázať pohanom najprv neomylnosť židovských spisov, aby následne na ich základe mohli dokazovať pravdivosť kresťanskej zvesti. Skôr môžeme sledovať siahnutie po klasickej filozofii, ktorá bola dedičstvom práve pohanského sveta už od Platóna a Aristotela a prostredníctvom týchto filozofických princípov postupne začínajú vznikať spisy takzvaných apologétov, teda obrancov kresťanskej viery pred námitkami pohanov.⁵

Toto hnutie apologétov sa však nevyvinulo do zostavenia nejakého uceleného systému dôkazov pravosti kresťanstva. Najprv rozvoju systematickej kresťanskej teológie bránilo silné prenasledovanie rannej Cirkvi. Začiatkom štvrtého storočia toto prenasledovanie ustalo, keďže samotný rímsky cisár Konštantín Veľký bol veľkým sympatizantom kresťanstva. Sympatie cisára ku kresťanstvu však mali značný vplyv aj na obyvateľstvo ríše. Z prenasledovaného náboženstva sa stalo náboženstvo prestížne a moderné. Kým počas prvých troch storočí sa ku kresťanstvu obracali pohania po zvážení všetkých rizík a presviedčali ich len dostatočne dobré dôvody na to, aby opustili svoje pohanské postoje, stali sa kresťanmi, a tak v prenasledovaniach riskovali život, od štvrtého storočia ustal dopyt po jasných a presvedčivých argumentoch v prospech kresťanstva. Dostatočným dôvodom bolo, že samotný cisár je sympatizantom kresťanstva a že kresťanstvo je dobré prijať, lebo „všetci tak robia“.

V nasledujúcich storočiach sa môžeme v kresťanstve stretnúť s prirodzeným uznávaním autority všeobecných koncilov a predovšetkým pápeža, ktorý bol poslednou rozhodujúcou inštanciou v prípade akýchkoľvek sporov a nejasností v Cirkvi. Pápežovo rozhodnutie malo absolútnu platnosť, a tak tvorilo východisko dokazovania správnosti kresťanstva a jeho učenia. Východisko, ktoré sa zdalo natoľko jasné a zrejmé, že jeho platnosť nebolo potrebné dokazovať.

Aj v stredoveku sa síce stretávame s dielami teológov, ktoré by sa dali zaradiť do kategórie apologetiky, no opäť nemožno hovoriť o nejakom ucelenom systéme. Napokon, Európa bola v zásade kresťanská. Kresťania sa v bežnom kontakte nestretávali s inovercami. Najbližšími potenciálnymi súpermi v dialógu mohli byť moslimovia, ktorí však žili prakticky za hranicami Európy a potom pravoslávni kresťania, ktorí však žili taktiež izolovaní od Európy v Byzantskej ríši, či v Rusku. Preto otázka dokazovania pravosti kresťanstva nebola natoľko páľčivá. Tomáš Akvinský v trinástom storočí síce vypracoval známych päť ciest, ktorými má rozum dôjsť k poznaniu existencie Boha, no v týchto svojich vysvetleniach nejde do značnej hĺbky, keďže predpokladá, že adresátmi jeho vysvetlení nie sú neveriaci, či pohania, ktorým treba nevyvrátiteľne dokázať existenciu Boha, ale skôr veriaci kresťania, ktorí sa vďaka jeho dielu môžu utvrdiť vo svojej viere v Boha a nadobudnúť presvedčenie, že táto ich viera nie je nerozumná.

⁵ RATZINGER, J.: *Wiara - prawda - tolerancja*. Kielce: Jedność, 2005, s. 67 – 68, 135 – 136.

V novoveku sa však začala uplatňovať idea, podľa ktorej čo nie je vnímateľné zmyslami, to človek nemá ako spoľahlivo spoznať. Výsledkom bolo, že veda, ak si chce zachovať svoj nárok na poznávanie skutočností vo svete, môže sa sústrediť výlučne na zmyslami vnímateľné objekty. Čokoľvek nespadá do tejto kategórie, musí byť vykázané do oblasti viery a výroky o týchto objektoch si nemôžu nárokovať na všeobecnú platnosť.⁶ Kým v stredoveku počas celej existencie univerzít bola teológia chápaná ako súčasť vedy a hľadalo sa na ňu ako na objektívne správny popis reality sveta, v novoveku došlo k oddeleniu teológie od vedy a jej vykázanie do oblasti nepoznateľných záležitostí, v ktoré možno síce veriť, ale vyjadrovať sa o nich s istotou je nemožné. Človek podľa tejto idey nemá poznávací aparát na to, aby mohol spoľahlivo poznávať pozamateriálne objekty. Tým bola teológia ako spoľahlivé vysvetlenie pozamateriálnych vecí a ich vplyv na život človeka absolútne vylúčená z vedeckého sveta. Vedecký svet bol ovládnutý buď agnosticizmom, ktorý síce pripúšťa možnosť existencie Boha a pravého náboženstva, no odmieta jeho poznateľnosť, alebo priamo ateizmom, ktorý výslovne existenciu Boha popiera.

Na túto historickú skutočnosť sa pokúšali zareagovať kresťanskí teológovia, ktorí vnímali potrebu brániť kresťanstvo pred nastupujúcim osvietenickým trendom, ktorý nie len že vylúčil teológiu z vedeckého sveta, ale postupne ovplyvňoval svojím agnosticizmom a ateizmom každodenný život na všetkých spoločenských i osobných úrovniach.

V prvej fáze tejto obrany bol predimenzovaný pokus o rehabilitáciu schopností rozumu spoľahlivo spoznávať nemateriálne skutočnosti. Tak sa začíname stretávať s tvrdeniami, ktoré hovoria, že *„ľudský rozum rozhoduje jedine sám, bez akéhokoľvek ohľadu na Boha, čo je pravdivé a nepravdivé, dobré a zlé. On je sám sebe zákonom a svojimi prirodzenými silami stačí zabezpečiť šťastie ľudí a národov. Všetky pravdy náboženstva sa odvodzujú od prirodzenej schopnosti ľudského rozumu; rozum je preto prvou normou, podľa ktorej človek môže a má dosiahnuť poznanie všetkých právd a každého poriadku. Božie zjavenie je nedokonalé, a preto podlieha stálemu a neohraničenému pokroku, ktorý má zodpovedať pokroku ľudského rozumu. [...] Všetky články viery kresťanského náboženstva sú bez akéhokoľvek rozdielu predmetom prirodzeného poznania či filozofie. Keď sa ľudský rozum čisto historickým vývinom zdokonalí, môže pomocou svojich prirodzených síl a zásad dôjsť k pravému poznaniu všetkých, i tých najtajomnejších článkov viery.“*⁷

V súvislosti s týmto racionalistickým smerom sa začali objavovať pokusy čisto na rozumovom princípe dokázať rôzne aspekty kresťanského náboženstva, čo viedlo k zjavným neúspechom. Už samotný fakt, že sa kresťanské pravdy dotýkajú nadprirodzených skutočností, predurčuje tento pokus prirodzeného rozumu na neúspech. Druhou alternatívou by bolo zdegradovať kresťanstvo na súhrn čisto prirodzených tvrdení, čo by urobilo z náboženstva namiesto zjaveného Božieho slova produkt prirodzenej ľudskej mysle. Kresťanstvo by tak

⁶ ŠOKA, S.: *Úvod do dejín filozofie – Novovek*. Košice 1992, s 81.

⁷ PIUS IX.: *Vety odsúdené pápežom Píom IX. („Syllabus“)*. In: NEUNER, J. – ROSS, H. (ed.): *Viera Cirkvi v úradných dokumentoch jej Magistéria*. Trnava: Dobrá kniha, 1995, 22-26, s. 35. DS 2903-2909.

hralo už len rolu ľudského výtvoru a bolo by zbavené svojej moci zachrániť človeka pre nadprirodzený cieľ.

Racionalizmus teda stroskotal, a to nie len na základe ľudskej skúsenosti s obmedzením ľudského rozumu, ale aj na základe oficiálnych vyjadrení Cirkvi. Najjasnejšie bol racionalizmus odsúdený v Syllabe pápeža Pia IX. z roku 1864.⁸ Napokon sa stretávame s autoritatívnym dogmatickým vyhlásením Prvého vatikánskeho koncilu, ktoré hovorí: „*Ten, kto tvrdí, že v Božom zjavení niet pravých tajomstiev vo vlastnom zmysle, ale že všetky články viery možno správne vzdelaným rozumom pochopiť a dokázať z prirodzených zásad, nech je exkomunikovaný.*“⁹

Kríza racionalizmu otvorila cestu k hľadaniu inej možnosti, ako obhájiť poznanie náboženských právd. Na tejto ceste bol rozum prakticky úplne odmietnutý ako nedôveryhodný a jeho úlohu prebrala číra viera v Božie slovo, prípadne nadprirodzená skúsenosť. Priekopníkom prvého prúdu, ktorý možno nazvať fideizmom, bol štrasburský profesor Bautain (1796-1867). Tento profesor sa vzdal možnosti, že by sa dalo čisto prirodzeným poznaním dôjsť k istote o existencii Boha a jeho Zjavenia. Vzdal sa akéhokoľvek zdôvodňovania, prečo prijať vieru a oddal sa číremu nezdôvodnenému prijímaniu náboženských právd zapísaných v Biblii. Takéto slepé prijímanie náboženských právd však bolo absolútne neuspokojivé. S týmto prístupom by bolo možné tvrdiť, že pravdivé je čokoľvek, čomu ľudia len tak bez dôvodu uveria. V takomto prípade by ale pravdivé bolo prakticky akékoľvek náboženstvo, a to napriek tomu, že náboženstvá si vzájomne odporujú a vylučujú sa. Napokon sa začal na troskách racionalizmu a fideizmu upevňovať prúd senzualizmu, ktorý ako dôvod viery zdôrazňoval nadprirodzenú skúsenosť. Aby človek mohol prijať pravdy viery, podľa tohto smeru musí mať nejaký duchovný zážitok so skutočným Bohom, musí dôjsť k akémusi druhu vnútorného osvietenia, ktoré sa stane vierohodným základom pre prijímanie kresťanských právd a človek je utvrdený, že tieto pravdy skutočne pochádzajú od Boha.

Hoci senzualizmus na prvý pohľad vyzerá ako uspokojujúce riešenie pri hľadaní Boha a jeho Zjavenia, ak ho použijeme v praxi, zisťujeme, že vedie k širokému spektru tých najrozličnejších vierovyznaní. Ľudia odvolávajúci sa na svoju náboženskú skúsenosť sa totiž v týchto svojich skúsenostiach podstatne líšia a hoci oni sami sú presvedčení, že ich skúsenosť je autentická, pričom sa odvolávajú na svoju hlbokú duchovnosť, reálny výsledok potvrdzuje, že ide len o subjektívny dojem, ktorý v žiadnom prípade nemôže byť chápaný ako spoľahlivé potvrdenie reality. Duchovná skúsenosť je iste osožná, ale ak okrem nej neexistuje už nič viac, čím by sa dala autenticnosť tejto skúsenosti potvrdiť, nevyhnutne výsledok takejto skúsenosti zostáva pochybný.

Tento vplyv senzualizmu si veľmi dobre uvedomovala Cirkev už v 19. storočí, a preto sa na Prvom vatikánskom koncile môžeme stretnúť s autoritatívnym vyhlásením, ktoré znie

⁸ PIUS IX.: Vety odsúdené pápežom Píom IX. („Syllabus“). In: NEUNER, J. - ROSS, H. (ed.): *Viera Cirkvi v úradných dokumentoch jej Magistéria*. Trnava: Dobrá kniha, 1995, 22-26, s. 35. DS 2903-2909.

⁹ DEI FILIUS, dogmatická konštitúcia Prvého vatikánskeho koncilu o katolíckej viere, 4. kapitola, 1. kánon. In: NEUNER, J. - ROSS, H. (ed.): *Viera Cirkvi v úradných dokumentoch jej Magistéria*. Trnava: Dobrá kniha, 1995, 55, s. 43. DS 3041.

takto: „Ten, kto tvrdí, že božské Zjavenie sa vonkajšími znakmi nemôže stať hodnoverným, a preto ono musí ľudí pohýňať k viere čisto vnútornou skúsenosťou každého jedného alebo osobným vnuknutím, nech je exkomunikovaný.“¹⁰

Z vyjadrení Cirkvi môžeme vidieť na jednej strane odmietnutie číreho racionalizmu, a na druhej strane tiež odmietnutie fideizmu a senzualizmu. Cirkev nesúhlasí ani s tvrdením, že všetky pravdy kresťanskej viery sa dajú dopodrobna dokázať a odvodiť svetlom prirodzeného rozumu, no odmieta tiež tvrdenie, že kresťanské Zjavenie je otázkou čírej viery bez akéhokoľvek zdôvodnenia, bez dôkazu a bez istoty.

Dokumenty Cirkvi poukazujú na to, že v procese poznávania Boha a jeho Zjavenia vládne jasný poriadok medzi rozumom a vierou. Tento poriadok spočíva v tom, že rozum a viera nespolupracujú na tej istej úrovni a pri poznávaní tých istých pravd, ale rozum svojím poznaním dokazuje pravdy, na základe ktorých potom spoľahlivo môže nastúpiť viera. Možno skonštatovať, že pri hľadaní Boha a jeho Zjavenia musí rozum nevyhnutne vieru predchádzať.

Keď dokumenty Cirkvi hovoria o možnosti spoznať existenciu Boha, zdôrazňujú, že poznanie tejto existencie je absolútne spoľahlivé na základe prirodzeného rozumu. Spomínaný profesor Bautain musel podpísať niekoľko téz, ktoré mu predložila Cirkev a medzi týmito tézami môžeme nájsť aj takéto tvrdenie: „Rozumové usudzovanie môže s istotou dokázať existenciu Boha a jeho nekonečnú dokonalosť. [...] Hoci sa rozum dedičným hriechom oslabil a zatemnil, predsa mu zostalo dosť svetla a sily, aby nás s istotou viedol k poznaniu existencie Boha a Zjavenia.“¹¹ Podobnú tézu musel podpísať Bonetty v roku 1855: „Rozumové uvažovanie môže s istotou dokázať existenciu Boha.“¹² Napokon aj Prvý vatikánsky koncil sa vyjadruje v súlade s Rim 1,20: „Svätá matka Cirkev sa pevne pridrižiava toho a učí: Boha, základ a cieľ všetkých vecí, možno s istotou spoznať zo stvorených vecí prirodzeným svetlom ľudského rozumu.“¹³ Toto učenie Prvý vatikánsky koncil napokon potvrdzuje autoritatívnym vyhlásením: „Ten, kto tvrdí, že jediného a pravého Boha nášho Stvoriteľa a Pána, nemožno prirodzeným svetlom ľudského rozumu pomocou toho, čo bolo stvorené, s istotou poznať, nech je exkomunikovaný.“¹⁴ Možno teda skonštatovať, že Cirkev nástojí na tvrdení, že existencia Boha je absolútne istá a k spoľahlivosti tohto poznania človek prichádza svetlom prirodzeného ro-

¹⁰ DEI FILIUS, Dogmatická konštitúcia Prvého vatikánskeho koncilu o katolíckej viere, 3. kapitola, 3. kánon. In: NEUNER, J. – ROSS, H. (ed.): *Viera Cirkvi v úradných dokumentoch jej Magistéria*. Trnava: Dobrá kniha, 1995, 51, s. 43. DS 3033.

¹¹ TÉZY PODPÍSANÉ BAUTAINOM (1840), 1,6. In: NEUNER, J. – ROSS, H. (ed.): *Viera Cirkvi v úradných dokumentoch jej Magistéria*. Trnava: Dobrá kniha, 1995, 1, 6, s. 29 – 30. DS 2751, 2756.

¹² TÉZY PODPÍSANÉ BONETTYM (1855), 2. In: NEUNER, J. – ROSS, H. (ed.): *Viera Cirkvi v úradných dokumentoch jej Magistéria*. Trnava: Dobrá kniha, 1995, 12, s. 32. DS 2812.

¹³ DEI FILIUS, Dogmatická konštitúcia Prvého vatikánskeho koncilu o katolíckej viere, 2. kapitola. In: NEUNER, J. – ROSS, H. (ed.): *Viera Cirkvi v úradných dokumentoch jej Magistéria*. Trnava: Dobrá kniha, 1995, 27, s. 36. DS 3004.

¹⁴ DEI FILIUS, Dogmatická konštitúcia Prvého vatikánskeho koncilu o katolíckej viere, 2. kapitola, 1. kánon. In: NEUNER, J. – ROSS, H. (ed.): *Viera Cirkvi v úradných dokumentoch jej Magistéria*. Trnava: Dobrá kniha, 1995, 45, s. 42. DS 3026.

zumu. Nie je teda odkázaný na číru nezdôvodnenú vieru, ani na subjektívnu senzualistickú skúsenosť, ktorá sa rada vydáva za objektívnu duchovnosť.

Samozrejme, že nejde len o otázku existencie Boha, ale o samotné kresťanstvo ako Bohom zjavené náboženstvo. Ak má človek odpovedať na Božie volanie k spásu, potrebuje toto volanie spoľahlivo identifikovať v Božom zjavení. Nestačí teda dokázať len existenciu Boha, ale aj spoľahlivosť a autenticitosť Božieho zjavenia. Preto pápež Pius IX. v encyklike *Qui pluribus* hovorí: „*Aby ľudský rozum v takej vážnej veci nebol oklamáný a nezablúdil, skutočnosť Božieho zjavenia musí dôkladne preskúmať; tým nadobudne istotu, že Boh prehovoril a preukáže mu rozumnú bohoslužbu. [...] Máme naporiadzi obdivuhodné a žiarivé dôkazy, ktorými musí byť ľudský rozum dokonale presvedčený, že Kristovo náboženstvo je božské.*“¹⁵

Cirkev teda učí, že úloha rozumu nevyhnutne predchádza úlohu viery. Najprv človek prostredníctvom rozumových dedukcií dokazuje existenciu Boha a autenticitu jeho Zjavenia a až keď je s istotou dokázané, čo Boh prostredníctvom Zjavenia povedal, vtedy nastupuje poslušnosť viery, ktorou človek Bohom zjavené pravdy prijíma a svojím spôsobom života na nich odpovedá. Z toho dôvodu aj Cirkev vyjadruje tento poriadok rozumu a viery, keď hovorí, že vo všetkých náboženských otázkach rozum predchádza vieru a musí k nej viesť.¹⁶ Cirkev doslovne uvádza: „*Nemáme vôbec právo očakávať od neveriaceho, aby prijal vzkriesenie nášho Božského Vykupiteľa skôr, než mu predložíme isté dôkazy; a tieto dôkazy sa dajú odvodiť z tej istej tradície rozumovými dedukciami.*“¹⁷ „*Rozumové uvažovanie môže s istotou dokázať existenciu Boha, duchovnú povahu duše a slobodu človeka. Viera nastupuje po Zjavení, a preto sa nemožno na ňu vhodne odvolávať pri dokazovaní jestvovania Boha proti ateistovi, pri dokazovaní duchovnej povahy a slobody rozumovej duše proti stúpencom naturalizmu a fatalizmu. Používanie rozumu predchádza vieru a vedie človeka pomocou Zjavenia a milosti k nej.*“¹⁸

Z týchto vyjadrení môžeme jasne vybadať, že pri hľadaní Boha a jeho Zjavenia nevyhnutne v poriadku postupnosti má na začiatku stáť rozum so svojimi logickými dedukciami. Vďaka nemu možno podľa učenia Cirkvi spoľahlivo a s úplnou istotou dôjsť k existencii Boha, ako aj k potvrdeniu autenticity jeho konkrétneho Zjavenia, ktoré je totožné s kresťanským náboženským učením. Keď sa rozum dopátra k tomu, že Boh prehovoril, obsah Božieho slova už svetlom prirodzeného rozumu nemôže overiť, keďže ide o nadprirodzené pravdy. Keď sa teda človek stretne s Božím slovom, ktorého autenticitosť si rozumom overil, ďalej sa necháva viesť už len vierou v pravdivosť tohto slova.

¹⁵ PIUS IX.: encyklika *Qui pluribus*. In: NEUNER, J. – ROSS, H. (ed.): *Viera Cirkvi v úradných dokumentoch jej Magistéria*. Trnava: Dobrá kniha, 1995, 9, s. 31. DS 2777 – 2779.

¹⁶ TÉZY PODPÍSANÉ BAUTAINOM (1840), 5. In: NEUNER, J. – ROSS, H. (ed.): *Viera Cirkvi v úradných dokumentoch jej Magistéria*. Trnava: Dobrá kniha, 1995, 5, s. 30. DS 2755.

¹⁷ TÉZY PODPÍSANÉ BAUTAINOM (1840), 4. In: NEUNER, J. – ROSS, H. (ed.): *Viera Cirkvi v úradných dokumentoch jej Magistéria*. Trnava: Dobrá kniha, 1995, 4, s. 29. DS 2754.

¹⁸ TÉZY PODPÍSANÉ BONETTYM (1855), 2.3. In: NEUNER, J. – ROSS, H. (ed.): *Viera Cirkvi v úradných dokumentoch jej Magistéria*. Trnava: Dobrá kniha, 1995, 12, 13, s. 32. DS 2812, 2813.

Tu možno zbadať, že dokumenty Cirkvi nepoužívajú výraz „viera“ úplne v tom istom význame, ako sa bežne používa. V profánnom svete sa stretávame s používaním termínu viera alebo presvedčenie, ak chceme vyjadriť prijímanie za pravdu niečo neisté a nedokázané. Takéto chápanie viery nelegitímny spôsobom preniklo aj do teologického uvažovania, čoho výsledkom bolo tvrdenie, že pravdy viery sú niečo neisté, nedokázateľné, pochybné, a preto ani samotný veriaci si nemôže byť istý, že to, čomu verí, je skutočne pravda. Ak by bola viera niečo pochybné, bolo by vrcholne nezodpovedné riadiť podľa nej svoj život, a to zvlášť vtedy, ak by sa kvôli tomu mal človek dostávať do krízových životných situácií. Z kresťanského Zjavenia však môžeme vidieť, že sa tu vyžaduje absolútna poslušnosť viery, a to aj za cenu vlastného života. Niečo také môže Zjavenie vyžadovať jedine v prípade, že jeho obsah je úplne istý a že je nanajvýš rozumné a dokonale spoľahlivé stavať naňho celý svoj život. Je preto nevyhnutné odmietnuť profánnu pojem viery v teologických vyjadreniach a prijať fakt, že viera v Božie Zjavenie sa nenazýva vierou pre svoju neistotu alebo pochybnosť, ale preto, že človek ako pravdu prijíma tvrdenia, ktoré pochádzajú od samotného Boha, čo prakticky znamená, že verí Božiemu slovu. Keďže Boh je neomylný a nemôže klamať, jeho slovo je absolútne isté a pravdivé, a preto aj viera v jeho slovo neobsahuje ani tieň a náznak neistoty.

V súvislosti s tým pápež Pius IX. v encyklike *Qui pluribus* píše: „*Keďže naše presväté náboženstvo nebolo vynájdené ľudským rozumom, ale bolo ľuďom ohlásené z Božej dobrotivosti, každý ľahko pochopí, že náboženstvo všetku svoju silu dostáva z autority Boha, ktorý prehovoril a že nikdy nemôže byť odvodené z ľudského rozumu alebo ním zdokonalené. [...] Veď v tomto musí mať každý jasné: Keď Boh hovorí, musíme mu prejaviť úplnú poslušnosť viery. A nič lepšie nezodpovedá samému rozumu, ako keď sa tým uspokojí a pevne sa pridá toho, čo zistí, že bolo zjavené od Boha, ktorý nemôže byť ani oklamáný, ani klamať nemôže. [...] Ľudský rozum z týchto žiarivých a tak isto úplne pevných dôkazov jasne a zreteľne poznáva Boha ako pôvodcu tejto viery. Ďalej nemôže ísť. Musí úplne odmietnuť každú ťažkosť a každú pochybnosť, zbaviť sa ich a preukázať Bohu úplnú poslušnosť viery. Vie totiž iste: Všetko, čo táto viera ľuďom predpisuje, aby verili a robili, pochádza od Boha.*“¹⁹

Možno skonštatovať, že Katolícka cirkev na konci 19. storočia sa nemienila uspokojiť so spochybnením pravosti jej učenia a svojimi najvyššími prostriedkami, ako sú pápežské autoritatívne vyhlásenia a dogmy, nástojila na tom, že človek je schopný svojím rozumom dopracovať sa k istote existencie Boha a pravosti učenia Katolíckej cirkvi. Spôsob, ako sa má rozum k týmto tvrdeniam dopracovať, Cirkev ponechala na teológoch, ktorí vypracovávali systém apologetiky ako reťazec logických zdôvodnení, ktoré sa následne stávali obsahom teologických štúdií bohoslovcov.

Hoci Magistérium katolíckej Cirkvi nástojilo na dokázateľnosti existencie Boha a pravosti Bohom zjaveného náboženstva, v rámci katolíckej teológie v priebehu 20. storočia nenachádzame široký prúd, ktorý by sa zaoberal kvalitným spracovaním týchto dôkazov. Na jednej

¹⁹ PIUS IX.: encyklika *Qui pluribus*. In: NEUNER, J. – ROSS, H. (ed.): *Viera Cirkvi v úradných dokumentoch jej Magistéria*. Trnava: Dobrá kniha, 1995, 9, 10, s. 31. DS 2777 – 2780.

strane tu boli teológovia, ktorý vypracovávali apologetiku neuspokojivým spôsobom, pretože ich argumenty boli tendenčné a povrchné, a na druhej strane sa tu začal formovať čoraz viac silnejší prúd teológov, ktorí sa odklňali od postojov Magistéria Cirkvi o dokázateľnosti Boha a pravého náboženstva, a za svoje východiská prijímali názory novovekého agnosticizmu o dekonštrukcii metafyziky. Výsledkom bola postupná rezignácia z vypracovania kvalitnej apologetiky, či fundamentálnej teológie, na ktorej mala spoľahlivo stáť katolícka vierouka s ostatnými teologickými disciplínami. V druhej polovici dvadsiateho storočia na základe tejto rezignácie vznikla otázka, že ak fundamentálna teológia už viac nemá s istotou dokazovať pravosť Božieho zjavenia neomylnne zachyteného v učení katolíckej Cirkvi, čo je vlastne jej obsahom. Po Druhom vatikánskom koncile sa objavilo široké spektrum názorov fundamentálnych teológov, čím by sa vlastne ich disciplína mala zaoberať. Najširšie prúdy tejto disciplíny sa sústreďia na popis základných kresťanských náuk, ktoré tvoria akúsi prípravu, či úvod ku katolíckej vierouke, alebo popisujú Kristov život, zázraky, jeho zmŕtvychvstanie a poukazujú na možnosť uveriť v tieto udalosti.²⁰ Pritom sa dôraz prioritne nekladie na dokázateľnosť týchto skutočností, ale na človeka, jeho potreby a jeho schopnosť prijať a uveriť.

Vo svojich dôsledkoch má takýto prístup k samotnému základu teológie deštruktívny dopad na samotnú celkovú teológiu a jej zmysel. Náboženstvo bez spoľahlivého a istého základu je len určitou formou psychologického dočasného uspokojenia vnútorných potrieb človeka, niečím, čo mu uľahčuje život, no hovoriť, že ide o objektívnu realitu, o večný život a záchranu od smrti, od hriechov a od pekla v reálnom zmysle slova, ako o tom hovoria podstatné témy kresťanstva, nepripadá do úvahy. Ak si má teológia zachovať svoj zmysel a pravdivo odpovedať na kľúčové otázky života človeka, je absolútne nevyhnutné zaoberať sa fundamentálnou teológiou spôsobom, ako to načrtlo Magistérium katolíckej Cirkvi na Prvom vatikánskom koncile. Jedine ak je teológia postavená na pevných základoch, je autentickým sprevádzaním človeka po ceste života. Ak však pevný základ chýba, teológia stojí vo vzduchoprázdne, sama si nie je istá, či je pravda, čo hovorí, a ak nalieha na ľudí, aby ju rešpektovali, prijali a podľa nej riadili svoj život, svojím spôsobom by ju bolo možné označiť za podvod. Nedáva totiž zmysel, aby nejaký pochybný myšlienkový konštrukt človek prijal za pravidlo svojho života, a dokonca aby v extrémnom prípade zaňho dal život. Autentická fundamentálna teológia tak nutne musí stáť v základoch kresťanskej vierouky a na nej postavených ďalších teologických disciplín, ak si má vedecky a systematicky spracovaná kresťanská zvešť zachovať poslanie spoľahlivo a pravdivo ohlásiť a sprostredkovať spásu človeka.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

DEI FILIUS, dogmatická konštitúcia Prvého vatikánskeho koncilu o katolíckej viere. In: NEUNER, J. – ROSS. H. (ed.): *Viera Cirkvi v úradných dokumentoch jej magistéria*. Trnava: Dobrá kniha, 1995.

²⁰ KRUMPOLC, E.: Cesty fundamentální teologie po koncilu. In: *Teologické texty 1996/1*. Praha 1996, s. 21-23.

- DEI VERBUM, konštitúcia Druhého vatikánskeho koncilu, I. In: POLČIN, S.: *Dokumenty Druhého vatikánskeho koncilu*. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 1993.
- DENZINGER, H. – SCHÖNMETZER, A.: *Enchiridion Symbolorum, Definitionum et Declarationum*. Freiburg Br. 1965.
- KANDERA, P.: *De Deo uno et trino*. Košice 1992.
- KRUMPOLC, E.. Cesty fundamentální teologie po koncilu. In: *Teologické texty 1996/1*. Praha: 1996. (ISSN 0862-6944)
- PASTOR AETERNUS, dogmatická konštitúcia Prvého vatikánskeho koncilu o Kristovej Cirkvi. In: BARON, A. - PIETRAS, H.: *Dokumenty soborów powszechnych, tom IV*, Kraków: Wydawnictwo WAM, Księża Jezuici, 2005.
- PIUS IX.: Encyklika Qui pluribus. In: NEUNER, J. – ROSS, H. (ed.): *Viera Cirkvi v úradných dokumentoch jej Magistéria*. Trnava: Dobrá kniha, 1995.
- PIUS IX.: Vety odsúdené pápežom Píom IX. („Syllabus“). In: NEUNER, J. – ROSS, H. (ed.): *Viera Cirkvi v úradných dokumentoch jej Magistéria*. Trnava: Dobrá kniha, 1995.
- PIUS XII.: encyklika *Humani generis*. Olomouc: Matice cyrilometodějská s. r. o., 2004.
- RATZINGER, J.: *Wiara - prawda – tolerancja*. Kielce: Jedność, 2005.
- ŠOKA, S.: *Úvod do dejín filozofie – Novovek*. Košice 1992.
- TÉZY PODPÍSANÉ BAUTAINOM (1840). In: NEUNER, J. - ROSS, H. (ed.): *Viera Cirkvi v úradných dokumentoch jej Magistéria*. Trnava: Dobrá kniha, 1995.
- TÉZY PODPÍSANÉ BONETTYM (1855). In: NEUNER, J. – ROSS, H. (ed.): *Viera Cirkvi v úradných dokumentoch jej Magistéria*. Trnava: Dobrá kniha, 1995.
- FRANTIŠEK: Homília pri svätej omši v Dome svätej Marty, 11. novembra 2016. In: *L'Osservatore Romano*, 12. novembra 2016, s. 8.
- FRANTIŠEK : List Veľkému kancelárovi Pápežskej katolíckej univerzity Argentíny k 100. výročiu Teologickej fakulty (3. marca 2015). In: *L'Osservatore Romano*, 9. – 10. marca 2015, s. 6.
- FRANTIŠEK: *Príhovor k účastníkom sympózia „O fundamentálnej teológii kňazstva“ organizovaného Kongregáciou pre biskupov*, 17. 2. 2022. In: <https://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/dokumenty-papezov/c/prihovor-papeza-frantiska-k-ucastnikom-sympozia-o-fundamentalnej-teologii-knazstva> (20.06.2023)
- GIRAUDO, C.: *Confessare i peccati e confessare il Signore*. Milano: San Paolo, 2013.
- Triódion síjest' Tripísneć. Triód' póstnaja*, Moskva: Pravilo very, 2000.
- JÁN PAVOL II.: *Vita consecrata*.
- JÁN Z KRIŽA: *Duchovní píseň*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2000. s. 157.
- KOLOGRIVOV, I. N.: *Saggio sulla santità in Russia*. Brescia: Queriniana, 1955.
- Malý trebník*. I. časť. Prešov: Petra, 2006.
- Pane, zmiluj sa. Modlitebník a spevník gréckokatolika*. Prešov: Petra n. o., 2009.

Svätá božská liturgia nášho otca svätého Jána Zlatoústeho. Prešov: Spolok biskupa Petra Pavla Gojdiča, 1998.

Sväté Písmo Starého i Nového Zákona. Rím: SÚSCM, 1995.

ŠPIDLÍK, T.: Pojetí poslušnosti a svědomí podle Doroteje z Gazy. In: *Velehrad – Řím. Modlil se tváří k východu. Tomáš kardinál Špidlík S.J.* Olomouc: Refugium, 2010, s. 99 – 106.

ŠPIDLÍK, T.: *Spiritualita křesťanského Východu. Systematická příručka.* Olomouc: Refugium, 2002.

5 PERCEPCIA POHLĎADU NA RODINU A MANŽELSTVO Z POHLĎADU KREŠŤANSTVA A ISLAMU

MGR. JANA LUKÁČOVÁ, PHD.

<https://orcid.org/0000-0003-2931-8437>

Abstrakt: Cieľom tejto štúdie je predstavenie významu rodiny a manželského zväzku, ktorý napriek rôznych reinterpretáciám a snahám rôznych organizácií či spoločenstiev neprešiel v konceptoch vnímania kresťanstva a islamu výraznou zmenou. Rodina a manželstvo sú naďalej základnou bunkou našej spoločnosti. Spoločnosť sa mení a to našlo svoj odraz aj v snahách meniť aj jej hodnoty. K jej stabilným prvkom určite patrí aj rodina. Je dôležité venovať sa jej charakteru, významu a východiskám, ktoré majú dopad pre rôzne odvetvia spoločnosti. Pri písaní tejto štúdie bola použitá najmä metóda komparácie podnetov, ktoré mali dopad na zvolené tému písania.

Kľúčové slová: Kresťanstvo. Islam. Rodina. Manželský zväzok. Význam.

Abstract: The aim of this study is to present the meaning of the family and the marital union, which, despite various reinterpretations and efforts by different organizations or communities, has not undergone a significant change in the conceptions of Christianity and Islam. The family and marriage remain the basic unit of our society. Society is changing and this has found its reflection in efforts to change its values as well. The family is certainly one of its stable elements. That is why it is also important to look at its nature, importance and background, which have implications for different sectors of society. In writing this study, the method of comparing the stimuli that had an impact on the chosen writing topic was mainly used.

Keywords: Christianity. Islam. Family. Marriage. Meaning.

ÚVOD

V prostredí monoteistických náboženstiev má inštitúcia manželstva nepopierateľný význam. Cieľom tejto štúdie bude čiastkový pohľad na inštitúciu manželstva v kresťanstve a islame. V každom z týchto náboženstiev sa inštitútom manželstva myslí tradičný zväzok muža a ženy. Na druhej strane možno v spomenutých náboženstvách bádať aspekt odlišnosti v postavení muža a ženy. Tento aspekt súvisí s rozdelením samotných náboženstiev a s prijatím samotnej náuky toho ktorého náboženstva.

VNÍMANIE HODNOTY MANŽELSTVA V KONTEXTE DNEŠNEJ SPOLOČNOSTI

Zo sociologického hľadiska je rodina súčasťou každej sociálnej štruktúry každej spoločnosti. Rodina je dôležitou súčasťou ľudskej skúsenosti a preto býva záujmom značného záujmu spoločenských vedcov.¹

Východiskovým bodom pre štúdium mnohých sociológov a demografov venujúcim sa rodine je oblasť výskumu zameriavajúca sa na začiatok, ale aj priebeh manželstva. Opakované vzťahy svedčia o to, že manželstvo je prežívaný rodinný stav, ktorý ma spoločenskú a individuálnu hodnotu. Ľudia zvyčajne preferujú legalizáciu manželstva, pretože v ňom vidia väčšiu záruku vzájomnej zodpovednosti, životnú istotu a ekonomický a spoločenský základ pre výchovu detí, resp. fungovanie plnohodnotnej rodiny.²

Manželstvo je vzťahom muža a ženy. Neblahým trendom s ktorým sa v spoločnosti stretávame je pokles uzatvárania manželstiev. Sme svedkami existencie rodiny v rôznych typoch:

1. páry žijúce v manželstve;
2. kohabitačné vzťahy- k tomuto typu partnerstva ich vedie niekoľko dôvodov- či už ide o ekonomickú alebo praktickú rovinu;
3. rodiny, ktoré žijú s jedným rodičom- neúplné rodiny;
4. ľudia, ktorí žijú samostatne- slobodný život považujú za hodnotu, ktorá je pre nich vyššia;³
5. ľudia, ktorí striedajú obdobia života párového spolužitia, s obdobiami života bez partnera.

K indikátorom nestability manželstva patria napr. vysoká sociálna mobilita, emancipácia žien, strata vplyvu veľkej rodiny na manželský pár, omyl pri voľbe partnera, ktorému nemôže zabrániť tolerancia rozvodovosti zo strany spoločenstva. Spoločnosť stále vytvára normy, vďaka ktorým manželstvo vzniká, zaniká a prebieha.

Rodine ako spoločenstvu sa venuje patričná pozornosť v rozličných smeroch vedných disciplín. Druhá polovica 20. storočia bola obdobím, kedy spoločnosť zasiahli viaceré zmeny, azda najviac týchto zmien sa pretavilo do rodinného prostredia a procesov s ním spojenými, ktoré súvisia s formovaním alebo rozpadom rodiny, či jej funkciou v reprodukčných procesoch.

Zmeny sa prejavili napríklad aj v rodinných vzťahoch napr. odkladanie vstupu do manželstva, rast priebežného sobášneho veku, zvyšovanie rozvodovosti, rast mimomanželskej plodnosti, rast priemerného veku pri narodení prvého dieťaťa matky, rastúci trend početnosti neúplných rodín. Súčasne so socioekonomickým rozvojom spoločnosti sa presadzuje výrazný model neskoršej sobášnosti. Rodinné správanie sa rovnako vyznačuje vyššou úrovňou rozvodovosti, prípadne diverzifikáciou typov rodinného spolužitia.⁴

¹ LINHART, J. a kol.: *Veľký sociologický slovník P – Ž*. Praha: Vydavatelství Univerzity Karlovy, 1996. s. 940 – 943.

² LINHART, J. a kol.: *Veľký sociologický slovník A – O*. Praha: Vydavatelství Univerzity Karlovy, 1996. s. 591.

³ JANDOUREK, J.: *Sociologický slovník*. Praha : Portál, s. r. o., 2001. s. 148.

⁴ MLÁDEK, J. – ŠIROČKOVÁ, J.: *Kohabitácie ako jedna z foriem partnerského spolužitia obyvateľstva Slovenska*. In: *Slovak Sociological review*. <https://www.sav.sk/journals/uploads/02081238Mladek%20-%20Sirockova>.

Úlohou rodiny bolo v minulosti zabezpečovať tri základné funkcie. Prvou z nich je zaisťovanie predávania dedičstva. Druhou je ekonomickou úlohou je funkcia výrobná. Treťou ekonomickou funkciou rodiny je funkcia spotrebná.⁵

V súčasnosti sme svedkami dvoch spôsobov spolužitia. Prvým je bežný autonómny záväzok a druhým je absolútne splnutie. V autonómnom záväzku je život partnerov o určitej miere nezávislosti, kde partneri zakladajú voľne žijúcu rodinu. Pri druhom type ide o záväzok, ktorého cieľom je vytvorenie silných citových pút a ovzdušia solidarity, takej kde skutočnosť „my ako pár“ prevažuje nad „ja.“⁶

VNÍMANIE HODNOTY MANŽELSTVA V KREŠŤANSTVE

Krešťanstvo je dnes najrozšírenejším náboženstvom vo svete. Vnímanie manželstva a jeho odkazu možno vnímať má svoju už v Starom zákone a knihe Genezis, v diele šiesteho dňa stvorenia: „Nato Boh povedal: „Urobme človeka na náš obraz a podľa našej podoby! Nech vládne nad rybami mora i nad vtáctvom neba i nad dobytkom a divou zverou a nad všetkými plazmi, čo sa plazia po zemi!“ A stvoril Boh človeka na svoj obraz, na Boží obraz ho stvoril, muža a ženu ich stvoril. Boh ich požehnal a povedal im: „Plodte a množte sa a naplňte zem! Podmaňte si ju a panujte nad rybami mora, nad vtáctvom neba a nad všetkou zverou, čo sa hýbe na zemi!“ (Gn 1, 26-28). To nás iba utvrdzuje, že už na začiatku stvorenia mal tento aspekt mimoriadne dôležitú úlohu. Aj v *Katechizme Katolíckej cirkvi* čítame, že kresťanská „manželské spoločenstvo je založené na súhlase manželov. Manželstvo a rodina sú zamerané na dobro manželov a na plodenie a výchovu detí. Láska manželov a rodenie detí vytvárajú medzi členmi tej istej rodiny osobné vzťahy a základné zodpovednosti.“ (KKC čl. 4, 2201). Najzákladnejšiu bunku našej spoločnosti tvorí práve rodina „Muž a žena spojení v manželstve tvoria spolu so svojimi deťmi rodinu. Táto ustanovizeň predchádza akékoľvek uznanie verejnou mocou; tá je povinná ju prijať. Rodina sa má pokladať za normálny základný vzťah, podľa ktorého sa majú hodnotiť rozličné formy príbuzenstva. Stvorením muža a ženy Boh ustanovil ľudskú rodinu a dal jej základné zriadenie. Jej členovia sú osoby, ktoré majú rovnakú dôstojnosť. Pre spoločné dobro jej členov a spoločnosti sú v rodine rozmanité zodpovednosti, práva a povinnosti“ (KKC čl. 4, 2202 - 2203). To potvrdzuje aj pastorálna konštitúcia *O cirkvi v súčasnom svete - Gaudium et spes* potvrdená Pavlom VI. koncom roka 1965. Samozrejme dokument, ktorý Katolícka cirkev vydala na jednotlivé témy doby bolo viacero. Táto pastorálna konštitúcia však bola prelomová, celkovo II. vatikánsky koncil bol svojím obsahom mimoriadne prelomovým a možno v prostredí cirkvi aj niečím šokujúcim už od obdobia svojho zvolania. Pastorálna konštitúcia, ktorú, ale v texte spomíname je východiskom IX. zasadnutia koncilu, ktorá reaguje na Cirkev a jej postavenie v modernom svete. Napriek všetkým mechanizmom a dobovým problémom, konciloví otcovia zaradili do tejto konštitúcie aj otázku rodiny

pdf. (06.06.2023).

5 MONTOUSSÉ, M. – RENOARD, G.: *Přehled sociologie*. Praha: Portal, s. r. o., 2005. s. 285.

6 MONTOUSSÉ, M. – RENOARD, G.: *Přehled sociologie*. Praha: Portal, s. r. o., 2005. s. 291 – 292.

a manželstva v meniacom sa svete, ako elementu v spoločnosti, ktorá sa mení, ale ona zostáva statická. A tu kdesi nachádzame prepojenie rodiny a modernej doby, na ktorú koncilová otcovia reagujú kapitolou o dôstojnosti manželstva a rodiny, ktorá v časti článku 47 odkrýva, že blaho človeka a ľudskej i kresťanskej spoločnosti úzko súvisia s priaznivým stavom manželského a rodinného spoločenstva.⁷ Dôvodom, prečo vyberáme práve tento text je skutočnosť, že inštitút rodiny, ako tradičného zväzku muža a ženy je dnes aj v kresťanskom svete napádaný. Je snahou mnohých aktivistov model fungovania rodiny a manželstva, ako tradičného poznaného zväzku nahradiť inými partnerstvami. Ďalším smerodajným dokumentom pápeža Pavla VI. bola encyklika *Humanae vitae* publikovaná v roku 1968, ktorá v časti o základných princípoch manželstva odkrýva v 8 – 18 bode problematiku rodiny, manželského spoluzitia, manželskej lásky, zodpovedného rodičovstva, rešpektovania a plodnosti.⁸

Aj ďalší pápeži sa venovali otázke rodiny a rodinného spoločenstva, medzi nimi niekoľkými spismi aj pápež Ján Pavol II., vyberáme, ale jeden spis, ktorý má opäť mimoriadnu hodnotu. Je dobovou odpoveďou spoločnosti na rodinu a manželský zväzok v kontexte prekvitajúceho individualizmu v spoločnosti, aj keď apoštolský list *Gratissimam sane* vychádza pri príležitosti roku rodiny v roku 1994, je stále platný a aktuálny aj pre kresťanov v modernom svete. Opäť vyberáme časť, ktorá má bezprostredný význam a v ktorej už dnes svätorečený pápež Ján Pavol II. odkazuje na skutočnosť, že manželský zväzok sa nemôže opierať o ja či ty individualita, ale že aj v rámci rodiny musí fungovať *communio* a *communitas*- spoločenstvo. Ide o spoločenstvo rodiny, ktorá je prvou ľudskou spoločnosťou. V ktorej nemá existovať porovnanie toho, čo urobí ja alebo ty, ale toho, čo urobíme MY.⁹ Aj tu možno vidieť perspektívu otvorenosti v kresťanstve, ktorá sa otvára pri dobových otázkach. Ďalším prvkom prepojenia a predstavenie náuky Katolíckej cirkvi je vnímania zväzku a vzťahu medzi Kristom a Cirkvou, ako spojenie Ženicha a Nevesty. To potvrdzuje aj List Efezanom (5, 21 – 33)¹⁰ a toto prepojenie možno nájsť aj v apoštolskom liste pápeža *Mulieris dignitatem- O dôstojnosti a povolani ženy*, ktorý bol vydaný pri príležitosti Mariánskeho roku v roku 1988. Práve on v tejto encyklike

7 PAVOL VI.: Pastoralná konštitúcia o cirkvi v súčasnom svete *Gaudium et spes* (1965). In: <https://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/druhy-vatikansky-koncil/c/gaudium-et-spes>. (06.05.2023).

8 PAVOL VI.: Encyklika pápeža Pavla VI. *Humanae vitae* (1965). In: <https://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/dokumenty-papezov/c/humanae-vitae>. (06.06.2023).

9 JÁN PAVOL II.: Apoštolský list rodinám pápeža Jána Pavla II. *Gratissimam sane* (1994). In: <https://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/dokumenty-papezov/c/gratissimam-sane>. (06.06.2023).

¹⁰ „...a podriaďte sa jedni druhým v bázni pred Kristom. Ženy svojim mužom ako Pánovi, lebo muž je hlavou ženy, ako je aj Kristus hlavou Cirkvi, on, Spasiteľ tela. Ale ako je Cirkev podriadená Kristovi, tak aj ženy mužom vo všetkom. Muži, milujte manželky, ako aj Kristus miluje Cirkev a seba samého vydal za ňu, aby ju posvätil očistným kúpeľom vody a slovom, aby si sám pripravil Cirkev slávnou, na ktorej niet škvrny ani vrásky ani ničoho podobného, ale aby bola svätá a nepoškvrnená. Tak sú aj muži povinní milovať, svoje manželky ako vlastné telá. Kto miluje svoju manželku, miluje seba samého. Veď nik nikdy nemal v nenávisti svoje telo, ale živí si ho a opatruje, ako aj Kristus Cirkev, lebo sme údmi jeho tela. Preto muž zanechá otca i matku a pripúta sa k svojej manželke a budú dvaja v jednom tele. Toto tajomstvo je veľké; ja hovorím o Kristovi a Cirkvi. Ale aj vy, každý jeden nech miluje svoju manželku ako seba samého. A manželka nech si ctí muža.“

zdôrazňuje, že analógiu Ženicha a Nevesty je potvrdenie pravdy, kde je ženich ten, ktorý miluje a nevesta je tou, ktorá je milovaná, aby túto lásku prijala a opätovała.¹¹

Podľa *Kódexu kanonického práva* je uzavreté manželstvo medzi pokrstenými sviatosťou. „Manželskú zmluvu, ktorou muž a žena ustanovujú medzi sebou spoločenstvo celého života a ktorá svojou prirodzenou povahou je zameraná na dobro manželov, ako aj na plodenie a výchovu detí, Kristus Pán povýšil medzi pokrstenými na hodnosť sviatosti“ (KKP 1055). Pre kresťanov je manželstvo zväzkom nie dvoch, ale troch ľudí, pričom uprostred tohto spoločenstva je samotný Ježiš Kristus. Ježiš Kristus je v centre uzatvoreného manželského zväzku a rovnako sa stáva spojivom samotného manželstva. František Čitbaj vo svojej publikácii *Manželstvo v katolíckom kanonickom práve a právnom poriadku Slovenskej republiky* uvádza, že manželstvo vďaka tomu, že je sviatosťou získava osobitnú milosť, tak potrebnú pre manželské poslanie.¹²

Na druhej strane aj medzi mnohými kresťanmi sa otvára otázka nerozlučiteľnosti, resp. rozlučiteľnosti manželského zväzku. Ale aj tu zostáva nemenné a platné pravidlo už z čias života prvých kresťanov, že žiadny z manželov sa po rozvoĎe nemôže znova oženiť/či vydať po rozvoĎe manželov. Čo Boh spojil v jednote s Duchom, je spojené kým manželstvo smrť nerozdelí.¹³ Aj apoštol Pavol, ktorý vydáva niekoľko listov, ako reakciu na problémy kresťanov v jednotlivých spoločenstvách dodáva, že manželia uzatvorili manželstvo im sám Pán prikazuje, aby manželka neodchádzala od muža a ak by odišla, aby ostala nevydatá alebo nech sa zmieri so svojím mužom a muž nech neprepúšťa svoju manželku (Porov. 1 Kor 7, 10 – 11) a zároveň je žena viazaná pokiaľ muž žije, až vtedy keď zomrie je slobodná, môže sa vydať za koho chce, ale iba v Pánovi (Porov. 1 Kor 7, 39). Tu možno bádať otázku rozlučiteľnosti, ktorá sa otvorila v prvotnej cirkvi, ako reakcia na život v život kresťanov v judaisticko-pohan-skom svete. Kódex Kanonického práva nám ponúka VII. titul o manželstve ponúka v druhej a tretej časti prekážky zneplatňujúce manželstvo a rovnako aj ich samotný postup (Porov. KKC 1073 – 1094).

VNÍMANIE HODNOTY MANŽELSTVA V ISLAME

Aj v islame hrá prvok rodiny dôležitú a bezprostrednú úlohu. V rámci uzatvorenia manželského zväzku existuje rad platných noriem, ktoré moslimovia aplikujú aj dnes. Rovnako má postavenia a úlohy muža a ženy prepojenie aj s Koránom a aktom stvorenia: „On (Boh) vás stvoril z duše jednej (Adama) a z nej učinil (nechal z nej oddeliť) jej družku (Evu), aby u nej (Adam) pokoj našiel. (Boh stvoril ľudí z jednej duše, z Adama a z neho samého mu potom Boh stvoril družku - Evu. Boh Evu stvoril preto z Adama, aby Adam v nej našiel útechu a útulnosť, aby mu bola blízka. Podľa výkladov Koránu sa toto stalo v raji.) A potom, ako ju (Adam Evu) zahľadil

¹¹ JÁN PAVOL II.: Apoštolský list vydaný pri príležitosti Mariánskeho roku *Mulieris dignitatem - O dôstojnosti a povolani ženy* (1988). In: <https://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/dokumenty-papezov/c/mulieris-dignitatem>. (06.06.2023).

¹² ČITBAJ, F.: *Manželstvo v katolíckom kanonickom práve a právnom poriadku Slovenskej republiky*. Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, 2013, s. 44 – 45.

¹³ SCHMAUS, M.: *Sviatosť*. Rím: SÚSCM, 1986, s. 416.

(pozri výklad), poniesla ľahké bremeno a prešla ním (prešla touto fázou bez väčšej námahy). (Po styku Adama s Evou Eva otehotnela a spočiatku šlo o ľahké bremeno, o počiatočné fázy tehotenstva, ktorými Eva prešla bez väčších problémov. Postupne potom prešla celým vývojom tehotenstva, až kým sa plod nezväčšil.) Keď oťažela (keď už bol plod ťažký a blížil sa pôrod), vzývali (Adam a Eva) Boha, svojho Pána (hovoriac): „Ak nám dáš dieťa dobré, budeme patriť medzi vďačných (ak nám dáš, Bože, dieťa dobré a zdravé, budeme ti za to vďační)“ (7:189).

Sheikh Ahmad Kutty uvádza, že pred prijatím manželstva musia byť v islame splnené tieto 4 požiadavky: súhlas opatrovníka/zástupcu ženy; prítomnosť svedkov; ponuka a prijatie a *mahr*.¹⁴

Aj v islame sa stretáme s tzv. obdobím zasnub. Al-Sbenaty vo svojej publikácii *Manželstvo v Islame* poukazuje na rozdielnosť práv, ktoré majú „snúbenci“ počas tohto obdobia, netreba opomenúť, že v tomto ohľade sa rôznia aj názory samotných islamských učencov. Prvá skupina deklaruje, že snúbenec môže vidieť zo svojej snúbenice tvár, ruky (iba po zápästie) a nohy (po členky). Na druhej strane snúbenica môže vidieť časť tela od hlavy až po pás a od kolien až po chodidlá. Druhá skupina islamských učencov poukazuje na to, že snúbenec a snúbenica smú vidieť všetko čo sa za normálnych okolností odhaľuje, ale toto odhaľovanie nesmie byť nad rámec toho, čo sa im povoľuje poznať, skôr ide o časti tela, ktoré opačnej strane pochopia lepšie spoznať vlastnosti opačného partnera.¹⁵

Výber partnera samozrejme podlieha istým pravidlám. Korán, posvätná kniha moslimov vo svojej 4 súre (kapitole) a 23 ájate (verši)¹⁶ jasne vymenúva aké manželstvá sú zakázané. Okrem toho v súre 22 nájdeme aj odvolanie na to, že je zakázané sa ženiť so ženami, ktoré boli vydaté s otcami jednotlivých synov, či už išlo o vlastnú alebo nevlastnú matku.¹⁷ Tento zvyk napríklad zotrval v islame na začiatku jeho dejín, ale neskôr právnou úpravou a vypracovaním právnej náuky bol úplne zakázaný. Rovnako výber partnera podlieha aj konfesionalnej otázke. Moslim si smie zobrať kresťanku alebo židovku, ale moslimka si nesmie vziať nemoslima.¹⁸ Najmä s ohľadom na výchovu dieťaťa v takejto rodine, kde by deti už neboli vychovávané v moslimskej náuke a viere.

¹⁴ KUTTY, S.: *What Are the Conditions of Marriage in Islam?* In: <https://aboutislam.net/counseling/ask-the-scholar/family/what-are-the-conditions-of-marriage-in-islam/>. (08.06.2023).

¹⁵ AL-SBENATY, A.: *Manželstvo v Islame*. Bratislava: ALJA s.r.o., 1998. s. 20.

¹⁶ Porov. Sú vám zakázané (brať si za manželky) vaše matky, dcéry, sestry, tety z otcovej strany, tety z matkinej strany, dcéry (vašich) bratov, dcéry (vašich) sestier, vaše matky z titulu kojenia, ktoré vás kojili (ženy, ktoré vás kojili v detstve), vaše sestry z titulu kojenia (dcéry ženy, ktorá vás kojila v detstve), matky vašich manželiek a vaše odchovankyne (nevlastne dcéry), ktoré sú vo vašej starostlivosti a ktoré pochádzajú z vašich manželiek, do ktorých ste vstúpili (mali ste s nimi pohlavný styk). Ak by ste však do nich neboli vstúpili (nemali s nimi pohlavný styk), nebude to pre vás hriechom oženiť sa s ich dcérami. A sú vám zakázané manželky vašich synov, ktorí pochádzajú z vašich bedier (sú vám zakázané manželky vašich vlastných synov) a (je vám zakázané) mať súčasne za manželky dve sestry, ibaže sa tak už stalo (pred zoslaním tohto verša). A Boh je odpúšťajúci a milostivý (4:23).

¹⁷ Porov. Nežente sa s tými (ženami), s ktorými boli ženatí vaši otcovia, ibaže sa tak už stalo. Je to veru nemravnosť a ohavnosť a zlá cesta (verš zakazuje moslimom ženiť sa s vlastnou alebo nevlastnou matkou) (4:22).

¹⁸ JEKKELOVÁ, J. – ORAVEC, T.: *Lexikón svetových náboženstiev*. Bratislava: Aktuell, 2006. s. 188.

Rovnako, ako aj pri iných náboženstvách aj v islame je manželský zväz, uzatvorený na základe spísania manželskej zmluvy. Jej potvrdením je súhlas partnerov- ženícha a nevesty, ktorú však zastupuje nejaký jej „zákonný“ zástupca- *walí*¹⁹. Táto dohoda musí byť rovnako spečatená prítomnosťou dvoch právne zodpovedných svedkov.²⁰ Najpodstatnejšou časťou tejto vypracovanej zmluvy je najmä jej časť zaoberajúca sa ochranou samotnej ženy a to stanovením „vena“- resp. daru *mahr*, ktoré musí zaplatiť samotný ženích. Toto žene do istej miery slúži aj ako jej ochrana, na druhej strane je symbolom lásky a úcty k žene. Samotná výška vyplateného *mahramu* nepodlieha presne stanovenej výške, skôr ide o sumu, ktorá vychádza z dohody oboch strán a zvyšok danej krajiny či lokality. Otázka, ktorú riešili viaceré moslimské krajiny pri otázkach vstupu do medzinárodných organizácií a zmien spoločenského či právneho poriadku bola ochrana detí pri uzatváraní manželstiev. Viaceré krajiny v období 20. a 21. storočia pristúpili k stanoveniu minimálneho veku pri ustanovení manželstva (a to oboch partnerov), registrácii manželského zväzku a pod.

V nadväznosti na splnenie všetkých podmienok nasleduje samotný akt sobáša. Ten byť mal byť v islame vysluhovaný v arabčine, resp. v jazyku, ktorému rozumejú všetky strany, ktoré sa sobáša zúčastňujú. Ide o ženícha, nevestu, walího, osobu, ktorá vysluhuje sobáš a samotných svedkov). Pričom samotná sobášna zmluva sa vypisuje na základe podmienok, ktoré boli vopred dohodnuté.

Netreba opomenúť skutočnosť, že postoj islamu k inštitúcii manželstva, resp. k samotnému vysluhovania obradu sa modifikuje. Prešiel zmenami, na ktoré mal vplyv ekonomický, spoločenský, ako aj kultúrny aspekt. V súčasnosti poznáme v islame dve základné formy uzatvorenia manželstva:

1. Civilný obrad.
2. Náboženský obrad.²¹

Pri nábožensky vysluhovanom obrade by sme mohli vnímať ešte jedno rozlíšenie a to na obrad, ktorý je štátom uznaný a štátom neuznaný, resp. neoficiálny. Je pomerne zaujímavé sledovať prečo moslimovia pristupujú aj k takému spôsobu vstupu do manželstva. Al-Sbenaty poukazuje na skutočnosť, že pre niektorých moslimov ide o jediný spôsob ako reálne a platne (aspoň z ich pohľadu) uzatvoriť manželstvo. Pričom ich k tomu vedú viaceré pohnútky: oznamovacia povinnosť voči manželke/manželovi, ekonomické zabezpečenie, nemožnosť zaplatiť *mahr* či získanie štátneho súhlasu.²²

V samotnom manželskom živote samozrejme aj moslimovia zachovávajú rad pravidiel a noriem, stanovených samotných Koránom a šariou. Tradičné moslimské rodiny sú pat-

¹⁹ Najčastejšie ide o otca nevesty alebo nejaký mužský príbuzný z otcovej strany (starý otec, strýko, brat)

²⁰ MULLA, D. F.: *Who are the witnesses required during a Muslim marriage?* In: <https://nyaaya.org/legal-explainer/who-are-the-witnesses-required-during-a-muslim-marriage/>. (08.06.2023).

²¹ OSTRÁNSKÝ, B.: *Malá encyklopédie islámu a muslimské spoločnosti*. Praha: Nakladatelství Libri, 2009. s. 122.

²² AL-SBENATY, A.: *Manželstvo podľa islamského náboženstva*. In: <https://koran.sk/clanky/temy-suvisiace-s-islamskym-pravom/media/manzelstvo-podla-islamskeho-nabozenstva-3/>. (07.06.2023).

riarchálne. V Koráne nájdeme texty, ktoré poukazujú na dôležitosť a úctu k manželskému zväzku, napr.

- „Boh vám učinil z vašich duší družky a učinil vám z vašich družiek deti a vnukov a dal vám z dobrôt. V nepravdu (vo všetko nepravdivé, v modly, v zlé a nečisté) veria (po tom všetkom) a v dar Boží (ktorý im Boh dal v podobe pravdivého poznania a posolstva, ktoré im zoslal) odmietajú veriť?“ (16 : 72)
- „Medzi Jeho (Božie) znamenia patrí, že vám stvoril z vašich duší družky, aby ste u nich pokoj našli a učinil medzi vami (a vašimi družkami) láskavosť a milosť (aby prevládli vo vzájomnom správaní). V tom sú veru znamenia ľuďom, ktorí premýšľajú...“ (30 : 21)

Na druhej strane sa aj v rámci štúdia islamu stretneme s názormi zohľadňujúcimi pomerne neblahé postavenie žien. Aj tu však treba odlišovať pozíciu žien v jednotlivých krajinách, ktorá sa vplyv množstva udalostí zmenila, príkladom je napr. Jordánsko.²³

Rovnako ako kresťanstvo aj islam sa dostal do kontaktu s otázkou rozvodu/ či odlúčenia. V prípade uzatvorenia manželstiev sa v islame stretávame so 4 skupina ukončenia manželského zväzku:

1. Smrťou.
2. Vykúpením sa z manželstva.
3. Prehlásením sudcu o neplatnosti manželstva.
4. Rozvodom.²⁴

Islam povoľuje rozvod iba ako riešenie krajnej situácie. Na druhej strane Korán obsahuje hneď niekoľko častí, ktoré sa zaoberajú tým, kedy je rozvod dovolený a kedy nie, čo všetko mu musí predchádzať a vypočítava aj tzv. ochrannú dobu *uddu*. Napr. súru 2 *Al Baqara* (Krava) a ajáty 226 – 232, 4 súru *Al Nisá* (Ženy) v ajách 20, 128, 130, súre *Al Ahzáb* (Skupiny) ája 49 a celá 65 súra *Al Taláq* (Rozvod). Spomenieme ešte jeden termín, ktorý sa spája s obdobím rozvodu a ním je *idda*, ide o tzv. ochranné obdobie, kedy sa manžel musí po rozvode starať o svoju manželku a ona sa počas tejto doby nesmie vydať. Okrem toho táto lehota slúži aj na zistenie toho, či manželka nebola tehotná, ak nie je tehotná toto obdobie trvá tri mesiace.²⁵

Ďalšou osobitosťou s ktorou sa stretneme v islame je možnosť polygamných zväzkov, aj pri nich však existujú isté obmedzenia v Koráne sa dočítame, že moslimovia môžu mať 2 – 4 manželky²⁶, ale iba za predpokladu, že ich vedia v dostatočnej miere ekonomicky a pocitovo

²³ KOBURTAY, T. – ABUHUSSEIN, T. – SIDANI, Y. M.: *Women Leadership, Culture, and Islam: Female Voices from Jordan*. In: <https://link.springer.com/article/10.1007/s10551-022-05041-0>. (08.06.2023).

²⁴ KROPÁČEK, L.: *Duchovní cesty Islámu*. Vyšehrad: Vydavatelství Vyšehrad, 2011. s. 128.

²⁵ OSTRÁNSKÝ, B.: *Malá encyklopedie islámu a muslimské společnosti*. Praha: Nakladatelství Libri, 2009. s. 122.

²⁶ Ak by ste sa báli (je to adresované opatrovníkom), že nebudete spravodliví k sirotám (ak by sa opatrovník chcel oženiť so ženou, ktorá mu bola zverená do opateri, avšak by sa obával, že by nebol k nej spravodlivý alebo že by tým mohol nepravom vziať časť jej majetku, ktorý spravuje), tak sa ženíte s toľkými ženami, s koľkými sa vám zalúbi, s dvoma, tromi a štyrmi. (Nech sa opatrovník s touto sirotou, ktorá mu bola zverená do opatrovnictva, nežení, ale nech si vyberie inú ženu za manželku. Tato časť verša obmedzuje počet manželiek, s ktorými sa moslim môže oženiť, na štyri, čím sa obmedzil zvyk, ktorý v arabskej spoločnosti dovtedy platil a ktorý mužom dovoľoval mať súčasne nespočetne množstvo manželských zväzkov.) Ak by ste sa však obávali, že nebudete spravodliví, tak

zabezpečiť. Na druhej strane aj v rámci tohto citátu Koránu a jeho vysvetlenia ide skôr o zabezpečenie sirôt a vdov za predpokladu, že bude zachovaná absolútna spravodlivosť.²⁷ Dnes je aplikovanie polygamných zväzkov v moslimských krajinách pomerne zriedkavým javom, dokonca je v niektorých krajinách zákonom úplne zakázaná alebo aspoň pre vymedzené okrajové skupiny.²⁸

ZÁVER

Cieľom tejto štúdie bolo predstaviť hodnotu manželstva a manželského zväzku na základe perspektívy vnímania náboženstiev kresťanstva a islamu. Obe tieto náboženstvá sú zastúpené celosvetovo a aj preto je zaujímavé sledovať do akej miery sa v nich odzrkadlili snahy novej reinterpretácie manželstva a rodiny ako zväzku. Východiskom tejto štúdie bolo podporiť jednotlivé informácie o posvätné texty týchto vybraných náboženstiev. Ambíciou tejto štúdie je pokračovať a priniesť ďalšie poznatky o tom, že aj keď hovoríme o rozdielnych náboženstvách vnímanie manželského zväzku ako muža a ženy zostáva nezmenené.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

- ABDULLAH, A.: *Marriage and Divorce - A Quranic perspective*. In: <https://www.islamicity.org/10758/marriage-divorce-quranic-perspective/>. (08.06.2023).
- AL-SBENATY, A.: *Manželstvo podľa islamského náboženstva*. In: <https://koran.sk/clanky/temy-suvisiace-s-islamskym-pravom/media/manzelstvo-podla-islamskeho-nabozenstva-3/>. (07.06.2023).
- AL-SBENATY, A.: *Manželstvo v Islame*. Bratislava: ALJA s.r.o., 1998. 116 s. ISBN 80-968048-3-9.
- ČITBAJ, F.: *Manželstvo v katolíckom kanonickom práve a právnom poriadku Slovenskej republiky*. Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, 2013. 381 s. ISBN 978-80-555-1013-2.
- JANDOUREK, J.: *Sociologický slovník*. Praha: Portál, s. r. o., 2001. 285 s. ISBN 978-80-7367-269-0.
- JÁN PAVOL II.: Apoštolský list rodinám pápeža Jána Pavla II. *Gratissimam sane* (1994). In: <https://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/dokumenty-papezov/c/gratissimam-sane>. (06.06.2023).
- JÁN PAVOL II.: Apoštolský list vydaný pri príležitosti Mariánskeho roku *Mulieris dignitatem - O dôstojnosti a povolani ženy* (1988). In: <https://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/dokumenty-papezov/c/mulieris-dignitatem>. (06.06.2023).

(sa ožeňte) len s jednou (ak by sa muž obával, že by nedokázal byť ku svojim manželkám spravodlivý, pokiaľ by mal viac než jednu, tak nech sa ožení len s jednou), alebo s tými, ktoré vlastní vaša pravica (alebo nech si postačí s otrokyňami, ktoré vlastní). Je to lepšie, než aby ste sa mali odchýliť od spravodlivosti (oženíť sa len s jednou manželkou je pre veriaceho pred Bohom lepšie než mať dve a byť k nim alebo k jednej z nich nespravodlivý) (4 : 3).

²⁷ ABDULLAH, A.: *Marriage and Divorce - A Quranic perspective*. In: <https://www.islamicity.org/10758/marriage-divorce-quranic-perspective/>. (08.06.2023).

²⁸ PAVLINCOVÁ, H. a kol.: *Slovník. Judaismus. Křesťanství. Islám*. Praha: Mladá fronta, 1994. s. 404.

- JEKKELOVÁ, J. – ORAVEC, T.: *Lexikón svetových náboženstiev*. Bratislava: Aktuell, 2006. 376 s. ISBN 80-89153-28-3.
- KOBURTAY, T. – ABUHUSSEIN, T. – SIDANI, Y. M.: *Women Leadership, Culture, and Islam: Female Voices from Jordan*. In: <https://link.springer.com/article/10.1007/s10551-022-05041-0>. (08.06.2023).
- Korán*. Preklad do slovenského jazyka s vysvetlivkami a výkladom. LEVANT consulting, s.r.o., 2015. 758 s. ISBN 978-80-969967-8-0.
- KROPÁČEK, L.: *Duchovní cesty Islámu*. Vyšehrad: Vydavatelstvo Vyšehrad, 2011. 292 s. ISBN 978-80-7021-925-6.
- KUTTY, S.: *What Are the Conditions of Marriage in Islam?* In: <https://aboutislam.net/counseling/ask-the-scholar/family/what-are-the-conditions-of-marriage-in-islam/>. (08.06.2023).
- LINHART, J. a kol.: *Velký sociologický slovník A – O*. Praha: Vydavatelství Univerzity Karlovy, 1996. 747 s. ISBN 80-7184-164-1.
- LINHART, J. a kol.: *Velký sociologický slovník P – Ž*. Praha: Vydavatelství Univerzity Karlovy, 1996. 1627 s. ISBN 80-7184-311-3.
- MLÁDEK, J. – ŠIROČKOVÁ, J.: *Kohabitácie ako jedna z foriem partnerského spoluzitia obyvateľstva Slovenska*. In: *Slovak Sociological review*. <https://www.sav.sk/journals/uploads/02081238Mladek%20-%20Sirockova.pdf>. (06.06.2023).
- MONTOUSSÉ, M. – RENOUEAU, G.: *Přehled sociologie*. Praha: Portal, s. r. o., 2005. 336 s. ISBN 80-7178-976-3.
- MULLA, D. F.: *Who are the witnesses required during a Muslim marriage?* In: <https://nya-aya.org/legal-explainer/who-are-the-witnesses-required-during-a-muslim-marriage/>. (08.06.2023).
- OSTŘANSKÝ, B.: *Malá encyklopedie islámu a muslimské společnosti*. Praha: Nakladatelství Libri, 2009. 255 s. ISBN 978-80-7277-404-3.
- PAVLINCOVÁ, H. a kol.: *Slovník. Judaismus. Křesťanství. Islám*. Praha: Mladá fronta, 1994. 472 s. ISBN 80-204-0440-6.
- PAVOL VI.: *Encyklika pápeže Pavla II. Humanae vitae (1965)*. In: <https://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/dokumenty-papezov/c/humanae-vitae>. (06.06.2023).
- PAVOL VI.: *Pastorálna konštitúcia o cirkvi v súčasnom svete Gaudium et spes (1965)*. In: <https://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/druhy-vatikansky-koncil/c/gaudium-et-spes>. (06.05.2023).
- SCHMAUS, M.: *Sviatosti*. Rím: SÚSCM, 1986. 435 s.
- SVĚTÉ PÍSMO STARÉHO I NOVÉHO ZÁKONA. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 1995. 2623 s.

6 KŇAZSKÝ SEMINÁR SV. KAROLA BOROMEJSKÉHO V KOŠICIACH

PROF. THDR. CYRIL HIŠEM, PHD.

<https://orcid.org/0000-0002-0881-7897>

Abstrakt: V Košiciach sa výchova a vzdelávanie budúcich kňazov uskutočňovala ešte pred rokom 1809, a to prítomnosťou Košickej univerzity v rokoch 1657 – 1777. Zriadením Košickej diecézy cisárom Františkom I. 23. marca 1804 a jej pápežským erigovaním Píom VII. dňa 9. augusta 1804, bola zriadená katedrálna kapitula a kňazský seminár a biskupské lýceum. Teológia bola od začiatku štvorročná. Zodpovednosť za vzdelávanie mali najmenej štyria profesori. Zodpovednosť za výchovu mali predstavení seminára: rektor, vicerektor, špirituál a prefekt. Po prijatí do kňazského seminára sa každý tonzúrou stal klerikom, ktorý nosil reverendu a dodržiaval seminárny poriadok.

Kľúčové slová: Košice. Kňazský seminár. Profesori. Predstavení seminára. Bohoslovci.

Abstract: In Košice, the education and training of future priests was performed even before the year 1809, through the University of Košice in the years 1657 - 1777. The establishment of the Diocese of Košice by Emperor Francis I on March 23, 1804 and by pope Pius VII. acknowledgment on August 9, 1804, the cathedral chapter and seminary was set, as well as the Episcopal seminary. From the beginning, theology was divided into four years. Responsibility for education has been organized by four professors. The responsibility for formation in seminary was entrusted to the rector, vice-rector, spiritual and prefect. On admission to seminary every cleric received the tonsure, wore cassock and observe a seminary procedures.

Keywords: Košice. Seminary. Professor. Responsible for diocesan priestly formation. Seminarians.

ÚVOD

Tridentský koncil na svojom 23. zasadaní z 15. júla 1563 zdôraznil potrebu formovania a vzdelávania budúcich kňazov. V 18. hlave podáva, aby „jednotlivé katedrálné, metropolitné a ešte vyššie kostoly podľa majetkových pomerov a veľkosti diecézy živili a v náboženstve vychovávali istý počet chlapcov z mesta a diecézy ... aby boli aspoň dvanásť rokov starí a vzišli z riadneho manželstva, vedia patrične čítať a písať a ktorých povaha a sklony dávajú nádej, že by sa mohli natrvalo venovať duchovným službám... Aby potom boli s väčším úžitkom vzdelávaní v cirkevnej disciplíne, nech stále nosia tonzúru a duchovný odev a nech sa vzdelávajú v gramatike, speve, počítaní cirkevného času a v iných potrebných vedomostiach. Ďalej nech sa učia svätému Písmu, cirkevným knihám, kázaniam svätých a predpisom o udeľovaní sviatostí, najmä tomu, čo sa bude zdať vhodným pre spovedanie a predpisom o obradoch i ceremóniách. Biskup nech dbá, aby sa denne zúčastňovali omšovej obety, aspoň raz do mesiaca

vyznali svoje hriechy, a podľa úsudku spovedníka aby prijímali telo nášho Pána Ježiša Krista a aby o sviatočných dňoch konali službu v katedrálnej aj iných kostoloch toho miesta.“¹

KOŠICKÁ UNIVERZITA

V Košiciach sa výchova a vzdelávanie budúcich kňazov uskutočňovala ešte pred vznikom Košickej diecézy, a to prítomnosťou Košickej univerzity v rokoch 1657 – 1777. Na univerzite bola filozofická, teologická a neskôr aj nedokončená právnická fakulta.

Jágerský biskup Benedikt Kisdý kanonicky zriadil Univerzitu v Košiciach, ktorá bola zverená jezuitom, listinou z 26. februára 1657 v Jasove. Cisár Leopold I. “Zlatou bulou” (Bulla aurea) potvrdil túto univerzitu 7. augusta 1660 v Štajerskom Hradci (Graz). Teologická fakulta patriaca do Univerzity, nemohla existovať bez kňazského seminára. Zakladajúcu listinu kňazského seminára, ktorého patrónom sa stal sv. Ladislav (nazývaný aj podľa jeho dobrodinca biskupa Kisdýho – Kisdyanum) vystavil biskup Tomáš Pálffy 4. júna 1664 v Košiciach. Kňazský seminár bol činný až do roku 1760, aj keď existoval novopostavený kňazský seminár v Jágri (od r. 1709). Dňa 12.4.1760 bohoslovci (27) z košického seminára odišli z Košíc do Jágra Univerzita existovala až do roku 1777, kedy 27. augusta Mária Terézia vydala nariadenie “Ratio educationis”. V ňom existovala iba jedna Univerzita v Budíne.²

VZNIK BISKUPSTVA

Toto obdobie bez možnosti vychovávať budúcich kňazov po formačnej, ale aj intelektuálnej oblasti netrvalo dlho. Hneď zriadením Košickej diecézy cisárom Františkom I. 23. marca 1804 a jej pápežským erigovaním Píom VII. dňa 9. augusta 1804, bola zriadená katedrálna kapitula a kňazský seminár a lýceum.³

Dvorným dekrétom č. 5158 zo dňa 13. júna 1806 na základe predbežného projektu a rozpočtu na rekonštrukciu františkánskeho kláštora, vydal panovník pokyn na prípravné práce, aj keď už oprava sa začala v roku 1805.⁴ Prestavba budovy, jej adaptácia pre kňazský seminár, bola dokončená v roku 1824.⁵ Poslucháči 1. ročníka teológie boli v Košiciach v roku 1809, aj keď budova ešte nebola dokončená, pretože v Jágri nastali problémy s priestormi. Na začiatku školského roku 1811/12 bola požehnaná budova kňazského seminára. Z úcty k prvému rektorovi Karolovi Rajnerovi bol za patróna vybraný sv. Karol Boromejský. Menovaní boli

¹ Porov. *Dokumenty Tridentského koncilu*.

² Bližšie informácie sa nachádzajú v zborníku, ktorý vyšiel pri príležitosti jubilea Košickej univerzity: HIŠEM, C. – ELIÁŠ, Š. – FEDORKOVÁ, D. (eds.): 350. výročie Košickej univerzity, Jubilejný zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie, Košice 27. februára 2007. Košice: VMV pre TF KU, 2007, 252 s.

³ „...ac praeterea ad rationem novae hujus Dioecesis Numeru[m] Cleri junioris in Seminario et Lyceo proprio educandi a proportionem Sacerdotum gremialium Dioecesis hujus in Cura Animarum...” František I., *Zakladajúca listina Košickej kapituly a Kňazského seminára*, Viedeň 23.03.1804. ZUBKO, P.: *Dejiny Košickej cirkvi v prameňoch (1803 – 2006)*, s. 117 – 131.

⁴ Porov. *Schematismus venerabilis cleri dioecesis Cassoviensis 1839*, Košice 1839, s. 58.

⁵ Porov. SZOKOLSKY, B.: *A Százéves Kassai püspökség 1804 – 1904*, Košice 1904, s. 201 – 203.

štyria profesori teológie. Prednášalo sa v latinčine a neskôr niektoré predmety v maďarčine, po vzniku Československej republiky v slovenčine.⁶

V roku 1804 v jágerskom seminári študovalo teológiu za košickú diecézu spolu 40 poslucháčov. Vo štvrtom ročníku 5, z ktorých jeden už bol vysväteným kňazom, 3 diakonmi a 1 subdiakonom. V treťom ročníku ich bolo 8, v druhom 6 a v prvom 10 poslucháčov. Filozofiu 2. ročníka študovalo 8 a v prvom ročníku 3 poslucháči.⁷

Bohoslovci dovtedy, kým sa postavili potrebné miestnosti, boli formovaní a vychovávaní v jágerskom seminári. Prvý konkurz vypísal biskup Andrej Szabó 14. júla 1804. V zmysle kráľovského nariadenia z 19. augusta 1803, každá diecéza mala vychovať toľko diakonov, aby na každých 100 skutočne pôsobiach duchovných ročne pripadlo 5 novokňazov. Keďže v košickej diecéze bolo zistené, že počet pôsobiach kňazov, vrátane kanonikov a profesorov teológie je 258, z košického seminára malo ročne vyjsť 12 novokňazov. Tomuto číslu zodpovedajúc bolo potrebné prijať 72 poslucháčov na 2 - ročnú filozofiu a 4 - ročnú teológiu.

Komisia, ktorá mala na starosti rozdelenie, košickej župe prideliť len 46 klerikov. Biskup Andrej Szabó v prvom konkurze prijal o štyroch viac. A to nasledovne: pre 4. ročník šiestich, pre 3. ročník siedmich, pre 2. ročník siedmich, pre 1. ročník desiatich, a na dvojročnú filozofiu 21. Spolu 50 chovancov. Bolo to príliš málo bohoslovcov na to, aby sa zaplnil nedostatok. Prvý košický biskup viackrát žiadal panovníka, aby dovolil výchovu viacerých bohoslovcov.⁸ Jeho požiadavky mali úspech v tom, že na základe kráľovského rozhodnutia z roku 1815 bolo možné vychovať o 6 bohoslovcov viac.

Časť poslucháčov filozofie sa od začiatku vzdelávala v Košiciach. Chodili na miestnu akadémiu. Biskup Szabó ich držal doma najmä preto, aby pomáhali v Dóme sv. Alžbety pri bohoslužbách. Už v informáciách o chovancoch kňazského seminára v Košiciach pre II. semester školského roku 1808/09, prefekt seminára Karol Rajner (zo dňa 29. augusta 1809) uvádza, že v Košiciach študujú 15 poslucháči filozofie v dvoch ročníkoch. V prvom 8 a v druhom 7. V poznámke uvádza, že od 8. apríla 1809 je uprázdnené miesto viceprefekta.⁹

Do Pešti (Budapešť) posielali od roku 1807 dvoch študentov, do Viedne od roku 1814 tiež dvoch študentov. Prví košickí študenti v peštianskom seminári boli: Imrich Gabányi a Matej Benyo, neskôr obaja profesori teológie.

ŠTÚDIUM

Teológia bola od začiatku štvorročná. Štyri roky sa delia na dve dvojročné obdobia: na vyššie a nižšie biénium. Vyšší stupeň (biénium) predstavujú poslucháči III. a IV. roč., nižší I. a II. roč. Dva a dva ročníky sa teda učia spolu, majú tie isté predmety.

⁶ Bližšie informácie sa nachádzajú v publikácii : HIŠEM, C.: *Dejiny kňazského seminára v Košiciach (1918 – 1950)*. Prešov : VMV 2000, s. 215 .

⁷ AACass, Seminár, *Catalogus Cleri Junioris Diocesis Cassoviensis 1804*, s. 1.

⁸ Porov. SZOKOLSZKY, B.: *A Százéves Kassai püspökség 1804 – 1904*, s. 204.

⁹ AACass, Seminár, *Informatio de Alumnis Seminarii Cleri junioris Cassoviensis pro II. Semestri 1808/9*.

Systém štúdia zostal v podstate pôvodný. Len v dôsledku novostí nastali určité zmeny. Tak v školskom roku 1811/12 pre vyššie biénium boli tieto predmety: cirkevné právo a dogmatika. V školskom roku 1812/13: morálka a dogmatika. Pre nižšie biénium je v jednom roku: 1. cirkevné dejiny, 2. hebrejčina, 3. biblistika (úvod do Starého Zákona, exegéza a archeológia). V druhom roku boli prednášky: gréčtina a biblistika (úvod do Nového Zákona, hermeneutika a exegéza), patológia. V druhom roku filozofie to boli predmety ako: fyzika, metafyzika, všeobecné dejiny, v prvom roku: algebra, logika, pragmatická história.¹⁰

Časom došlo k zmene. Grécky jazyk prestal byť predmetom na nižšom biéniu, pretože tento jazyk sa začal vyučovať na gymnáziách.

Biskup Ján Perger v roku 1869 vydal rozhodnutie, aby bohoslovci získali vzdelanie aj z iných, potrebných vedných disciplín a to z dôvodu, aby duchovní mohli zastávať funkciu riaditeľov škôl. Odvtedy boli vo vyššom bienniu predmety: v prvom roku: pedagogika a metodika vyučovania matematiky. A v druhom roku: metodika vyučovania náboženstva a metodika vyučovania jazykov v ľudových školách.¹¹

Biskup Konštantín Schuster nariadil v roku 1882 v zmysle encykliky pápeža Leva XIII «Aeterni Patris», aby sa poslucháči 1. a 2. ročníka učili aj scholastickú filozofiu. O niečo neskôr zaradili do študijných plánov biblia, popri štúdiu introdukcie a dejín aj pragmaticko - apologetické pojednávajúce dejín Starého zákona.

V roku 1898 znovu nastali zmeny. Biskup Žigmund Bubics nariadil, aby bohoslovci získali vzdelanie aj v oblasti hospodárskych disciplín. Bohoslovci na základe tohto rozhodnutia začali navštevovať aj košickú hospodársku akadémiu (založená v roku 1875). Poslucháči 4. ročníka študovali chov hospodárskych zvierat, 3. ročníka poľnohospodárstvo - rastlinnú výrobu a chov hydiny (zvierat). V 2. ročníku študovali záhradníctvo, aby v budúcnosti popri pastoračnej činnosti mohli odborne pomáhať svojim farníkom, keď pôsobili na dedinách, kde poľnohospodárstvo bolo hlavným zdrojom obživy.¹²

Náboženské disciplíny od roku 1811 prednášali stále štyria profesori. V rokoch 1809-11 mal seminár len dvoch učiteľov, lebo vtedy bolo otvorené len nižšie biénium. Medzi prvých patrili Ján König, ktorý vyučoval morálku, pastorálku a cirkevné právo, ThDr. Imrich Gabányi - pre dogmatiku, polemiku, František Andristyik - pre Starý a Nový zákon a jazyky, PhDr. Matej Benyo - cirkevné dejiny, patológiu a teologickú literatúru.¹³

¹⁰ AACass, Seminár, *Informatio de Alumnis Seminarii Cleri junioris Cassoviensis pro I. Semestri 1811/12 a 1812/13*, Košice 1812, 1813.

¹¹ Porov. SZOKOLSZKY, B.: *A Százéves Kassai püspökség 1804 – 1904*, s. 206.

¹² Porov. BOKES, F.: *Kultúrne pomery východného Slovenska v období kapitalizmu*. In: *Príspevky k dejinám východného Slovenska*, Bratislava 1964, s. 242.

¹³ Porov. *Catalogus venerabilis cleri dioecesis Cassoviensis 1815*, Košice 1815, s. 9 – 10.

Učitelia, aby mohli prednášať, boli povinní skladať skúšky z toho predmetu, ktorí prednášali. Tak to požadovala mestská rada a bola to požiadavka aj biskupa. O nich posielali sa relácie o kvalite, horlivosti a učenosti.¹⁴

REKTORI¹⁵

Zodpovednosť za bohoslovcov pripadala na predstavených kňazského seminára. Na jej cele sa vystriedali títo rektori:

Karol Rajner (1811 – 1818), Ján König (1818 – 1819), Jozef Paldián (1819 – 1824), František Turcsányi (1824 – 1833), Ján Gálcsik (1833 – 1847), Adam Szolcsányi (1847 – 1850), Matúš Marczenyi (1850 – 1857), František Szabad (1857 – 1863), Ján Krausz (1863 – 1880), Karol Vandrácsek (1881 – 1886), František Pagács (1886 – 1896), Andrej Magócsy (1896 – 1897), Karol Belky (1897 – 1902), Michal Krajník (1902 – 1915), Štefan Hartsár (1915 – 1920), Arnold Hoffmann (1920 – 1922), Rudolf Prónay (1922 – 1939), Vojtech Wick (1939 – 1941), Jozef Aurel Vécsey (1941 – 1945), Jakub Šefčík (1945 – 1946), Ján Onderúv (1946 – 1950), Anton Konečný (1994 – 2003), Jozef Ondovčák (2003 – 2008), František Katriňák (2008 – 2013), Štefan Novotný (od 2013).

VICEREKTORI

Vicerektor má zase na starosti hospodárske a účtovné otázky kňazského seminára. Stará sa o stravu a ubytovanie bohoslovcov v kňazskom seminári. Na starosti má rozličné opravy, ako aj vnútorné zariadenie posluchárni i ďalších miestností, v ktorých sú bohoslovci ubytovaní, v ktorých sa stravujú a študujú. Vicerektor zodpovedá za účtovnú a hospodársku evidenciu, dozerá na zásobovanie seminára.

Ján Gálcsik (1810 – 1812), Jakub Stipernicz (1813 – 1818), Ján Kazsik (1818 – 1828), Ján Máczy (1828 – 1838), Michal Roth (1838 – 1842), Ján Máczy (po druhýkrát) (1842 – 1848), František Szabad (1849 – 1857), Ján Krausz (1857 – 1863), Andrej Sikorszky st. (1864 – 1869), Ladislav Szentléleky (1869 – 1895), Andrej Biloveszky, doč. (1895 – 1896), Július Aranyossy (1896 – 1902), Viktor Szekey (1902 – 1907), Arnold Hoffmann (1907 – 1920), Emil Sebecký (1920 – 1932), Zoltán Antal (1932 – 1942), Jozef Nagy (1942 – 1944), Melichar Zelený (1945), Michal Adam, (1945 – 1950), Jozef Ondovčák (1994 – 2003), Imrich Degro (2003 – 2007), Bartolomej Salanci (2007 – 2008), Peter Ružbarský (2009 – 2011), Andrej Kačmár (od 2011)

¹⁴ AACass 1088/1847 *Relatio super qualitatibus, zelo, diligentia Professorum Theologiae Lycei Eppalis Cassoviensis pro anno 1846/47*, Košice 01.08.1847.

¹⁵ Informácie o jednotlivých predstavených a profesorov sú prebraté z rukopisu autora o kňazoch Košickej diecézy: HIŠEM, C.: *Biografický slovník kňazov Košickej diecézy od roku 1804, 1994*, vo vlastníctve autora; a tiež HIŠEM, C.: *Košické presbytérium (1804 – 2006)*. Prešov: VMV, 2006.

ŠPIRITUÁLI

Duchovný život v kňazskom seminári riadia špirituáli. Pri duchovnej výchove seminaristov sa uplatňujú nielen spoločné pobožnosti, ale aj individuálne duchovné pohovory bohoslovca so špirituálom. Boli to títo:

Ján Bajnay (1809 – 1810), Jakub Stipernicz (1810 – 1813), Ján König (1813 – 1818), Jozef Skultéty (1818 – 1833), Jozef Árossy (1833 – 1834), Matúš Marczényi (1835 – 1843), Ján Andrejcsik, doč. (1843), Imrich Máczy (1843 – 1849), Matúš Marczényi (1849 – 1850), Pavol Palásthy (1851 – 1855), František Pagács (1855 – 1869), Michal Krajník (1869 – 1902), Emil Sebecký (1906 – 1914), Štefan Demeter (1914 – 1918), Rudolf Prónai (1918 – 1928), Melichar Zelený (1928 – 1941), Vojtech Bartha (1941 – 1944), Jozef Leščák (1945 – 1950), Juraj Rendeš (1994 – 2001), Tomáš Čap (1998 – 2000), Vincent Zonták, CM (1994 – 2000), Jozef Novák (1996 – 2000), Jozef Mihok (2000 – 2008), Jozef Gnip (2000 – 2008), Ján Jenčo (2000 – 2008), Ladislav Hučko (2001 – 2002), Dušan Škurla (2009 – 2014), Ján Dudič (od 2009), Peter Ceľuch (od 2014).

PREFEKTI

Povinnosti prefekta seminára pozostávajú zo stáleho dozoru nad domácou disciplínou a štúdiom, skúškami, vonkajšími záležitosťami, vychádzkami, návštevami, zdravotným stavom, rádom prednášok, skúškami, atď. Takže prefekt je cez celý deň viazaný k bohoslovcom a je zodpovedný za domáci poriadok.¹⁶

Od minulého storočia sa na tomto mieste vystriedalo niekoľko predstavených. Poväčšine sa táto funkcia spájala s jedným profesorským miestom:

Karol Rajner (1804 – 1811), Ján Zalay (1811 – 1814), Ján Miller (1815 – 1816), Juraj Lipcsey (1816 – 1823), Ján Andrejcsik (1823 – 1832), Jozef Mihalovics (1832 – 1837), František Szabad (1837 – 1844), Andrej Ruzsbárszky (1844 – 1847), Jozef Mihalovics (1849 – 1855), Andrej Sikorszky st. (1855 – 1863), Koloman Szekerák (1863 – 1865), Mikuláš Almásy (1865 – 1867), Alojz Tomcskó (1867 – 1869), Tomáš Kovács (1869 – 1873), Andrej Biloveszky (1873 – 1881), Andrej Magócsy (1881 – 1885), Ján Csiszárík ml. (1885 – 1887), Arnold Hoffmann (1887 – 1892), Jozef Novák st. (1892 – 1895), Alexander Kaminszky (1896 – 1900), Aladár Kasztel (1900 – 1914), Štefan Demeter (1914 – 1924), Alexander Spesz (1924 – 1936), Zoltán Antal (1936 – 1937), Jozef Pavlovič (1937 – 1938), Pavol Brezanóczy (1938 – 1941), Štefan Barkó (1941 – 1944), Gejza Densz (1944 – 1944), Ján Švec (1945 – 1950), Vladimír Chripko (1994 – 2002), Imrich Degro (1994 – 2003), Jozef Žvanda (1999 – 2001), Peter Gazda (2001 – 2005), Peter Ceľuch (2002 – 2004), Peter Šoltés (2003 – 2005), Daniel Boleš (2004 – 2007), Peter Ružbarský (2006 – 2009), Štefan Lenčíš (2007 – 2008), Dominik Macák, Jozef Kohut (od 2014), Marek Kunder (od 2017).

PROFESORI

Profesori zvyčajne bývali v priestoroch kňazského seminára sv. Karola Boromejského, keďže mnohí z nich boli aj predstavenými kňazského seminára. Len niektorí vyučujúci mali svoje

¹⁶ AACass 4708/1933 Jozef Čársky: *Odpoveď*, k č. 251.780/6/1933 z 02.10.1933, Košice 20.10.1933.

miesto aj v pastorácii (Róbert Arányi, Jozef Pavlovič, Emil Stach). Bolo to najmä preto, že štát nechcel poskytnúť plat na niektoré profesorské miesta.

Vyučujúci profesori zvyčajne zastávali funkcie predstavených kňazského seminára. Biskup Jozef Čársky udáva 5 systemizovaných profesorských staníc: 1. pre morálku a pastorálku, 2. dogmatiku, 3. cirkevné dejiny a právo, 4. biblikum, 5. filozofiu.¹⁷ Do roku 1950 to boli:

1. Morálka, pastorálka, pedagogika

Ján König (1811 – 1823), Ján Miller (1823 – 1838), Juraj Angyal (1838 – 1839), Matúš Marczényi (1839 – 1850), Pavol Palásthy (1850 – 1855), Andrej Sikorszky (1855 – 1878), Andrej Biloveszky (1878 – 1896), Alexander Kaminszky (1896 – 1914), Mikuláš Pfeiffer (1914 – 1921), Alexander Spesz (1921 – 1936), Róbert Arányi (1936 – 1938), Rudolf Prónay (1936 – 1938), Pavol Brezanóczy (1938), Jakub Šefčík (1938), Pavol Brezanóczy (1939), Vojtech Bartha (1940 – 1944), Jozef Leščák (1945 – 1950).

2. Dogmatika

Imrich Gabányi (1811 – 1829), Ján Andrejcsik (1829 – 1830), Ján Andrásics (1830 – 1832), Ján Andrejcsik (1832 – 1849), Ján Krausz (1849 – 1864), Mikuláš Almássy (1865 – 1867), Alojz Tomcskó (1867 – 1873), Jozef Répászky (1873 – 1884), Andrej Magócsy (1884 – 1900), Aladár Kasztell (1900 – 1918), Štefan Demeter (1918 – 1937), Zoltán Antal (1937 – 1938), Pavol Brezanóczy (1938 – 1939), Jozef Nagy (1940 – 1944), Anton Harčar (1945 – 1950).

3. Cirkevné dejiny a právo

Ján König (1811 – 1816), Matej Benyó (1816 – 1828), právo (1812 – 1828), Ján Kázsik (1828 – 1836), Jozef Mihalovics (1837 – 1855), František Pagács (1855 – 1887), Arnold Hoffmann (1887 – 1921), Vojtech Wick (1921 – 1940), Karol Gyurcsolics (1940 – 1942), Jozef Vécsey (1940 – 1940), František Gál (1944), Ján Švec – Slavkovian (1945 – 1950).

4. Biblikum

František Andristyik (1812 – 1818), Adam Szolcsányi (1818 – 1828), Matej Marczényi (1828 – 1839), František Szabad (1839 – 1863), Koloman Szekerák (1863 – 1885), Ján Csiszárík (1885 – 1906), Emil Sebeczký (1906 – 1932), Rudolf Prónay (1932 – 1933), Alexander Spesz (1932 – 1933), Zoltán Antal (1933 – 1937), Jozef Pavlovič (1937 – 1938), Zoltán Antal (1938), Anton Harčar (1939 – 1940), Pavol Brezanóczy (1940 – 1944), Štefan Barkó (1944), Jozef Pavlovič (1945 – 1950).

5. Filozofia

Andrej Magócsy (1883 – 1900), Aladár Kasztell (1900 – 1918), Štefan Demeter (1918 – 1921), Alexander Spesz (1921 – 1925), Zoltán Antal (1925 – 1936), Štefan Kramár, SJ (1936 – 1939), Gejza Densz (1944), Emil Stach (1945 – 1950).

¹⁷ AACass 3094/1930 Jozef Čársky: *Profesorské stanice*, k č. 116983/6/1930 z 22.07.1930, Košice 12.08.1930, pre Referát Ministerstva školstva a národnej osvety.

BOHOSLOVCI

Po prijatí do kňazského seminára sa každý tonzúrou stal klerikom. Takto začlenení do klerického stavu postupne pokračovali k prijímaniu nižších a vyšších svätení. Bohoslovci nosili reverendu od prvého ročníka. Bohoslovci veľkého seminára žili oddelene od malého seminára v štyroch spálňach, na ktorých ich bolo po 10 – 15.¹⁸

Od začiatku boli bohoslovci vedení k dodržiavaniu seminárneho poriadku. Bol na každý deň. Pracovný - každodenný platil na všedné dni (prednáškové alebo skúšobné obdobie) a sviatočný, ktorý platil v nedeľu a vo sviatky, keď sa neprednášalo.

Denný poriadok bol nasledovný:

5.00 Vstávanie.

5.30 Ranná modlitba, rozjímanie, sv. omša, poďakovanie.

6.45 Ranný telocvik na dvore.

7.00 Štúdium.

7.45 Raňajky, upravenie spálňí, príprava na prednášky.

8.15 Prednášky alebo štúdium, ak sa neprednášalo.

12.00 Koniec predpoludňajších prednášok.

12.15 Duchovné čítanie. Zvláštne spytovanie svedomia.

12.35 Obed, adorácia, rekreácia, voľný čas.

14.00 Štúdium alebo prednášky.

15.30 Vychádzka.

16.45 Olovrant.

17.00 Štúdium.

18.45 Čítanie sv. Písma.

19.00 Večera, adorácia, rekreácia, voľný čas.

20.30 Príprava na meditáciu. Večerná modlitba. Odpočinok.

Sviatočný poriadok bol:

6.00 Vstávanie.

6.30 Ranná modlitba, meditácia, sv. omša, poďakovanie. Po sv. omši boli raňajky, upravenie spálňí a príprava na bohoslužby a asistenciu.

8.40 Odchod do Dómu alebo asistencia.

10.30 Tiché zamestnanie, štúdium alebo návštevy.

11.45 Duchovné čítanie.

12.00 Obed, adorácia, rekreácia, návštevy.

14.40 Odchod do Dómu, asistencia, voľný čas.

17.00 Štúdium.

19.45 Sv. Písmo.

20.30 Príprava na meditáciu, Kompletórium, odpočinok.¹⁹

¹⁸ AACass 1068/1937 Jozef Čársky: *Relácia do Ríma za roky 1934-35-36*, Košice 19.04.1937.

¹⁹ AACass 1599/1946 Jozef Čársky: *Schválenie stanov*, Košice 02.01.1947, s. 12 - 13.

Denný poriadok sa v podstate nemenil. Sám zabezpečoval poriadok v kňazskom seminári ako pre jednotlivcov, tak aj pre celé spoločenstvo. Jeho priame porušovanie malo za následok i vylúčenie zo seminára.

Každý bohoslovec sa musel starať o svoju zbožnosť. V nej ho viedol špirituál. Všetky spoločné akcie sa diali v kaplnke, pričom bohoslovci boli stále oblečení v reverende. O poriadok v kaplnke sa staral špirituál. V kaplnke sa sedelo podľa ročníkov. Prvý ročník sedel vpredu a ostatné ročníky postupne vzadu. Prostriedky pre duchovný život boli:

1. Denná modlitba matutína a kompletória, sv. omša, ruženec.
2. Týždenná sv. spoveď, v piatok zbožnosť k Božskému Srdcu, v sobotu, v nedeľu a sviatky spoločne recitovanie ruženca.
3. Nedeľná a sviatočná slávnostná sv. omša a večery, prisluhovanie pri sv. omši v Dóme sv. Alžbety.
4. Mesačná duchovná obnova, v máji a v októbri recitovanie ruženca, pobožnosť k Panne Márii.
5. Ročné duchovné cvičenia. Tie boli na začiatku školského roku a trvali 6 dní.
6. Spoločná meditácia prednášaná pre všetkých v seminárnej kaplnke.

Krátke prázdniny trávili bohoslovci v seminári, s výnimkou rehoľníkov, ktorí niekedy odchádzali do svojho rehoľného domu.²⁰ Veľké prázdniny, od konca školského roku do začiatku nového, boli bohoslovci doma. Školský rok sa začínal na verejných školách od 1. septembra a trval do 30. júna, v kňazskom seminári však trval kratšie od 15. septembra do 20. júna.²¹

ZÁVER

Kňazský seminár do dnešných dní vychoval množstvo kňazov, ktorí prispeli k zveladeniu nielen Košickej diecézy a jej farností, ale ich činnosť presiahla hranice krajiny. Je pre nás potešiteľné, že v nových časoch sa teologické vzdelávanie a výchova vrátili do Košíc. Tešíme sa, že môžeme napomôcť Ježišovmu odkazu o šírení jeho radostnej zvesti aj prostredníctvom nových ľudí, ktoré seminár formoval.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

- AACass 1068/1937 Jozef Čársky: *Relácia do Ríma za roky 1934-35-36*, Košice 19.4.1937.
- AACass 1088/1847 *Relatio super qualitatibus, zelo, diligentia Professorum Theologiae Lycei Eppalis Cassoviensis pro anno 1846/47*, Košice 01.08.1847.
- AACass 1599/1946 Jozef Čársky: *Schválenie stanov*, Košice 02.01.1947.
- AACass 3094/1930 Jozef Čársky: *Profesorské stanice*, k č. 116983/6/1930 z 22.07.1930, Košice 12.08.1930.
- AACass 4403/1928 Jozef Čársky: *Relatio de statu seminarii*, Košice 14.12.1928.
- AACass 4708/1933 Jozef Čársky: *Odpoveď*, k č. 251.780/6/1933 z 02.10.1933, Košice 20.10.1933.

²⁰ AACass 6521/1932 Jozef Čársky: *Bohoslovci premonštráti na Vianoce do Jasova*, Košice 9.12.1932.

²¹ AACass 4403/1928 Jozef Čársky: *Relatio de statu seminarii*, Košice 14.12.1928.

- AACass 6521/1932 Jozef Čársky: *Bohoslovci premonštráti na Vianoce do Jasova*, Košice 09.12.1932.
- AACass, Seminár, *Catalogus Cleri Junioris Diocesis Cassoviensis* 1804.
- AACass, Seminár, *Informatio de Alumnis Seminarii Cleri junioris Cassoviensis pro II. Semestri* 1808/9.
- AACass, Seminár, *Informatio de Alumnis Seminarii Cleri junioris Cassoviensis pro I. Semestri* 1811/12 a 1812/13, Košice 1812, 1813.
- BOKES, F.: Kultúrne pomery východného Slovenska v období kapitalizmu. In: *Príspevky k dejinám východného Slovenska*, Bratislava 1964.
- Catalogus venerabilis cleri dioecesis Cassoviensis* 1815, Košice 1815.
- Dokumenty Tridentského koncilu*
- HIŠEM, C. – ELIÁŠ, Š. – FEDORKOVÁ, D. (eds.): 350. výročie Košickej univerzity, Jubilejný zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie, Košice 27. februára 2007. Košice: VMV pre TF KU, 2007.
- HIŠEM, C.: *Biografický slovník kňazov Košickej diecézy od roku 1804*, 1994, rkp.
- HIŠEM, C.: *Dejiny kňazského seminára v Košiciach (1918 – 1950)*. Prešov : VMV 2000.
- HIŠEM, C.: *Košické presbytérium (1804 – 2006)*. Prešov: VMV, 2006.
- MARKUŠOVÁ, K.: *Pápeži a Košice*, Sečovce 1995.
- Schematismus venerabilis cleri dioecesis Cassoviensis* 1839. Košice 1839.
- SZOKOLSZKY, B.: *A Százéves Kassai püspökség 1804 – 1904*. Košice 1904.
- ZUBKO, P.: *Dejiny Košickej cirkvi v prameňoch (1803 – 2006)*. Prešov : VMV, 2006.

ADRESÁR AUTOROV

Mons. prof. ThDr. Peter Šturák, PhD.
Katedra historických vied
Gréckokatolícka teologická fakulta
Prešovská univerzita v Prešove
e-mail: peter.sturak@unipo.sk
<https://orcid.org/0000-0003-4606-5208>

doc. PhDr. Jaroslav Coranič, PhD.
Katedra historických vied
Gréckokatolícka teologická fakulta
Prešovská univerzita v Prešove
e-mail: jaroslav.coranic@unipo.sk
<https://orcid.org/0000-0002-7986-0753>

doc. ThDr. Marcel Mojzeš, PhD.
Katedra systematickej teológie
Gréckokatolícka teologická fakulta
Prešovská univerzita v Prešove
e-mail: marcel.mojzes@unipo.sk
<https://orcid.org/0000-0001-9854-1769>

doc. ThDr. Štefan Paločko, PhD.
Katedra systematickej teológie
Gréckokatolícka teologická fakulta
Prešovská univerzita v Prešove
e-mail: stefan.palocko@unipo.sk
<https://orcid.org/0009-0003-9576-4950>

Mgr. Jana Lukáčová, PhD.
Katedra historických vied
Gréckokatolícka teologická fakulta
Prešovská univerzita v Prešove
e-mail: jana.lukacova.1@unipo.sk
<https://orcid.org/0000-0003-2931-8437>

prof. ThDr. Cyril Hišem, PhD.
Teologická fakulta
Katolíckej univerzity
Hlavná 89, 041 21 Košice
e-mail: cyril.hisem@ku.sk
<https://orcid.org/0000-0002-0881-7897>

*Proces permanentnej formácie absolventov teológie
ako súčasť celoživotného vzdelávania*

Zostavovateľ:
Peter Šturák (ed.)

Recenzenti:
prof. ThDr. Martin Weis, PhD.
doc. ThDr. Radoslav Lojan, PhD.
doc. ThDr. Peter Tirpák, PhD.

Technický redaktor, spracovanie obálky a grafická úprava:
PhDr. ThLic. Juraj Gradoš, PhD.

Príprava obálky:
Mgr. Jana Lukáčová, PhD.

Vydavateľ:
Vydavateľstvo Prešovskej univerzity v Prešove,
vydanie prvé, 2023

ISBN 978-80-555-3119-9

